

Revista d'Afers Socials

Índex

Monogràfic sobre drets socials

La propuesta de la renta básica y la crisis económica Daniel Raventós Pañella	5
Drets de la infància i necessitats socials Josep L. Oliver Torelló	13
La Llei de Serveis Socials i la garantia dels drets socials positius Fina Santiago Rodríguez	20
La diversitat funcional i el dret a una ciutadania plena Ferran Bellver Silvan	25
Ejercer la igualdad en derechos para igualar oportunidades Montserrat Montagut Canela	35

Altres continguts

La Síndrome d'Alienació Parental, una reacció del sistema patriarcal Francisca Mas Busquets	42
Treball social actual: necessitat de reflexió i revisió Francesca Amengual Servera, Catalina Bassa Sureda i Francesca Dalmau Capó	51
La prestació bàsica de la renda mínima d'inserció de les Illes Balears de l'any 2008 Caterina Sbert Pizà	60
L'enfocament de gènere a l'Administració pública. Els plans d'igualtat d'oportunitats José Luis Frau Monterrubio	72
Normativa.....	90

Eines

Protocolo de intervención interdisciplinar en casos de violencia de género en los servicios sociales del Ajuntament de Calvià Equip del Servei de Benestar Social i Sanitat de l'Ajuntament de Calvià	91
L'Observatori Social com a instrument d'anàlisi i planificació per a la inclusió social Antònia Puigrós Rebassa	105
Centre de documentació en polítiques i serveis socials Irene Mas Roig	107

La propuesta de la renta básica

y la crisis económica

Daniel Raventós Pañella

Presidente de la Red RB (www.redrentabasica.org) y profesor titular del departamento de Teoría Sociológica, Filosofía del Derecho y Metodología de las CCSS en la Facultad de Economía y Empresa de la UB

Resumen: En la primera parte de este texto se presentan algunas ideas generales de la propuesta conocida por Renta Básica (RB), es decir, una asignación monetaria incondicional a toda la población y personas residentes acreditadas. En la segunda parte, se analiza el papel que una RB podría desempeñar en una situación económica de crisis como la que estamos inmersos ya desde mediados del año 2007.

Palabras clave: renta básica, crisis económica, impuestos, subsidios condicionados, pobreza.

La propuesta de la RB ha tomado una fuerza a lo largo de los últimos años que hasta puede resultar sorprendente.¹ Efectivamente, no es frecuente, ante una propuesta social de envergadura, y la de la RB lo es, reunir a defensores de procedencias políticas dispares, filosofías distintas y países muy diferentes. Así, no es raro encontrar partidarios de la RB entre personas con pensamiento político muy lejano a la posibilidad de un cambio profun-

do de la sociedad que nos ha tocado vivir, activistas feministas que también le ofrecen su simpatía o militantes de movimientos sociales claramente opuestos al *statu quo*. Tampoco es infrecuente constatar que académicos de todo tipo apoyan o ven con interés la propuesta de la RB. Finalmente, también podemos encontrar defensores de la RB en países muy distintos: desde Estados Unidos hasta México, desde el Reino de España hasta Suecia, desde Turquía hasta Australia, desde Canadá hasta Argentina y aún en algunos países africanos.

Pero ¿qué es exactamente la RB? La RB es un ingreso pagado por el estado a cada miembro de pleno derecho de la sociedad o residente, incluso si no quiere trabajar de forma remunerada, sin tomar en consideración si es rico o pobre, o dicho de otra forma, independientemente de cuáles puedan ser las otras posibles fuentes de renta, y sin importar con quien conviva. Ésta es mi definición preferida. La que utiliza el *Basíc*

1. Parte de este texto está basado en Raventós (2007 y 2009) y en Lo Vuolo y Raventós (2009).

Income Earth Network (BIEN) es muy parecida: “una renta incondicionalmente garantizada a todos de forma individual, sin necesidad de una comprobación de recursos o de estar realizando algún tipo de trabajo. Es una forma de renta mínima garantizada que difiere de las que existen actualmente en varios estados europeos en tres importantes sentidos: primero, es pagada a los individuos y no a los hogares; segundo, es pagada independientemente de otras fuentes de renta; finalmente, es pagada sin requerir el desempeño de ningún trabajo o de la voluntad de aceptar un empleo ofrecido”.² También es una definición larga, pero voy a explicar con mayor detenimiento la que es de mi preferencia, puesto que me permitirá aclarar algunas cuestiones con más detalle que utilizando la ofrecida por el BIEN.

“Un ingreso pagado por el Estado”. “Estado” puede incluir una institución jurídico-política mayor que la de los Estados-nación realmente existentes, como sería el caso de la Unión Europea; o puede referirse a ámbitos jurídico-políticos menores que el del Estado-nación. Es decir, la RB sería pagada por parte de alguna (o algunas) institución (o instituciones) pública(s).

“A cada miembro de pleno derecho de la sociedad o residente”. En los distintos modelos de financiación de la RB, como tendremos ocasión de ver con algún detalle, hay variaciones con respecto a la cuantía, a las edades (más o menos cantidad según la edad), a la inclusión o no de los menores, etc. Pero en todos los casos se trata de una cantidad monetaria que recibirían los ciudadanos individualmente (no las familias, por ejemplo) y universalmente (su obtención no estaría con-

dicionada a padecer determinados niveles de pobreza, pongo por caso).

“Incluso si no quiere trabajar de forma remunerada”. Muy a menudo se interpreta “trabajo” como sinónimo de “trabajo remunerado” o “empleo”. Hay buenas razones para pensar que la siguiente tipología del trabajo es más adecuada: 1) Trabajo con remuneración en el mercado, 2) Trabajo doméstico y 3) Trabajo voluntario.

“Sin tomar en consideración si es rico o pobre o, dicho de otra forma, independientemente de cuáles puedan ser las otras posibles fuentes de renta”. A diferencia de los subsidios condicionados a un nivel de pobreza o de renta, la RB la recibe igual un rico que un pobre.³ Si la RB es concebida como un derecho de ciudadanía (como implícitamente puede desprenderse de la definición), excluye toda condición adicional. Como el derecho ciudadano al sufragio universal, la propuesta de la RB no impone condiciones adicionales a las de ciudadanía (o residencia acreditada).

“Sin importar con quién conviva”. La RB no favorece una forma de convivencia determinada. Ya se trate de que bajo un mismo techo viva una pareja heterosexual, o personas de varias generaciones, o un grupo de amigos o una pareja homosexual, todas ellas son formas de convivencia que en ningún caso condicionan el derecho a percibir una RB.

Puede observarse que la RB es formalmente laica, incondicional y universal. Se percibiría, en efecto, independientemente del sexo al que se pertenezca, del nivel de ingresos que se posea, de la confesión religiosa que se profese y de la orientación sexual que se tenga.⁴ Esta característica tan distintiva de la RB, la de no estar condicionada a requisito

2. Véase www.basicincome.org.

3. Lo que no quiere decir, obviamente, que todos, ricos y pobres, ganen con la RB. En buena parte de las propuestas de financiación, los ricos pierden y los pobres ganan. Escaso interés tendría una propuesta de RB en que estos términos se invirtieran. Con mayor precisión: sería una RB desastrosa, en mi opinión.

4. Bertomeu, Domènech y Raventós (2005).

alguno distinto de la ciudadanía o residencia acreditada, la distingue claramente de otras propuestas, ya se trate de las que gozan de años de aplicación, ya se trate de las que no han pasado del estadio de la "teoría". Veamos esto más de cerca.

Después de lo dicho debería quedar claro lo que no es la RB. No se trata aquí de hacer comparaciones detalladas entre la RB y estas otras medidas con las que no debe ser confundida. Ahora, simplemente, creo necesario hacer una brevísima enumeración de medidas, teóricas o ya practicadas, que deben ser diferenciadas de la RB por próximas a ésta que algunas de ellas puedan estar.

La RB no es la *renta de participación* que ha propuesto, entre otros, Anthony Atkinson (1993, 1996). Por *renta de participación* debe entenderse el pago de una cantidad de dinero a todo ciudadano capaz de trabajar que esté realizando algún tipo de actividad considerada como socialmente útil. Esta "actividad socialmente útil" podría incluir un empleo remunerado, un trabajo voluntario, un trabajo doméstico, la realización de estudios, etc.

La RB tampoco debe ser confundida con el Impuesto Negativo sobre la Renta (INR). El INR es un crédito impositivo uniforme y reembolsable que, mediante la política impositiva, garantiza un nivel mínimo de ingreso. Si resulta que en la declaración de ingresos se supera ese mínimo, deben pagarse los impuestos correspondientes; si, por el contrario, no se supera aquel mínimo o se carece de ingresos, el Estado abona la diferencia hasta alcanzar el mínimo estipulado.

La RB no es tampoco lo mismo que las Rentas Mínimas de Inserción (RMI) que, por ejemplo, en el Reino de España, son pagadas por las Comunidades Autónomas y, en la República Francesa, son ofrecidas por la administración central. Las RMI tienen como finalidad, según sus defensores, el desarrollo coordinado de

las acciones destinadas a ayudar a personas que no disponen de los medios económicos suficientes para atender a las necesidades básicas y prepararlas para su inserción o reinserción social y laboral. Comprende acciones de prestación de servicios sociales, prestaciones económicas y soporte personal para la integración social y laboral.

La RB no debe ser confundida con una especie de subsidio de paro indefinido, es decir, con un subsidio que se recibiría mientras no se encontrase un trabajo remunerado y que, por eso mismo, dejaría de percibirse en el momento de acceder a un empleo.

Más en general, la RB no es una subvención, un subsidio o un seguro condicionado. Tampoco presupone la satisfacción de algún requisito como, por ejemplo, demostrar un determinado estado de pobreza, estar buscando trabajo remunerado o haber perdido el empleo. En definitiva, la RB se percibiría sin condiciones adicionales a las de ciudadanía o residencia.

Hecha esta presentación de la RB, algunas aclaraciones previas pueden ser útiles antes de abordar el papel que esta medida podría desempeñar en una situación económica de crisis. Intentar esbozar cómo una RB podría incidir en una situación económica depresiva es algo bien distinto a las facilidades (o dificultades) para su implantación en la misma coyuntura. Se puede estar de acuerdo en que la RB sería muy beneficiosa en una situación depresiva y, a la vez, opinar que las dificultades políticas para su implantación en esta misma coyuntura son poco menos que insuperables. Contrariamente, se puede tener la convicción de que una situación económica que tanto sufrimiento adicional comportará a los más vulnerables, ofrece un momento muy pertinente para proponer la RB. Las razones de lo primero, las virtudes de una RB en una situación económica deprimida, no tienen necesariamente que ayudar a lo segundo,

las mayores facilidades (o dificultades) para su implantación en esta misma coyuntura. Tampoco será motivo de interés aquí la evaluación de los pasos intermedios (el gradualismo, como también se acostumbra a calificar con mayor o menor fortuna) para llegar a una RB considerada plena. Esto pertenece al dominio de los apoyos sociales y políticos de la propuesta y de la coyuntura política y social precisa de la que estemos hablando lo que, no hace falta apuntarlo, variará según la zona o el país.⁵

La segunda distinción se refiere a la calificación de la situación económica actual como depresiva. Calificación que no está libre de polémica. El *National Bureau of Economic Research* de EEUU califica a una situación económica de recesión cuando, al menos, durante dos trimestres consecutivos se dan resultados negativos del PIB. La depresión, aunque no goza de una definición tan informativa como la de recesión, se produce cuando se encadenan varios trimestres con crecimiento negativo del PIB. O, dicho de otra manera, la depresión se da cuando la recesión se instala durante un considerable lapso de tiempo. Más escuetamente aún: una depresión es una recesión larga. Hay quien opina que se trata de dos definiciones, la de depresión y la de recesión, que no son muy operativas. Sería más ajustado tener en consideración indicadores básicos de toda economía, como la producción y el empleo, para calificar a una situación de depresiva o no. En todo caso, según la definición apuntada, técnicamente ya se pudo hablar de depresión en algunos países en el segundo trimestre de 2009.

La tercera distinción va sobre la explicación de la crisis. A lo largo de los últimos meses se ha podido leer miles de artículos sobre las causas de la crisis. Puede fácilmente detectarse al menos dos grandes grupos de explicaciones. En primer lugar, la explicación liberal, en el sentido estadounidense, de izquierdas (Stiglitz, Hudson, Krugman...), que achacan la crisis a los excesos desreguladores del neoliberalismo. En segundo lugar, la explicación de distintos autores marxistas (Brenner, Bello, Bellamy Foster...) que estudian la crisis no solamente como un efecto de la desregularización excesiva de las últimas décadas de neoliberalismo sino como una crisis de sobreproducción. Se trata, para estos últimos, de la tendencia del capitalismo a disponer de una gran capacidad productiva que termina por rebasar la magnitud de consumo de la población debido a las desigualdades que limitan el poder de compra popular, lo cual termina por erosionar las tasas de beneficio. La explicación que se aporta de la crisis es un buen indicador de las recetas más o menos explícitas que se ofrecen para salir de ella.⁶

La cuarta y última distinción hace referencia a que, aunque la RB sea definida como una asignación monetaria incondicional a toda la ciudadanía y personas residentes en una zona geográfica determinada, no todas las personas partidarias de esta propuesta coinciden en la cantidad y la forma de financiarla. Hablar de cantidad precisa (o del criterio: umbral de la pobreza, 80 o 90% del salario mínimo interprofesional, o aún algunos otros que se han propuesto) de RB y de la forma de financiarla nos remite a otra cuestión muy importante: la

5. Las razones que harían conveniente (o más pertinente) una RB en una situación económica depresiva no es algo discordante con la idea defendida por distintos autores, entre los que me incluyo, de que se trataría de una medida que merece defenderse también en una hipotética situación de pleno empleo y de bonanza económica.

6. De la abundantísima literatura sobre la crisis actual, puede leerse una selección en la revista electrónica Sin Permiso (www.sinpermiso.info) en donde se encuentran más de 250 artículos dedicados directa o indirectamente a la crisis. Hay una gran variedad de artículos de las dos visiones mencionadas, la de inspiración liberal de izquierdas y la de orientación marxista, de autores como: Walden Bello, Michael Hudson, Paul Krugman, Mike Whitney, John Bellamy Foster, Robert Brenner, Michael R. Krätke, Joseph Stiglitz, Sasan Fayazmanesh, Pam Martens, Elmar Alvaer, Sam Pizzigati, Robert Pollin, George Monbiot, Dean Baker...

opción de política económica y social que se defiende. Se puede encontrar a defensores de la RB que a su vez sean partidarios de políticas económicas y sociales muy distintas.

Con estas distinciones en mente, ya podemos abordar el papel que, en mi opinión, tendría una RB en una situación económica de crisis. Para hacer más clara la exposición que sigue, deberá tenerse en cuenta que me estaré refiriendo a una RB de una cantidad similar al umbral de la pobreza.

1. La inseguridad económica y vital por la pérdida del puesto de trabajo

La pérdida involuntaria del puesto de trabajo provoca una situación de inseguridad económica y vital sobre la que se han escrito tantas páginas que cualquier comentario adicional sería redundante. La media en el Reino de España fue en 2007 de 2.039.000 de parados mensuales, si bien a partir del tercer trimestre ya mostraba una tendencia claramente alcista. Lo que es más significativo: el número de personas en paro ya en noviembre de 2008 representaba más del doble que el mismo mes del año anterior. La Comisión Europea indicaba recientemente que el Reino de España sería el lugar con mayor tasa de desempleo a finales de 2009, algo que efectivamente se está cumpliendo. Los datos del primer y segundo trimestres de 2009 indican una cifra que sobrepasa los 4 millones de desempleados.

Perder el puesto de trabajo, pero disponer de una RB indefinida supondría afrontar la situación de forma menos preocupante. Esta característica obvia de la RB sirve para cualquier coyuntura económica. En una de crisis, en donde la cantidad de desempleo es mucho mayor, la mencionada característica de la RB cobra mayor importancia social.

2. La pérdida de actividades de autoocupación y de la pequeña propiedad

La RB ha sido asociada a la reducción del riesgo de iniciar determinadas actividades de autoocupación. Como es sabido, hay dos tipos de emprendedores: aquellos que tienen un colchón (familiar la mayoría de las veces) que les permite plantear un proyecto empresarial de forma racional y temperada, y aquellos para los cuales la autoocupación es la única salida laboral. En el segundo caso, el riesgo en el que se incurre no es sólo perder la inversión, sino perder los medios de subsistencia, lo que hace que cualquier decisión sea mucho más angustiosa. Pero el riesgo no termina aquí: en muchos casos, la falta de un capital inicial mínimo retrae a potenciales emprendedores. La RB, en cambio, permitiría a los emprendedores del segundo tipo no ser tan dependientes del éxito del proyecto para sobrevivir. En una situación depresiva, la RB, además de representar un incentivo para emprender tareas de autoocupación, supondría una mayor garantía para poder hacer frente, aunque fuera parcialmente, a los que el pequeño negocio les ha ido mal. Así como la posibilidad de iniciar otro con más posibilidades que el anterior.

3. Caja de resistencia en caso de huelga obrera

En otras ocasiones he comentado⁷ que la RB supondría, en caso de huelga, una especie de caja de resistencia incondicional cuyos efectos para el fortalecimiento del poder de negociación de los trabajadores son fáciles de calibrar. Efectivamente, el hecho de que en caso de conflicto huelguístico los trabajadores dispusiesen de una RB permitiría afrontar las huelgas de una forma mucho menos

7. Por ejemplo en Raventós (2007) y en Raventós y Casassas (2003). Véase también Wright (2006).

insegura: a día de hoy, dependiendo de los días de huelga, los salarios pueden llegar a reducirse de forma difícilmente soportable si, como acostumbra a ocurrir para la inmensa mayoría de la clase trabajadora, no se dispone de otros recursos.

Pues bien, en una coyuntura de ataque a los puestos de trabajo y a los salarios (la patronal española, CEOE, el Fondo Monetario Internacional y el Banco de Bilbao Vizcaya Argentaria, entre muchos otros organismos, se han manifestado sin la menor brida por la moderación salarial o, más aún, por el abaratamiento del “factor trabajo”), las luchas de resistencia de mayor o menor intensidad para intentar evitar los despidos y el deterioro de las condiciones de trabajo son frecuentes. Estamos asistiendo a un permanente y renovado anuncio por parte de un buen número de empresas de presentaciones de expedientes de cierre o de regulación de plantilla. El papel de caja de resistencia que la RB podría cumplir en estas luchas de resistencia para defender los puestos de trabajo se vería incrementado. Como debiera ser muy sabido, la crisis económica del capitalismo puede desembocar en un gran retroceso de conquistas sociales duramente conseguidas. La RB exige ser vista en este punto como el medio material para buena parte de la clase trabajadora para resistir a este retroceso.

4. La erradicación de la pobreza

El porcentaje de pobres en el Reino de España no ha cambiado significativamente en

las últimas décadas.⁸ Cuando el crecimiento económico ha sido importante, y en ocasiones muy vigoroso, la proporción de personas pobres, casi un quinto exacto del total de la población, no ha variado a lo largo de las últimas décadas. La crisis económica comportará, en cambio, un aumento rápido y significativo de la pobreza. Así, mientras que tasas de un crecimiento económico substancial han sido necesarias para mantener la proporción de pobres, unas tasas negativas o positivas muy pequeñas comportarán un crecimiento espectacular de la pobreza.

Aunque la pobreza no es sólo privación y carencia material, diferencia de rentas (porque es también dependencia del arbitrio o la codicia de otros, ruptura de la autoestima, aislamiento y compartimentación social de quien la padece) una RB equivalente al menos al umbral de la pobreza sería una forma de acabar con ella, si no completamente, cuanto menos de dejarla en porcentajes muy marginales. En una situación de depresión económica en la que los porcentajes de pobreza aumentarán de forma significativa, pudiéndose llegar pronto a una proporción de un pobre cada cuatro habitantes (ahora es uno de cada cinco), la RB representaría un buen dique de contención de esta oleada de pobreza.

Llegados aquí, creo necesaria una breve recapitulación de esta segunda parte:

Las razones que harían más pertinente una RB en una situación económica depresiva no desmienten, como queda dicho, la idea de que se trataría de una medida que merece

8. Las conclusiones al respecto del último informe FOESSA, que está confeccionado mucho antes de la manifestación de la crisis, son bien claras: “Las tasas de pobreza son muy similares a las que ya existían décadas atrás, manifestándose, por tanto, en el caso de la pobreza los mismos rasgos ya enunciados para las tendencias de la desigualdad. En primer lugar, y en clara ruptura con la tendencia de décadas anteriores, desde el primer tercio de los años noventa la pobreza ha dejado de reducirse. En segundo lugar, contrasta la ausencia de cambios significativos en los indicadores de pobreza con el notable crecimiento registrado por la actividad económica y el empleo. Y, en tercer lugar, tal como se ha señalado en el caso de la desigualdad, los indicadores de pobreza siguen manteniéndose muy elevados en el contexto europeo. España sigue encajada en un clúster periférico dentro de la UE y es el único de los países que partiendo de altos niveles de pobreza, salvo Irlanda, no ha conseguido reducciones sustanciales de las tasas. Esta situación no se compensa por una hipotética mayor movilidad, dado que los patrones de cronificación de la pobreza en España muestran una mayor generalización de las situaciones de pobreza permanente que en el promedio de los principales países de la UE” (p. 37). <http://www.foessa.org/quePensamos/nuestrasPrioridades/index.php?Mzl%3D>.

defenderse también en una hipotética situación técnica de pleno empleo y de bonanza económica. Cabe añadir que sorprende constatar lo rápido que aflora el dinero público en determinadas circunstancias de crisis económica y lo mezquino que resulta cuando se trata de garantizar la existencia material de toda la población. Recordaré que los rescates y las ayudas a los bancos realizadas en Estados Unidos suman 12'8 billones de dólares (hasta abril de 2009). O lo que es lo mismo: 42.105 dólares por habitante.⁹ Además, esta cantidad es igual a 14 veces el efectivo en circulación (casi 900.000 millones). Y se trata de una cantidad muy próxima al conjunto del valor del PIB estadounidense.

La RB puede ser un elemento, importante sin duda, de una sociedad justa, pero suponer que esta medida es algo suficiente para esta sociedad justa, o bien es tener una concepción hipertrófica de la RB o bien una idea raquítica de lo que es una sociedad justa. Una RB puede teóricamente concebirse

en una sociedad que transpire injusticias por muchos poros.

Una RB que personalmente considero política y aún filosóficamente interesante tendría que ir ligada a una redistribución de la renta de los ricos a los pobres. Y esto significa hablar del papel de los impuestos.¹⁰ “Los impuestos, lejos de ser una obstrucción de la libertad, son una condición necesaria de su existencia”, era la forma insuperable de expresarlo del constitucionalista estadounidense Cass Sunstein (1999) en una entrevista realizada ya hace una década en el *University of Chicago Chronicle*. Significa no un debate sobre mayor o menor regulación, sino, para decirlo con el economista Dean Baker (2009), en beneficio de quién.

Una RB políticamente interesante debe ser en beneficio de la población trabajadora y de menos ingresos, tanto en épocas de crisis como en las de bonanza económica.

Mayo, 2009

9. Véase para el detalle <http://www.eleconomista.es/economia/noticias/1137413/04/09/2/Cuanto-cuesta-el-rescate-financiero-de-EEUU-La-cantidad-total-casi-asciende-al-PIB-del-pais.html>

10. Aunque me he referido preferentemente al Reino de España, creo que puede aportar alguna información la siguiente alusión a los EEUU. En este país se ha llegado a esta increíble situación: los tipos impositivos nominales a los más ricos ha pasado del 91% en el año 1961 al 35% de la actualidad. Más concretamente, en los años 1961, 62 y 63 la tasa marginal máxima era del 91% y la base imponible a partir de 400.000 dólares. Con pequeñas variaciones de 1964 a 1970 pasamos a los años que van de 1971 a 1980, ambos inclusive, en donde la tasa marginal máxima era del 70% con una base imponible a partir de 200.000 dólares. De 1982 a 1986 la tasa marginal máxima ya era del 50% con bases imponibles algo inferiores a 200.000 dólares. Con sucesivas disminuciones de la tasa marginal máxima llegamos al año 2003 con una tasa marginal máxima del 35%, tasa que se mantiene hasta el año 2008 con una base imponible a partir de 357.700 dólares en este último año. Debe añadirse que, una vez contadas las distintas deducciones, el tipo efectivo normalmente es bastante más bajo que el nominal de la tasa marginal máxima. Así, una persona soltera que ganase en el año 2008 400.000 dólares, pagaría un tipo efectivo del 29,6%. Pero lo más espectacular es que si se tratase de rentas del capital, aún pagaría un tipo mucho menor, del 15% o menos. Esta gran rebaja continuada de los impuestos a los más ricos es parte de la explicación de la tremenda redistribución de la renta de los pobres a los ricos en las tres últimas décadas. El que fue ministro de Clinton, Robert B. Reich, escribía en el *Washington Post* del 1 de febrero, citando un estudio de Thomas Piketty y Emmanuel Saez, que si en 1976 el 1% más rico de los EEUU acumulaba el 9% de la renta nacional, en el 2006 acumulaba el 20%.

Textos citados:

ATKINSON, A. B. "Participation Income". *Citizen's Income Bulletin* 16, 1993.

ATKINSON, A. B. "The Case for a Participation Income". *The Political Quarterly*, vol. 67, págs. 67-70, 1996.

BAKER, D. "Free Market Myth", en <http://bostonreview.net/BR34.1/baker.php>, 2009.

BERTOMEU, M. J., DOMÈNECH, A. y RAVENTÓS, D. "La propuesta de la Renta Básica de ciudadanía". *El Diplo*, edición argentina, julio 2005.

Lo VUOLO, R. y RAVENTÓS, D. "Algunas consecuencias de la crisis económica en Argentina y el Reino de España y la propuesta de la RB (o ingreso ciudadano)". *Sin Permiso* núm. 5, 2009.

RAVENTÓS, D. *Las condiciones materiales de la libertad*. Ed. El Viejo Topo, Barcelona, 2007.

RAVENTÓS, D. "Una renta básica en una economía deprimida ¿tiene sentido?" en www.sinpermiso.info, 2009.

RAVENTÓS, D. y CASASSAS, D. "La Renta Básica y el poder de negociación de 'los que viven con permiso de otros'". *Revista Internacional de Sociología*, núm. 34, 187-201, 2003.

SUNSTEIN, C. Entrevista traducida al castellano por Juan González-Bertomeu en www.sinpermiso.info, 1999.

WRIGHT, E. O. "Basic Income as a Socialist Project". *Basic Income Studies*, núm. 1, 2006.

Drets de la infància i

necessitats socials

I Josep L. Oliver Torelló

Doctor en Pedagogia

Professor del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques

Universitat de les Illes Balears

Resum: En l'article que es presenta a continuació s'aborda la relació existent entre necessitats i els drets de la infància. Es considera que tot i la naturalesa canviant de les necessitats és fonamental la definició d'un determinat marc de necessitats socials on quedi clarament exposat quines són les situacions negatives que afecten la infància i que es consideren com a situacions de necessitat. Alhora, es presenta la normativització dels drets de la infància com un marc gene-

ral i universal que hauria de permetre i possibilitar l'atenció al conjunt de necessitats infantils advocant per una orientació que complementi l'actuació protectora amb una actuació àmplia basada en el desenvolupament dels drets de la infància i l'atenció a les seves necessitats des de la justícia social.

Conceptes clau: Necessitats socials, drets de la infància, protecció infantil, progrés social, atenció a la infància i la família.

“Per a tota la infància
salut, educació, igualtat, protecció.
Així la humanitat avança”
UNICEF (2001)

Introducció

La valuosa afirmació de principis realitzada per UNICEF que encapçala aquest article duu implícits dos factors essencials pel que fa als drets de la infància.

D’una banda, els àmbits que ha d’atendre qualsevol instància, des de la individual fins a la governamental, en relació amb els àmbits d’atenció als infants i d’altra, la consideració que les necessitats de la infància suposen alguna cosa més que l’atenció necessària a un grup humà especialment vulnerable. La consideració que l’atenció a les necessitats infantils suposa una força estructurant de la societat futura pot suposar un ideal que col·lisió amb forces reals contràries al progrés social. Això ha estat així, i per desgràcia encara ho és en alguns casos, quan, per exemple, aquestes forces han impedit l’accés dels infants a l’educació perquè eixampla les possibilitats d’elecció de les persones i això no interessa quan alguns ja han decidit pels altres.

Malauradament, la consideració de la infància com un grup de la humanitat que porta implícit la possibilitat de canvi i avenç social encara està molt lluny de la nostra quotidianitat. Aquest és un factor que, des d’una perspectiva històrica, pot contribuir a explicar la poca consideració que fins fa pocs anys ha suposat aquest col·lectiu pels governs, fins i tot de països desenvolupats. És un fet prou conegut que en el cas de l’Estat espanyol, cap dels diferents plans d’inversió pública, que des del segle xx es varen dissenyar per millorar l’atenció a la

infància desemparada, varen ésser completats i que tampoc cap d’ells no va poder assolir els objectius inicialment prevists.

Sembla doncs, que la idea de la infància entesa com a força motriu que ha de permetre millorar el futur des del present, mitjançant l’adequada atenció als nins i nines i l’educació, no ha estat mai una idea prou desenvolupada per a tots els sectors socials éssent només viable per als sectors socials més conscients d’aquest fet i que, a més, han tingut possibilitats reals de fer d’aquesta idea una realitat.

En aquest sentit, la definició de *dret* que fa la Convenció de Drets de la Infància implica un plantejament referit a les necessitats de la infància enteses aquestes com al marc des del qual s’han d’abordar les actuacions públiques, es pot considerar encara com una novetat. A més, paradoxalment, d’una banda trobem nombroses referències en distints textos normatius en relació a la qüestió, mentre que d’altra és encara escassa la bibliografia científica específica dedicada al desenvolupament del que podríem denominar una teoria de les necessitats de la infància.

Amb relació a aquesta darrera qüestió, el fet de que no disposem a hores d’ara d’una taxonomia consensuada de necessitats infantils, forçosament fa que l’instrument legal sigui essencial per tal d’orientar diferents pràctiques i actuacions vers als infants. En aquest sentit, tot i la proliferació d’instruments internacionals relacionats parcialment amb alguns aspectes dels drets dels menors, a nivell internacional, realment no tenim gaire més que la Convenció de Drets del Nin de 1989. El caràcter universal d’aquesta, juntament amb la seva gairebé universal ratificació¹, permet defugir d’una relativització respecte del bon tracte a la infància que, com intentarem ex-

1. La incorporació dels Estats Units a la Convenció de Drets del Nin és una més de les actuacions que esperam del Govern d’Obama...

posar més endavant, suposa una terreny es-tèril per fomentar el progrés social i la millora de l'atenció als infants.

Actuació protectora i drets de la infància

Pensem que, per a les administracions públiques implicades en l'atenció a la infància (no només des de la dimensió protectora), la definició de les necessitats infantils ha de suposar una orientació que actuï de guia i marc de valoració de les diferents situacions que se'ls vagin presentant.

La mateixa Llei 1/1996, de protecció jurídica del menor, sembla ser tímidament conscient de la necessitat d'un plantejament integral d'atenció a la infància, atès que en el seu primer títol es refereix als drets de la infància, en un sentit general i ampli dirigit a tots els menors, mentre que en el seu segon gran títol, restringeix l'abast normatiu als casos que requereixen l'actuació protectora de l'entitat titular competent en la matèria.

Aquest fet ha anat generant diverses contradiccions en aquestes "entitats titulars" que s'han vist en la necessitat de definir i delimitar el seu abast competencial i no cal dir que aquesta delimitació, ateses les dificultats existents per donar resposta acurada a la creixent diversitat de situacions de desprotecció, ha tombat més cap a l'actuació sobre situacions concretes de desprotecció que cap a una protecció integral de la infància, que a més, ha d'ésser forçosament proactiva mentre que els serveis protectors, també per força, s'han de posicionar en una actuació reactiva².

Un exemple d'això, que també he estat i és font de confusió, és el cas de l'existència de determinades creences culturals que impliquen pràctiques de criança incompatibles amb els drets i les necessitats dels infants i per descomptat, amb un marc normatiu protector. Les pràctiques de criança generalment són producte de la socialització, experiències i formació que els pares han rebut en períodes anteriors de la seva vida. Aquestes pràctiques solen abastar aspectes vinculats amb la concepció social i cultural de la infància com també creences relacionades amb l'eficàcia i justificació de determinades conductes específiques³. Una de les característiques de la societat contemporània és la diversitat cultural, factor que implica treballar en contextos de major complexitat. Si dèiem abans que la divulgació dels avenços en matèria de desenvolupament psicossocial de la infància encara no es podien considerar suficientment divulgats en la nostra societat, la convivència de concepcions educatives i de criança distintes, moltes vegades derivades de contextos molt diferents, implica un desconeixement mutu entre aquestes que pot originar, en ocasions, intervencions poc adaptades.

En qualsevol cas, la Convenció Internacional dels Drets de la Infància, atès el seu caràcter universal, ha d'ésser el referent pràctic per a l'equilibri entre el necessari i recomanable respecte de la diversitat i l'atenció adequada a la infància. Per això, quan les pràctiques de criança, sigui quin sigui el seu origen, poden afectar els drets dels infants en un sentit negatiu s'ha de fer el possible per a la seva eradicació i per a la protecció efectiva dels menors objecte d'aquestes pràctiques. Aquesta acció implica una intervenció pre-

2. Les diferents "defensories del menor" que a determinades comunitats autònomes s'han creat tal vegada podrien jugar-hi un rol que, tanmateix, vist el caràcter no vinculant de les seves actuacions, no serà mai tan eficaç com un plantejament articulat entre els diferents agents amb responsabilitats o atribucions vers el benestar de la infància.

3. Són coneguts molts de casos on creences falses han generat conductes realment nocives pels infants. Així per exemple, a alguns indrets de l'estat espanyol, durant els segles XVIII i XIX era habitual immobilitzar els nadons faixant-los a partir de la creença falsa que si no es feia així, la falta d'autocontrol d'aquests els generaria autolesions.

ventiva de caràcter divulgatiu i educatiu que ha d'abastar aspectes psicològics, educatius, socials, jurídics i normatius que, a més, la diversitat de serveis que intervenen en àmbits comunitaris i educatius poden desenvolupar de forma eficaç.

Si el de l'actuació protectora fos l'únic escenari d'actuació dels poders públics, forçosament ens hauríem de limitar a avaluar uns fets concrets —com fa el dret positiu—, i a considerar si els fets observats estan contemplats en el marc legal de referència i si es vulneren alguns dels drets dels menors contemplats en aquest o no.

Des d'una consideració extensiva de les necessitats de la infància aquestes són difícilment reduïbles a una relació tancada. Per descomptat que existeixen unes necessitats que en cas de no ésser satisfetes posen en un compromís important la viabilitat de la vida i la seva continuïtat d'una forma adaptativa i sana. Però la societat actual, sotmesa a canvis i readaptacions moltes de vegades vertiginosos, planteja nous reptes des del moment que el seu propi dinamisme genera situacions abans mai no observades i formes d'interacció per les quals no hi ha referents anteriors que permetin aventurar quina és la resposta satisfactòria. En aquest sentit, la perspectiva de les necessitats de la infància s'ha d'entendre com un marc divers i dinàmic que ha d'ésser revisat i consensuat socialment de forma continuada, però que exigeix una definició clara i decidida d'aquestes necessitats.

Aquesta perspectiva, que indubtablement també pot ésser útil per a la funció protectora i reeducativa, entre d'altres, presenta el problema social dels límits en la definició, conceptualització i, sobretot, valoració de les diverses situacions presentades (en el sentit extens de l'accepció), atès que com sabem, existeixen nombroses situacions que formen part del cos-

tum o d'allò socialment acceptat, que poden impedir o afectar negativament el desenvolupament equilibrat dels nins i nines i que avui no consideram objecte de la intervenció dels serveis de protecció (p.ex.: certes situacions que es poden generar derivades de la pràctica de l'esport infantil competitiu pseudoprofessional, alguns programes televisius en què els menors intervenen de forma poc adaptada a les seves possibilitats cognitives, alguns centres d'"internament" de menors de curta edat en períodes de vacances, etc.).

Per una construcció d'una teoria de les necessitats de la infància

L'exigència de la construcció d'un marc de necessitats específiques de la infància ve emparada per la pròpia especificitat del col·lectiu infantil així com per la seva situació de dependència respecte dels "sistemes adults". Tot i que sembla que en determinades ocasions s'oblida, ja fa molts d'anys que es té consciència de l'existència d'un món infantil distint de l'adult. A més, alguns autors⁴ han cregut apreciar una certa regressió en les conquestes fetes durament al llarg del segle xx que entenen a la infància com un grup amb necessitats pròpies.

La necessitat de definir aquestes necessitats és especialment significativa en el cas dels menors d'edat ja que només a partir d'aquesta definició podrem orientar les actuacions que considerem adequades i, més enllà del que figura als textos legals, millorar els patrons d'atenció a la infància. Dit amb altres paraules, consideram més eficaç la generalització de certes bones pràctiques educatives entre les famílies que una exigència d'actuació educativa fixada mitjançant determinada normativa. Òbviament, amb aquesta afirma-

4. Postman, (1983); Viguer i Serra, (1998); i d'altres.

ció no volem relativitzar les diferents normes legals que regulen l'atenció i la protecció a la infància, més bé al contrari, pensam que seria desitjable un major diàleg entre instàncies educatives, socials i jurídiques per tal d'intentar reduir la distància que en ocasions separa la norma de la necessitat.

Doyal i Gough (1992) exposen de forma molt clara la necessitat de no caure en el relativisme, malgrat el caràcter canviant de les necessitats socials, per tal de disposar d'uns objectius que permetin orientar les actuacions dels diferents poders significatius en relació a la gènesi i atenció a les necessitats socials:

"La coherencia del concepto de progreso social depende de la convicción de que algunas formas de organización social son más idóneas que otras en lo que atañe a la satisfacción de las necesidades humanas. Una política que pretenda impulsar tal progreso quedará empañada en su finalidad moral a menos que demuestre que de ella se siguen como resultado mejoras en la satisfacción de necesidades. Así puede observarse en lo que respecta a los diversos intentos de defender y estimular el Estado del bienestar. A la luz de las diferencias nacionales entre las medidas de promoción de bienestar y los distintos niveles de prosperidad dentro de cada una de las naciones, se hace necesario algún criterio para diferenciar entre buenos y malos sistemas de bienestar, con el fin de hacer posible la defensa de unos y la reforma de los otros. Queda de nuevo de manifiesto que sólo un concepto coherente de necesidades objetivas puede realizar esta tarea. Es este el motivo por el que ha de abordarse y resolverse en esta obra la amenaza que supone el relativismo para dicho concepto. [...] En su forma presente, todas estas posturas acaban por presuponer implícitamente lo que pretenden negar: alguna noción de necesidades humanas universales.⁵"

En el cas concret de les necessitats de la infància, pareix obvi que, d'una forma implícita,

les aportacions de la medicina; especialment la pediatria, de la pedagogia, de la psicologia evolutiva i contextualista (especialment Bronfenbrenner) i de les orientacions sociològiques, culturalistes i antropològiques basades en el procés de socialització, ja efectuen importants referències a la qüestió.

En abordar les característiques del desenvolupament humà en cada una de les seves etapes, és impossible no abordar la definició de les necessitats bàsiques i universals de l'espècie humana, atès que aquestes característiques són considerades pròpies de tota l'espècie humana —universals, doncs— i modificades culturalment només en la seva forma, però no en el contingut essencial de la necessitat.

De forma esquemàtica, les orientacions científiques que han aportat coneixements generatius a la qüestió que tractam han estat les següents:

1. Orientacions basades en processos de desenvolupament psicofísic (Piaget, Vygotsky, Freud, Wallon, Werner, Bowlby).
2. Orientacions basades en processos de desenvolupament psicosocial (Kolhberg).
3. Orientacions basades en processos de desenvolupament social. Teories de la socialització (Baumrind, Habermas, Mead, Rössner, etc.).

Ja en un sentit específic, històricament han existit diferents formes explícites d'apropament a la conceptualització de les necessitats humanes (Heller, Maslow, Gough i Doyal, Bradshaw, Max-Neef, entre d'altres) que han estat útils per a la construcció del sistema de benestar social i en concret, els sistemes de prestació de serveis socials.

Per a nosaltres, seguint la línia definida per Max-Neef (1993), les necessitats són categories existencials i axiològiques que

5. Doyal, L.; Gough, I. Teoría de las necesidades humanas. 1992, p. 49.

s'interrelacionen i interactuen i que posseeixen una doble condició existencial que les presenta com a carència i com a potencialitat. Carència pel que suposen de risc futur o dany present i potencialitat en tant que sabem que les condicions objectives socials i familiars a les que estan sotmesos molts de nins i nines limitaran greument i de forma irreversible el seu desenvolupament personal i social.

En aquest sentit, les necessitats són enteses com a inputs (recursos-mediadors) i outputs (satisfactors) dels processos bàsics. Ja a l'estudi Bases per a la planificació del serveis socials a Mallorca (1990), es recollia aquesta manera d'entendre les necessitats. Vegem a continuació una adaptació del que es plantejava a l'estudi esmentat en el cas concret de la infància:

Necessitats (inputs/recursos i outputs/satisfactors).

1. Manteniment i desenvolupament psico-físic. Salut.
2. Relacions interpersonals i socials. Entorn personal, familiar i comunitari. Desenvolupament psicosocial i comunicació. Socialització primària.
3. Processos d'integració institucional. Socialització secundària.

Modificadors dels diversos processos:

1. Determinants individuals-interpersonals. Aspectes evolutius que contextualitzen les necessitats:
 - a. dimensions cognitives
 - b. dimensions afectives-emocionals
 - c. dimensions competencials: habilitats i estils d'afrontament
2. Familiars. Estructura, dinàmica i estratègies familiars.
3. Determinants situacionals-institucionals. Agents de socialització implicats (família, escola, etc.), sistemes de suport social.

Processos de reeducació, resocialització i canvi programat.

4. Determinants socials. Situació social. Models culturals.

Cada un d'aquests àmbits de generació i d'atenció a les necessitats planteja la possibilitat de múltiples intervencions des de tots els nivells dels serveis socials que impliquen actuacions de diversos nivells públics i privats.

A més, pel que suposa de sensibilització i educació social així com també d'eficàcia tècnica també caldria incidir en la millora dels nivells de reconeixement legal de les necessitats i dels nivells de reconeixement tècnic de les necessitats especialment pel que fa al disseny d'instruments d'avaluació i programes d'intervenció eficaços.

En l'actualitat, aquesta perspectiva està present en la proposta definitòria d'un marc d'actuació d'alguns serveis de l'Administració pública, que consideren que aquesta orientació ha d'emmarcar totes les actuacions dels serveis socials competents en la matèria, especialment en l'atenció als menors.

Òbviament aquesta no és una qüestió senzilla, atès que, com ja hem esmentat, més enllà del reclam a la consideració de la "perspectiva de les necessitats de la infància", com a marc de referència, molts de serveis aborden la intervenció sobre la infància únicament des del moment en què s'ha produït risc o desemparament o que el menor ha infringit la llei. En aquest moment la situació de crisi no fa més que retardar una concepció extensiva de les necessitats de la infància, atès que la major gravetat de les situacions de necessitats que arriben als serveis socials generen una certa retracció en els objectius vinculats amb actuacions que fomentin la igualtat i la qualitat de vida.

En conseqüència, cal demanar-nos per les necessitats de la infància en aquest moment

històric, pels “valors socials” que de la infància existeixen i les pràctiques que aquests generen, per les circumstàncies *empíriques* a què està sotmesa en els diferents contextos econòmics, familiars, veïnals i culturals i, com a reflex d'aquestes variables, i cal demanarnos també pel marc normatiu on aquestes es defineixen a diversos nivells, de més general a més concret, de les Declaracions Universals als desenvolupaments normatius específics i sectorials.

Només d'aquesta manera es podrà construir un marc referencial que no es limiti al marge que la norma fixa atès que el dinamisme de la societat actual genera dificultats per poder transformar en normes específiques les diverses respostes que cal donar a diferents necessitats de la infància. Dret i atenció a necessitats han d'intentar confluïr de forma permanent. El primer suposa un reconeixement de la necessitat que determina responsabilitats —en aquest cas públiques i privades— i que a més genera conseqüències. Pel que fa a l'atenció a la infància, això és positiu atès que quali-

fica determinades actuacions i en propugna el foment o reprova i sanciona l'existència, però en qualsevol cas, mai no podrà substituir (i òbviament no ho pretén) l'actuació privada que es desenvolupa en el context familiar i social que s'ha de nodrir no només de l'exigència legal sinó també de pràctiques culturals i educatives, convivencials, afectives i igualitaristes positives per l'existència i desenvolupament dels menors i que a més de prestar atenció al conjunt de necessitats presents d'aquests també posin les bases d'una adequada evolució futura.

Per descomptat que aquestes actuacions no es limiten només a l'actuació en l'àmbit privat de la família sinó que també cal engegar actuacions socials que cobreixin allò que les famílies no poden o no saben assolir i que generalment es relaciona amb situacions de desigualtat social i de manca d'oportunitats per a determinats col·lectius i que impliquen handicaps que van més enllà de les possibilitats o expectatives de les famílies més desfavorides.

Bibliografia:

BRONFENBRENNER, U. *La ecología del desarrollo humano*. Madrid: Visor, 1979.

AUTORS DIVERSOS. *Bases per a la Planificació de l'Acció Social a Mallorca. Estudis Sectorials*. Palma: Consell Insular de Mallorca, 1990.

DOYAL, L.; GOUGH, I. *Teoría de las necesidades humanas*. Barcelona: Icaria/ FUHEM, 1992.

MAX-NEEF, M. A. *Desarrollo a Escala Humana: Conceptos, Aplicaciones y Reflexiones*. Barcelona: Editorial Icaria, 1993.

OCHAÍTA, E.; ESPINOSA, M.A. *Hacia una teoría de las necesidades infantiles y adolescentes. Necesidades y derechos de la infancia y la adolescencia en el marco de la Convención de Naciones Unidas*. Madrid: Mac Graw-Hill-UNICEF, 2004.

POSTMAN, N. *La desaparición de la infancia*. Madrid: Circulo de lectores, 1983.

UNICEF. *Manual de aplicación de la Convención sobre los Derechos del Niño*. New York: UNICEF, 2004.

VIGUER, P.; SERRA, E. *La infancia de fin de siglo*. Madrid: Síntesis, 1998.

La llei de serveis socials i

la garantia dels drets socials positius

I Fina Santiago Rodríguez

*Consellera d'Afers Socials, Promoció i Immigració
Govern de les Illes Balears*

Per al conjunt de l'Estat espanyol, la segona meitat del segle XX va suposar un gran avanç en els drets educatius i de sanitaris. El segle XXI ha de suposar un avanç en drets socials i el serveis socials no en poden quedar al marge.

Aquests nous drets socials s'han d'enquadrar en el marc dels drets humans i suposar necessàriament l'existència d'un procés continu d'especificació, concreció i d'una organització que els doni garanties.

Nova llei

L'aprovació de la Llei de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència (Llei 39/2006, aprovada pel Govern de l'Estat i denominada habitualment "Llei de dependència") i de la Llei de serveis socials de la CAIB (Llei 4/2009, d'11 de juny, de serveis socials de les Illes Balears) suposen l'inici d'aquesta aspiració i la consolidació normativa d'un nou sistema de protecció social a les Illes Balears.

La característica diferencial, en relació a altres lleis de serveis socials, és que aquesta llei configura un dret subjectiu fonamentat en principis d'universalitat, equitat i accessibilitat, dignificant els beneficiaris del nou sistema, fins ara en desavantatge quan necessitaven ajudes socials enfront de les seves demandes en relació amb els altres tres pilars del sistema de benestar (educació, salut, pensions).

Completar el sistema de serveis socials

Si en els anys vuitanta i noranta la sanitat, l'educació i les pensions assistencials es van universalitzar, amb l'ampliació actual dels drets socials (l'atenció a les persones en situació de necessitat social, especialment famílies en situació de necessitat social, persones grans i persones amb discapacitat) s'ha completat el conjunt de sistemes que formen l'estat del benestar: educació, salut, pensions (jubilació, ocupació i altres) i serveis socials.

La Llei de serveis socials, aprovada per una àmplia majoria parlamentària i amb el suport d'organitzacions socials, de sindicats, d'empresaris i del moviment associatiu, configura el sistema de serveis socials i estableix un nou dret de la ciutadania a les Illes Balears: totes les persones en situació de necessitat social tindran garantit l'accés a serveis socials i a prestacions socials o econòmiques.

Podem entendre que els drets socials estan formats per un ventall d'obligacions que van des d'obligacions negatives a obligacions positives. Els drets socials negatius exigeixen garanties immediates de no fer determinades coses (no discriminació social, dret de no ser tractada de forma desigual per raó de gènere, dret de no ser tractat de forma diferent per motius d'ètnia o cultura, per exemple) i els drets socials positius que exigeixen el reconeixement de serveis i prestacions que es poden demanar a l'Administració i que aquesta ha d'oferir amb dimensions adequades i amb qualitat. Els drets socials negatius es van garantir inicialment en la Constitució de 1978, confirmats per tota la legislació posterior. Els drets socials positius es comencen a garantir en els darrers anys, amb la denominada Llei de dependència i, ara, amb la Llei de serveis socials de les Illes Balears.

Garantia dels drets socials

La Llei servirà per donar llum sobre un fenomen social que fins ara era tractat com un assumpte invisible, particular, privat, de l'àmbit familiar, amb costos d'oportunitat impropis de societats modernes i pròsperes.

Les persones en situació de necessitat social ja no seran ateses en la nostra comunitat "si es pot" o "si hi ha places" (només una de cada 200 persones grans pot gaudir d'una plaça en un centre de dia i la taxa de cobertura de l'ajuda a domicili encara no supera

el 3%), ni hauran de dependre gairebé en exclusiva dels familiars. Els joves no emancipats es mantenen gràcies a les seves famílies; els ancians dependents i sense recursos, igual; els menors no escolaritzats, les persones amb discapacitats, aquells que han perdut la feina fa massa temps o aquells que no n'han aconseguit encara, els malalts crònics, etc., els mantenen les famílies quan tenen la sort de disposar-ne. En molts d'altres casos, quan no existeix família o xarxa social de suport, depenen de la reduïda oferta pública o de la solidaritat social.

Fins ara, l'atenció que reben aquestes persones requeria sobretot en la família i, molt especialment, en les dones. Amb la Llei de serveis socials, de la mateixa manera que succeeix amb la sanitat o l'educació, l'administració pública competent (segons cada nivell territorial: municipis, mancomunitats de municipis, consells insulars, govern autonòmic) estarà obligada a atendre els ciutadans que necessitin ajuda, supervisió i suport per fer front a les seves necessitats socials, temporals o permanents, sempre després d'una valoració tècnica que en reconegui el dret.

La cartera de serveis elaborarà la reglamentació de l'oferta, de la traducció efectiva dels drets socials, conforme a l'actual model de drets socials impulsats per la Unió Europea i l'ONU. Aquesta llei es desenvolupa a partir d'un model de ciutadania basada en el dret de la diferència, la no discriminació i l'acció positiva per a la igualtat d'oportunitats.

Les garanties que la Llei de serveis socials i la cartera de serveis estableixen, s'han previst per reduir la distància entre la lletra de la norma i el seu compliment efectiu, i, per tant, permeten la màxima eficàcia dels drets socials en coherència amb la seva formulació legal. Així, les garanties socials, orientades a assegurar la tutela dels drets socials, consisteixen, a diferència de les garanties retòriques, en sistemes de reconeixement de l'obligació de

l'administració, així com en la sanció contra l'omissió de les mesures obligatòries que s'estableixen en la llei.

Una altra garantia necessària es deriva de la suficiència financera per donar compliment als drets dels ciutadans. El plantejament sobre els costos alts per satisfer-los és refutable amb els arguments d'altres drets vigents. Per exemple, ningú no posa en dubte que un ciutadà ha de rebre atenció sanitària integral, incloent-hi intervencions quirúrgiques costoses, encara que només els costos d'aquesta cirurgia altament especialitzada que salva la vida a centenars de persones permet donar atenció efectiva als milers de persones amb necessitats socials.

Tradicionalment els drets socials positius són considerats com a drets-prestacions, és a dir, com a normes que estableixen drets que es tradueixen en prestacions efectives vinculades al pressupost del Govern autonòmic o de l'administració competent. Tradicionalment, els pocs drets socials que es reconeixien de forma efectiva abans de la llei de serveis socials, se satisfien en funció de la disponibilitat pressupostària i de la voluntat política. Actualment, els criteris administratius i polítics més avançats i justos estan superant aquest criteri que tant de mal ha fet al desenvolupament dels drets socials. Aquest és el compromís de la nostra Administració pública: oferir satisfacció efectiva als drets socials amb suficiència financera i tutela administrativa d'aquesta satisfacció.

Un dret social: l'alimentació

Pot resultar sorprenent per a molta gent que aquest dret bàsic no tingui garanties en una societat avançada com la nostra. Ens permetem garantir intervencions quirúrgiques molt sofisticades i costoses per a uns pocs ciutadans, però no som capaços d'aconseguir que l'alimentació estigui garantida. Molta de gent

desconeix que l'alimentació ja és un dret social reconegut per Espanya, encara que sense garanties efectives. Per més sorprenent que pugui semblar, l'aplicació del dret de l'alimentació, reconegut el 1948, només va començar a afirmar-se i a prendre forma, en el context internacional, en els darrers anys noranta. Jacques Diouf, director general de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura es plantejava en un discurs davant l'assemblea de la FAO: "Qui hagués pensat que durant tot aquest temps aquest dret fonamental seria desconegut i fins i tot menyspreat?" (Discurs realitzat el Dia mundial de l'alimentació, 16 d'octubre de 2008, data de l'aniversari de la creació de l'Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura, FAO).

El 1948 el dret de l'alimentació va ser reconegut a París en la famosa Declaració Universal dels Drets Humans. Però no va ser fins al 1966 quan l'Assemblea General de les Nacions Unides va adoptar el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals. Amb aquest pacte, que va entrar en vigor el 1976, i des de llavors ha estat ratificat per 156 països, els estats reconeixen el dret d'una alimentació adequada. I es reconeix a més "el dret fonamental de tota persona a estar protegida contra la fam", i es compromet a adoptar, individualment i mitjançant la cooperació internacional, "les mesures necessàries, inclosos programes concrets per millorar els mètodes de producció, conservació i distribució d'aliments".

Els estats es comprometen també a desenvolupar "mesures legislatives per garantir el ple exercici dels drets reconeguts en el pacte". D'aquesta forma, els estats admeten que tenen obligacions. No obstant això, en el plànol concret, les coses triguen a materialitzar-se.

Va ser necessari esperar fins al 1999, és a dir, trenta anys, perquè el Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals subministràs, en l'Observació General 12, una interpretació oficial del dret de l'alimentació: "l'accés en

tot moment a una alimentació adequada". Per a això va ser necessari que es desenvolupàs el 1996, a Roma, a la seu de la FAO, la Cimera Mundial sobre l'Alimentació, amb la presència de 185 països, 82 dels quals representats pel cap d'Estat o de Govern. En el seu pla d'acció (Objectiu 7.4) la Cimera va demanar "esclarir el contingut del dret d'una alimentació suficient i del dret fonamental de tota persona de no patir fam, com es declara en el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals i altres instruments internacionals i regionals pertinents".

La Cimera també instava a "brindar atenció particular a l'execució i a la realització completa i progressiva d'aquest dret, com a mitjà per arribar a la seguretat alimentària per a tots". Fins al juny de 2002, durant la Cimera Mundial de l'Alimentació, no es van aprovar les "Directives voluntàries en suport de la realització progressiva del dret d'una alimentació adequada en el context de la seguretat alimentària". Al cap de vint mesos d'intenses negociacions, el consell de la FAO aquestes directives, sotmeses al Comitè de la Seguretat Alimentària van ser adoptades per unanimitat, el novembre de 2004. Com es pot comprovar, ha costat molt arribar a acords bàsics sobre drets tan reconeguts. Quan nosaltres hem inclòs aquest dret en la nostra Llei de serveis socials hem rebut noves crítiques, ignorant els crítics que significava la caricatura d'un dret humà tan essencial.

Segons aquets acords internacionals, per dret de l'alimentació s'entén el dret de tot ser humà de tenir accés regular a una alimentació suficient, adequada en el plànol nutritiu i culturalment acceptable, per desenvolupar una vida sana i activa. Es tracta del dret de cadascú d'alimentar-se dignament, en lloc de ser alimentat.

El dret de l'alimentació és més que un imperatiu moral, econòmic i polític. És una obligació que els estats, les institucions internacionals,

les autoritats regionals i locals, igual que les organitzacions no governamentals, intenten posar en practica, amb més o manco èxit.

S'imposen, evidentment, el bon governament i polítiques socials basades en l'equitat, la justícia i el respecte dels drets humans. Però aquestes resulten insuficients si no tenen en compte les directives per al dret de l'alimentació adoptades el 2004. El que s'imposa és un canvi radical d'òptica: el ciutadà ja no és un destinatari impotent, objecte de caritat, sinó una persona que té dret de gaudir d'un entorn que li permeti alimentar-se i, si això no és possible, rebre suport amb total dignitat (targeta bàsica, renda mínima, menjar a domicili, menjador escolar, menjador social).

A fi de garantir el dret humà universal d'una alimentació adequada, els individus han d'estar capacitats per reivindicar aquest dret, i les administracions han de retre comptes sobre l'elaboració i l'aplicació de polítiques dirigides a concretar-lo, mitjançant menjadors socials, menjadors escolars, menjar a domicili, ampliació de la targeta bàsica, etc.

El dret de l'alimentació no és una utopia. És un dret social de tot ser humà, i que, en conseqüència, imposa obligacions i responsabilitats que les administracions no poden ignorar. Per garantir aquest dret cal reemplaçar la retòrica per realitzacions concretes, per un desenvolupament efectiu de la nostra llei. Diversos països ja han incorporat el dret de l'alimentació a la seva legislació nacional i l'han integrat en les polítiques i programes de seguretat alimentària. Nosaltres hem volgut seguir aquest exemple.

Desenvolupament efectiu de la Llei: la cartera de serveis

La Llei, que entra en vigor el mes d'agost de 2009, preveu un termini per al seu desenvolupament reglamentari, per elaborar, espe-

cialment, la cartera de serveis. La intenció del Govern és accelerar, tant com sigui possible, aquest tràmit. Així, se n'han iniciat els treballs d'elaboració per garantir la implantació del sistema.

Una vegada determinats els aspectes reglamentaris prevists, tots els ciutadans que ho necessitin han d'acudir als serveis socials del seu municipi per sol·licitar les ajudes que la Llei determina. En cas que es consideri que la persona té dret a una ajuda, és a dir, després d'aquesta valoració, els serveis socials del municipi elaboraran, tenint en compte la situació de la persona, un procés d'atenció amb els serveis i prestacions socials i econòmiques que rebrà.

Entre els serveis, d'acord amb el que determini la cartera de serveis, els ciutadans podran disposar de prestacions socials diverses (es podran rebre ajudes tècniques, ajuda a domicili, teleassistència, centre de dia, plaça residencial, ajuda alimentària, etc.). Quant a les prestacions econòmiques, la cartera de serveis pot determinar compensacions i ajudes de diversos tipus.

Cal tenir en compte que seran beneficiaris d'aquests serveis i prestacions les persones en situacions de necessitat determinades per la Llei, és a dir, les que necessiten ajuda per mantenir un nivell bàsic d'autonomia personal i social.

Així, en desenvolupar-se el sistema de serveis socials en els pròxims mesos, l'Administració tindrà l'obligació d'atendre les persones en situació de necessitat. A més, els ciutadans podran acudir a la via administrativa o, en casos extrems, a la via judicial per exigir aquests drets.

Sabem que l'aplicació de la Llei originarà importants efectes des del punt de vista humà i de cohesió de la nostra societat. Els qui advocam pels drets humans de les persones en situacions de necessitat social, estam segurs que es produiran també complicacions

en el procés d'aplicació perquè aquesta Llei sigui un instrument per aconseguir una plena ciutadania efectiva. Per això, el procés no s'acaba amb l'aprovació de la Llei i de la cartera de serveis. Cal aconseguir estabilitat pressupostària, que els professionals l'apliquin correctament, que es redueixi el temps efectiu de concessió de les ajudes, que se superi la visió assistencialista o prestacionista, etc. Els reptes són diversos i no n'hi ha cap de fàcil.

Transparència dels drets socials

Per facilitar als ciutadans el coneixement del nou sistema de serveis socials i els serveis i prestacions que poden rebre, el Govern ha habilitat un conjunt de mesures de formació i divulgació que garanteixen el coneixement dels serveis i prestacions als ciutadans, el centre o la unitat de serveis socials al qual han d'acudir per sol·licitar-los, així com tots els dubtes que els puguin sorgir sobre l'inici de l'aplicació de la Llei.

Completar la tasca de govern

En definitiva, l'objectiu de tot bon govern ha de centrar-se en l'execució de mesures que millorin la vida dels ciutadans i n'ampliïn els drets, especialment els dels més desfavorits.

Avui ens trobam davant l'engegada d'un nou sistema de protecció social a les Illes Balears i el reconeixement d'un nou dret de ciutadania per a tots els ciutadans, però especialment per a les persones en situació de necessitat. La Llei de serveis socials millorarà la qualitat de vida dels ciutadans i ciutadanes de les Illes i de les seves famílies i situarà la nostra comunitat en l'avantguarda de les societats més justes.

La diversitat funcional i el dret a una ciutadania plena

Ferran Bellver Silvan

President de la Sectorial de Cooperatives d'Iniciativa Social

Resum: A partir d'un cas real, s'aborda en primer lloc una tesi terminològica sobre els referents que sovint s'empren per referir-se a les persones amb discapacitat. S'analitza, després, el concepte de ciutadania plena i s'identifiquen els indicadors que han de tenir en compte les entitats que presten serveis de suport a les persones amb diversitat funcional, quan les acompanyen en l'expedició cap al cim de la consecució dels seus drets com a ciutadans. Es contraposen, més endavant, dos models distints d'intervenció: l'institucional i el comunitari, decantant-se clarament l'autor a favor del model de suport comunitari, fonamentat, sòlidament en la Llei 39/2006, per a la Promoció de l'Autonomia Personal (Llei PAP) i, sobretot, en la Convenció Internacional sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat. Es proposa, finalment, que els poders públics donin prioritat a les inversions econòmiques en serveis de suport personal i comunitari, perquè les persones amb diversitat funcional puguin aconseguir la ciutadania plena.

Conceptes clau: persona amb discapacitat/diversitat funcional, drets humans, ciutadania plena, assistència personal, serveis de suport comunitari, vida independent.

Som na Montse, vaig néixer a Barcelona, però visc a Inca (Mallorca) des que tenia un any. La meua vida ha estat un poc complicada perquè em vaig presentar en aquest món amb una paràlisi cerebral sense avisar ningú... Ara ja tenc 28 anys, i crec que va essent hora que trobi una feina i comenci a ser una dona com les altres. Veig que moltes joves de la meua edat ja fa anys que fan feina i comencen a tenir els seus estalvis en el banc per poder fer coses a la vida, i tenen els seus projectes. Jo, a més de no tenir estalvis, no puc tenir ni projectes, perquè només dispòs d'una pensió molt baixa i sempre necessit qualcú que m'ajudi a ser jo mateixa cada dia...

Ara m'han parlat del Club CEA, de ciutadans i empresaris actius, que diuen que animen les persones joves a deixar de ser ciutadans passius per convertir-se en ciutadans actius,

tocaré a la seva porta a veure si són com els altres centres... Tenc moltes ganes de fer coses fora de casa, sense que ma mare m'hagi d'acompanyar per tot, i vull sentir-me útil. Necessit sentir que he deixat d'anar a escola i a un centre ocupacional i que començ a ser una dona adulta, amb la meua vida independent i amb els meus ingressos, però no de pensions sinó de la meua feina...

Som capaç d'adonar-me de les coses, hi veig i hi sent bé, m'emocion i me'n ric quan em fan bromes, pens molt i m'agrada llegir, i fins i tot som capaç de manejar un ordinador per fer coses senzilles. A més, també m'agrada divertir-me amb els amics, sortir, viatjar, etc.

Na Montse és una persona com les altres que reclama el seu dret de viure una ciutadania plena. Ho té difícil, perquè ha de menester assistència personal diària i perquè necessita suport per trobar l'empresari que la vulgui contractar. Si ens hi fixam bé, però, les causes de les dificultats que té na Montse no es troben en ella mateixa, sinó en el seu entorn: si la societat en la qual viu na Montse és capaç d'oferir-li un servei d'assistència personal com cal i un servei de suport perquè pugui trobar una feina i mantenir-la, llavors na Montse serà una ciutadana com les altres i podrà desenvolupar una vida humana satisfactòria i plena.

La importància dels referents

Abans d'endinsar-nos, però, en els serveis que necessita la nostra protagonista per poder gaudir dels seus drets com a ciutadana, és convenient que facem una reflexió com a societat sobre les etiquetes o els noms que donam a les persones com na Montse quan ens hi referim. El sector de la discapacitat i tots els que ens movem d'una manera o altra al servei dels col·lectius de persones que l'integren hauríem

de reflexionar seriosament sobre els termes negatius que s'empren habitualment per referir-se a aquestes persones, i ens hauríem de negar sempre a utilitzar els termes com a substantius, com fan sovint els mitjans de comunicació poc documentats –que parlen “dels discapacitats”, “dels minusvàlids”, “dels disminuïts”, etc.–, i a vegades també ho fan les persones del sector mateix o de l'Administració, que encara és pitjor.

Els termes que s'empren revelen una percepció negativa determinada de la persona, són referents que duen implícita una comparació per defecte que afecta la identitat d'aquella persona o col·lectiu i que moltes vegades provoquen compassió i actituds paternalistes. Aquests referents, instal·lats en l'imaginari col·lectiu, influeixen negativament en les pràctiques professionals –sovint fonamentades en el model mèdic o rehabilitador– i, el que és més greu, donen peu al desenvolupament de centres, institucions o serveis que tenen un caràcter marcadament proteccionista o institucional.

La nostra tesi terminològica proposa utilitzar referents en positiu que acompanyin sempre els substantius *persones* o *ciutadans*, per exemple, *persones amb capacitats diverses* o *ciutadans amb diversitat funcional*. Aquesta tendència s'obre pas amb força darrerament entre els col·lectius de persones que més lluiten en defensa dels seus drets com a ciutadans, per poder dur una vida independent dins la comunitat. La utilització dels referents positius predisposa a tenir una percepció correcta d'aquestes persones, que són ciutadans com els altres amb igualtat de drets i deures, i necessàriament ha de provocar una inversió de més recursos econòmics per part dels poders públics en el desenvolupament de serveis de suport comunitari, és a dir, integrats en la comunitat. Aquesta tesi terminològica es pot veure esquematitzada en el quadre 1.

Quadre 1: Tesi terminològica amb conseqüències oposades

Referent negatiu →	Percepció negativa de la PERSONA →	Serveis paternalistes, institucionals
Referent positiu →	Percepció positiva de la PERSONA →	Serveis integrats en la comunitat

Les entitats que presten serveis de suport a les persones que els necessiten –com és ara el Club CEA– han de fonamentar les seves intervencions, primer de tot, en la percepció de les persones en positiu com a ciutadans amb tots els drets i, després, han de trobar la seva energia en els principis i els valors que van associats al concepte de ciutadania plena.

El concepte de ciutadania plena

Podem concretar el concepte de ciutadania plena en els indicadors següents:

- Persona ben acollida i respectada, amb tots els drets i deures reconeguts en la comunitat.
- Persona que es desenvolupa en condicions adequades i que gaudeix d'igualtat d'oportunitats.
- Persona que és útil a la societat i que hi contribueix amb la seva feina.
- Persona que disposa de recursos econòmics propis, per dur una vida independent.
- Persona que pot prendre decisions per organitzar-se la vida en la comunitat.
- Persona que participa en les activitats lúdiques, socials i culturals de la comunitat.
- Persona que paga els seus impostos i influeix en el canvi social amb les seves aportacions o amb el seu vot.

La ciutadania plena suposa, doncs, gaudir de facto d'igualtat d'oportunitats per poder desenvolupar-se com a persona i accedir en les mateixes condicions que la resta de la pobla-

ció als bens de l'educació, la cultura, la salut, l'ocupació, l'habitatge, els serveis personals, etc., sense haver de superar entrebancs insalvables i podent participar lliurement de les experiències de la vida com els altres ciutadans. La ciutadania plena s'acobla perfectament a la concepció de la discapacitat com a una qüestió de drets humans, i té a veure amb el canvi de paradigma que ha suposat passar del model mèdic/rehabilitador al model social, quan afrontam la discapacitat en les nostres societats.

Qui no s'ha sentit atret pels valors subjacents al model social, que s'ha obert pas des dels anys seixanta del segle xx, en lluita sagnant amb el model mèdic/rehabilitador? Els valors de la normalització, la desinstitucionalització, la igualtat d'oportunitats, l'educació inclusiva, el treball amb suport dins el mercat ordinari, el dret de decidir per un mateix allò que afecta la pròpia vida, etc. Valors i drets defensats brillantment i constant pel moviment mundial de vida independent¹.

Ciutadania plena, drets humans i model social tenen molt a veure entre sí, com diuen Palacios i Bariffi, "el model social de discapacitat presenta moltes coincidències amb els valors que sustenten els drets humans; és a dir, la dignitat; la llibertat entesa com autonomia –en el sentit de desenvolupament del subjecte moral– que exigeix, entre d'altres coses, que la persona sigui el centre de les decisions que li afecten; la igualtat inherent de tot ésser humà –la diferència inclosa–, la qual exigeix així mateix la satisfacció de certes necessitats bàsiques, i la solidaritat."²

1. És aconsellable visitar el portal web de la branca espanyola d'aquest moviment internacional: www.forovida independiente.org.

2. Cita que hem traduït de la p. 23 d'A. Palacios i F. Bariffi (2007): "La discapacidad como una cuestión de derechos humanos. Una aproximación a la Convención Internacional sobre los Derechos de las Personas con Discapacidad". Madrid: Ediciones Cinca.

L'expedició cap a la plena ciutadania

Tan de bo que el Club CEA pugui contribuir a eliminar les causes externes que dificulten, i molt, el camí de na Montse... Perquè aquest club –si és de veres una iniciativa innovadora en l'àmbit dels serveis socials– serà com una expedició que durà na Montse al cim d'una muntanya on mai no havia pogut arribar abans. Perquè les iniciatives i els programes al servei de les persones són com una expedició muntanyenca que guia els escaladors a cims de somni, preparant-los amb tot l'equipament necessari i guiant-los per les dreces adequades en cada moment.

La ciutadania plena que reclama na Montse passa ineludiblement per una integració laboral i social, perquè una jove de prop de trenta anys amb una pensió exigua i sense cap contracte de treball és de facto una ciutadana de tercera categoria, que no contribueix al desenvolupament de la societat, ni pot organitzar la seva vida amb qualitat, ni pot participar com els altres en la comunitat, perquè gairebé no té cap poder de decisió.

Per tant, la integració laboral i social és cabdal per a na Montse i la podem comparar, si volem, a una escalada: suposa un esforç de molts, un treball en equip, s'han de conquerir diversos cims i per això es requereix programar bé les actuacions, utilitzar bons instruments i dur un equipament adequat. Es viuran situacions d'extrema dificultat, però també es passarà, sens dubte, per escenaris bellíssims que captivaran els escaladors, i es concediran un temps, després de l'esforç, per asseure's a alenar profundament i per gaudir dels nous paisatges conquerits, no vists mai abans.

La iniciativa innovadora de suport comunitari que ajudarà na Montse a conquerir la plena ciutadania és el camí que la durà a un cim difícil, escarpat, amb trams successius que ens

repten constantment i en la superació dels quals ens hem d'assegurar que posam el peu en una roca ferma que ens garantitzi passa a passa una petita ascensió en la direcció correcta. Per això, hem d'utilitzar, a més, en tot moment, els estris adients i aplicar l'esforç amb una bona dosi de paciència, sabent que el camí és llarg i ascendent, que no ens estar permès de córrer, i que exigeix una autoavaluació constant, per no fer una passa en fals, sobretot perquè hem triat l'itinerari més difícil, per la cara nord del puig.

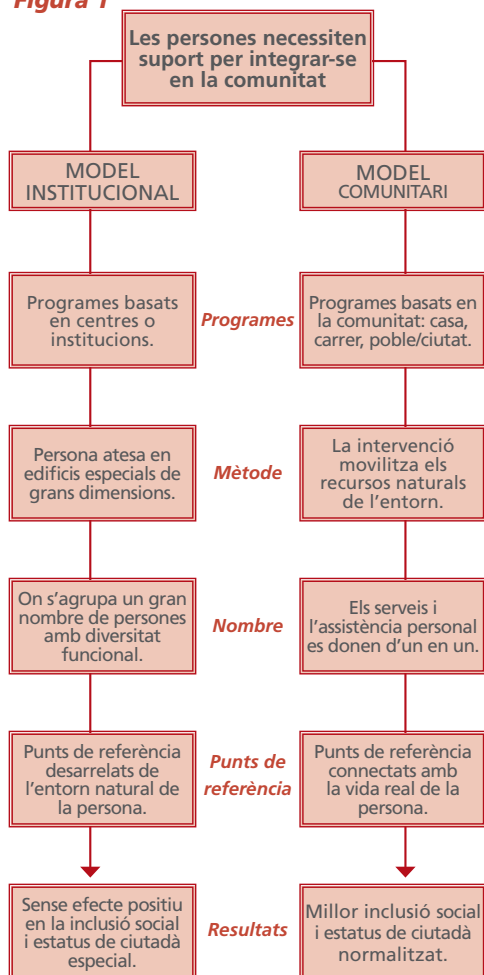
Els models d'intervenció

És lògic que ens neguem a utilitzar termes negatius quan ens referim a ciutadans que són capaços de realitzar moltes feines amb qualitat i que contribueixen a la societat en molts llocs, fent aportacions valuoses. Així doncs, és ben hora que reflexionem sobre els tipus de serveis que s'ofereixen actualment a les Illes Balears als ciutadans amb diversitat funcional, perquè si són importants els termes que empram per referir-nos a les persones, no menys importants són, també, els models d'intervenció que promouen els poders públics i els que es consideren experts en el disseny de serveis per a les persones amb capacitats diverses. Segons siguin les inversions que es facin en una línia o en l'altra, així seran els resultats que s'aconseguiran quant a possibilitar la vida d'aquestes persones com a ciutadans de ple dret.

Està clar que la gran despesa i les inversions que fan les administracions públiques per atendre aquests col·lectius de persones a la nostra comunitat haurien d'anar encaminades prioritàriament en la línia de la darrera afirmació: possibilitar la vida d'aquestes persones com a ciutadans de ple dret. Això no obstant, si analitzam detingudament la figura 1, haurem de concloure que la nostra comunitat té molts més recursos econòmics compromesos –en forma de serveis, no com a

prestacions– en la línia del model institucional que no en la línia del model comunitari, tot i que és en la comunitat on viuen la majoria de les persones amb diversitat funcional. Per tant, és ara el moment de fer una aposta decidida en favor de les persones com a Montse, que volen viure plenament l'única vida que tenen i esperen que els que governen aquesta societat posin en marxa iniciatives i serveis que els permetin exercir la seva ciutadania i desenvolupar-se com a persones en la comunitat.

Figura 1

La promoció de l'autonomia personal

Tots els éssers humans neixen amb un grau de dependència absoluta i per sobreviure necessiten el suport total dels seus pares, principalment de la mare, i en absència d'aquests, del suport continuat d'altres membres de la comunitat. Sense aquest suport mantingut al llarg dels primers anys d'existència cap de nosaltres no hauria pogut sobreviure. Amb el pas dels anys, els humans es van fent més independents i poden prescindir dels suports que rebien anteriorment, tot i que mai de manera total, i sempre quedarà al voltant d'un 10% de la població que no podrà prescindir mai dels suports en major o menor grau per motius de diversitat funcional. I a mesura que els éssers humans guanyen en anys i envelleixen, els suports vitals es van fent cada vegada més necessaris, fins arribar a necessitar un suport gairebé total en la darrera etapa, com al principi de la vida.

Podem afirmar, doncs, que aquesta interacció conductual de rebre i donar suport és un tret d'identitat de l'ésser humà, i que quan s'activa el comportament, tant el que rep com el que dona suport s'enriqueixen mútuament, i tots dos incrementen la qualitat de la vida humana, l'un (el receptor) perquè li dona a l'altre (l'emissor) l'oportunitat de practicar el comportament més genuí de l'ésser humà. I si feim cas del que diu Ramon Bayés³ que "a Espanya, cada mes, 36.000 persones compleixen 65 anys i que moltes d'elles sobrepassaran els vuitanta anys", haurem de concloure que aquest és un tema de prou importància com perquè se'l prenguin seriosament els poders públics de l'Estat.

I això és el que varen fer el Govern central i el Parlament Espanyol aprovant la Llei 39/2006, de 14 de desembre, per a la promoció de

3. Ramon Bayés, professor emèrit de la Universitat Autònoma de Barcelona: Residencias para la espera. Diari El País, de 24 d'octubre de 2006.

l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència, mal anomenada Llei de dependència. Jo, pels arguments adduïts al principi en la tesi terminològica, m'estim més anomenar-la en positiu, Llei per a la promoció de l'autonomia personal (Llei PAP). Aquest és el marc jurídic inicial sota el qual tots els poders públics (central, autonòmic i local) "mancomunadament" podran desenvolupar els serveis de suport necessaris perquè les persones siguin el més autònomes possible, i també durant el màxim temps possible.

Després dels primers anys d'aplicació d'aquesta Llei, emperò, seria bo que analitzàssim cap a quin model de societat adulta ens dirigim, ara ja ho podem fer, perquè tenim dades sobre el volum aproximat de persones que s'ha d'atendre i sobre el cost de les places institucionals i dels serveis comunitaris. Si amb l'aplicació de la Llei el que farem serà sobretot col·locar en institucions les persones amb necessitat de suport, o si, al contrari, es dissenyaran i desenvoluparan sobretot els serveis de suport a les persones dins la comunitat, on la majoria d'elles, per no dir totes, volen romandre i viure amb il·lusió, fins que la vida s'acabi⁴.

Perquè el perill que correm, en vista dels esdeveniments, és que l'aplicació de la Llei PAP i el nostre sistema generin més dependència en lloc d'independència, o dit d'altra manera, que en lloc de promoure l'autonomia de les persones, mitjançant serveis de suport d'ajut a domicili i d'assistència personal, donats a la llar i a la comunitat, generi una multiplicació de prestacions econòmiques que refermin els lligams que fan dependre més dels membres cuidadors familiars o que generi sobretot pla-

ces institucionals on col·locam les persones, lluny dels seus i de les seves coses...

Què poden fer els poders públics per evitar això? En la meua modesta opinió, les administracions públiques han de desenvolupar iniciatives i serveis que facilitin la vida de totes les persones en la comunitat, però sobretot de les que tenen un grau major de dependència i que encara es troben en una edat activa. No n'hi ha prou amb l'aprovació de lleis que generen drets personals –com la Llei PAP o la recent Llei de Serveis Socials de les Illes Balears. Tot això està molt bé i reflecteix el compromís dels governs actuals amb les persones i amb els que més ho necessiten de la nostra societat, ara resta però avaluar els resultats reals i els efectes que produeixen les lleis, per corregir aquells efectes perversos que ens poden allunyar del model de societat al qual volem arribar-hi, és a dir, una societat justa i equitativa, que facilita i promou l'autonomia dels ciutadans, sobretot dels que necessiten més suport.

El que s'ha de fer, doncs, és posar recursos al costat de les persones amb diversitat funcional, perquè puguin exercir els seus drets a viure una ciutadania plena com la resta de ciutadans dins la comunitat. El recurs per excel·lència i el més indicat per aconseguir aquest resultat és, sens dubte, la figura de l'assistent personal⁵. Algunes comunitats autònomes ja han començat a experimentar el valor d'aquest nou professional al servei de les persones amb gran dependència, i en altres països europeus ja ens duen lustres d'avantatge en la tipificació i el desplegament dels serveis d'assistència personal.

A Àustria, per exemple, on acaben de celebrar a Viena el seu darrer Congrés so-

4. Aconsell rellegir pausadament l'article citat del professor Ramon Bayés.

5. Sobre la figura de l'assistent personal serà molt útil consultar la tercera part de la ponència de Ricard Esteban Legarreta, professor titular de dret del treball i de la Seguretat Social de la Universitat Autònoma de Barcelona: L'aportació de la Llei de Dependència: l'assistència personal, presentada en el 9è Congrés Nacional d'ocupació amb suport, organitzat per l'AESE i celebrat a Bilbao, el febrer de 2009 (document no publicat).

bre Assistència Personal, Elisabeth Boroviczeny⁶ ens descriu els tipus i les condicions de l'assistència personal que es donen en aquest país centreeuropeu, que està certament avançat en aquest àmbit. A Àustria es donen fins a set graus diferents d'assistència personal, determinats per un equip específic de valoració. En alguns länder es concedeixen els recursos en forma de "pressupost personal" i és el beneficiari mateix qui decideix com distribuir l'import rebut. Una condició comuna a tots els länder és que el beneficiari no estigui a cap institució o residència, sinó en el seu domicili. Una altra condició és que el beneficiari ha de presentar cada mes un comprovant de les despeses realitzades per cobrir la seva assistència personal. Hi ha consens quant a què no és necessari que l'assistent personal disposi d'una formació específica.

Els resultats aconseguits a Àustria, com a molts altres països, són fruit bàsicament de les reivindicacions i de la mobilització de les persones afectades. És un error pensar que l'assistència personal representa una despesa pública elevadíssima, perquè l'ingrés a institucions públiques suposa una despesa major i, a més, no genera res i despersonalitza els usuaris. En canvi els beneficiaris d'assistència personal han de retre comptes de la prestació econòmica rebuda, paguen impostos i generen ocupació. Amb aquests elements sobre la taula, no hi ha dubte, doncs, que a qualsevol govern local li ha d'interessar promoure i desplegar l'assistència personal, més que altres serveis, sobretot perquè amb aquests tipus de prestacions els beneficiaris mantenen la identitat personal en el seu entorn on són coneguts i on volen viure com a ciutadans valorats.

La Convenció internacional sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat

No vull acabar aquest breu article sense remarcar la importància que ha tengut l'aprovació per les Nacions Unides de la Convenció Internacional sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat⁷, ratificada ja per molts països, entre ells, Espanya, i que representa en tot el món l'instrument jurídic més important que mai no s'havia aprovat, sobretot per l'obligatorietat que suposa per als estats membres d'adaptar la seva legislació i desenvolupar les polítiques socials adients encaminades a aconseguir d'una manera efectiva la defensa dels drets que marca la Convenció.

Ja des del primer article queda clar quin és l'objecte de la Convenció: "promoure, protegir i assegurar el goig ple i en igualtat de condicions de tots els drets humans i llibertats fonamentals per a totes les persones amb discapacitat, i promoure el respecte de la seva dignitat inherent." (Art. 1) Amb aquest pòrtic d'entrada es pot entreveure com la resta d'articles de la Convenció plasmen tots els valors inclosos en el concepte de ciutadania plena i com desgranen un a un tots els drets humans de les persones amb discapacitat que els estats han de protegir i promoure amb les mesures que calguin.

Tornem, però, al cas de la nostra protagonista inicial, na Montse, i acompanyem-la en la defensa dels seus drets humans, de la mà de la Convenció Internacional. Així veurem –com en els dissenys experimentals de cas únic (N=1)– el que convé fer amb totes les persones amb situació similar a la de na Montse.

El primer que destaca és la seva educació inclusiva. Els seus pares ho varen tenir clar des

6. Boroviczeny, E. Resum del III Congrés d'Assistència Personal, celebrat a Viena, novembre de 2008 (document no publicat).

7. Resolució 61/106, Convenció sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat, aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides en la 76a sessió plenària el 13 de desembre de 2006.

del principi: na Montse havia de ser una nina com les altres i convenia que anàs a una escola de la seva barriada, aquí trobaren una societat avançada que disposava d'un sistema de suport als alumnes amb necessitats educatives especials –tot i que molt millorable–, amb això la Conselleria d'Educació de les Illes Balears complia amb el mandat de la Convenció: “Els estats participants asseguraran un sistema d'educació inclusiu a tots els nivells així com l'ensenyament al llarg de la vida [...], els estats participants asseguraran que les persones amb discapacitat no quedin excloses del sistema general d'educació per motius de discapacitat.” (art. 24)

Acabada l'etapa escolar, na Montse i els seus pares no varen poder trobar però cap recurs de suport normalitzat a la seva localitat i no varen tenir més remei que acceptar una plaça a un centre ocupacional i això ho varen viure com una gran decepció, perquè suposava fer una passa enrere en el camí d'inclusió social que havien triat per a na Montse en l'etapa educativa. Aquí les administracions públiques no varen estar a l'altura i, d'haver estat vigent llavors, no haurien complit amb el mandat de la Convenció internacional, que diu: “Els estats participants adoptaran mesures efectives i pertinents perquè les persones amb discapacitat puguin assolir i mantenir la màxima independència, capacitat física, mental, social i vocacional, i [...] organitzaran serveis i programes que donin suport a la participació i inclusió en la comunitat [...] i que estiguin a disposició de les persones amb discapacitat el més a prop possible de la seva pròpia comunitat, fins i tot en les zones rurals.” (art. 26)

Na Montse va anar durant deu anys al centre ocupacional amb molts més companys amb diversitat funcional, però no va tenir en tot aquest temps cap experiència laboral, com ja tenien les joves de la seva edat. Podríem

dir, llavors, que va patir una discriminació per raons de discapacitat? Sí i no. De fet, sí, perquè amb 28 anys, i per tenir una discapacitat, encara no ha pogut signar el primer contracte laboral de la seva vida. Però no podem afirmar estrictament que l'han discriminada, perquè cap empresari del mercat l'ha rebutjada per raons de discapacitat. El que passa és que mai ningú no l'ha acompanyat en la recerca d'una feina adequada a les seves capacitats i, per tant, no s'han produït encara respostes, ni negatives ni positives, de l'empresariat...

Qui ha discriminat na Montse, doncs? Jo diria que el sistema rehabilitador i els poders públics que en són responsables, perquè han aplicat un model d'intervenció institucional i no comunitari (vegeu la figura 1), i s'han quedat tan tranquils, contravenint així el que mana la Convenció internacional, que diu: “Els estats participants reconeixen el dret de les persones amb discapacitat a treballar en igualtat de condicions amb les altres; això inclou el dret de tenir l'oportunitat de guanyar-se la vida mitjançant una feina lliurement elegida o acceptada en un mercat i un entorn laborals que siguin oberts, inclusivament i accessibles a les persones amb discapacitat.” (Art. 27) I entre les mesures que proposa en el mateix article, planteja: “Facilitar les oportunitats d'ocupació i la promoció professional de les persones amb discapacitat en el mercat laboral, i donar-los suport per a la recerca, l'obtenció, i el manteniment de l'ocupació.”

Tan sols li ha faltat a la Convenció esmentar les paraules *treball amb suport*, com a metodologia d'acompanyament per a la inclusió laboral, perquè les mesures i els serveis que proposa són els mateixos. Resulta paradoxal que na Montse s'hagi vist privada dels serveis de *treball amb suport*⁸ precisament a una terra que va ser capdavantera a Espanya i a

8. Es pot ampliar informació sobre aquest sistema d'inclusió laboral als portals web de l'Associació Espanyola d'Ocupació amb Suport (AESE): <http://www.empleoconapoyo.org> i de la European Union of Supported Employment (EUSE): <http://www.euse.org>

Europa en la implantació i desenvolupament d'aquest sistema d'inclusió laboral... Serà possible que encara ara els passi el mateix a moltes d'altres persones amb diversitat funcional que són ateses a institucions de les Illes Balears durant anys i més anys?

I així podríem continuar comprovant com els poders públics de les Illes Balears han defensat els drets de na Montse, d'acord amb la Convenció internacional. En aquesta norma, de compliment obligat, s'hi troben tots: des del dret a la vida (art. 10), fins el dret a la participació en la vida cultural, en les activitats recreatives i en l'esport (art. 30), o el dret al respecte de la privacitat (art. 22). Si haguéssim de destacar, però, algun article que reflectís millor el dret de les persones a la ciutadania plena, destacaríem, sens dubte, l'article 19, on s'aborda el dret a viure de forma independent i a ser inclòs en la comunitat. És precisament això el que li manca a na Montse i que ella tracta d'aconseguir ara mitjançant la participació en el Club CEA, de Ciutadans i Empresaris Actius.

No podem dir que na Montse gaudeix d'una ciutadania plena, fins que no pugui viure allà on ella vulgui, amb qui vulgui i disposant d'uns ingressos suficients, que li permetin dur una vida digna i satisfactòria. La societat mallorquina ha d'ajudar, doncs, na Montse, com tants d'altres ciutadans en situació semblant, a posar al seu abast les mesures de suport necessàries, perquè puguin fer un camí efectiu cap a la llibertat i l'autonomia personal, que s'aconseguirà quan les persones amb diversitat funcional tinguin la possibilitat de viure de forma independent. Aquest dret contemplat en l'article 19 té una connexió evident amb la resta de drets de la Convenció, perquè només es podrà complir si es compleixen els

altres⁹. És a dir, que es reconeix que el lloc natural de les persones amb discapacitat no són les residències o les institucions, sinó la seva pròpia llar, i en connexió amb el respecte i el compliment dels altres drets, es podrà aconseguir una major autonomia i, sobretot, una major inclusió social¹⁰.

Vegem el text íntegre de l'article 19: "Els estats participants en aquesta Convenció reconeixen el dret en igualtat de condicions de totes les persones amb discapacitat a viure en la comunitat, amb opcions iguals a les de les altres, i adoptaran mesures efectives i pertinents per facilitar el gaudi ple d'aquest dret per les persones amb discapacitat i la seva inclusió plena i la participació en la comunitat, assegurant en especial que:

Les persones amb discapacitat tinguin l'oportunitat d'elegir el seu lloc de residència i on i amb qui viure, en igualtat de condicions amb els altres, i no es vegin obligades a viure segons un sistema de vida específic.

Les persones amb discapacitat tinguin accés a una varietat de serveis d'assistència domiciliària, residencial i a d'altres serveis de suport de la comunitat, inclosa l'assistència personal que sigui necessària per facilitar la seva existència i la seva inclusió en la comunitat i per evitar el seu aïllament o separació d'aquesta.

Les instal·lacions i els serveis comunitaris per a la població general estiguin a disposició, en igualtat de condicions, de les persones amb discapacitat i tinguin en compte les seves necessitats."

Aquí tenen els administradors públics d'aquesta societat el pla d'acció que han de dur a terme per defensar els drets de na Montse i de totes les persones amb diversitat funcional: la solució està en la percepció dife-

9. Palacios, A.; Bariffi, F. op. cit., p. 115.

10. Vidal, J. (coord.): El movimiento de vida independiente. Experiencias internacionales. Fundació Lluís Vives: Madrid, 2003.

rent de la persona com a ciutadà amb tots els drets (vegeu el quadre 2), i en la inversió prioritària de recursos econòmics en l'assistència i el suport personal dins la comunitat. Només

així na Montse i el seu col·lectiu podran superar les dificultats que han d'afrontar per poder arribar al cim de la ciutadania plena, del qual encara estan molt lluny.

Quadre 2: Percepció diferent de la persona amb diversitat funcional

ENFOCAMENT TRADICIONAL	ENFOCAMENT DE LA CONVENCIO
<ul style="list-style-type: none"> • Persona amb un síndrome que s'ha de "tractar" en una institució. • Persona que ocupa una plaça en un centre assistencial. • És important que visqui feliç, baldament no faci res. • La persona ha d'adaptar-se als serveis del centre. • El tracte és jeràrquic, directiu, paternalista. • Considerada com una persona incapaç, altres decideixen per ella. • La igualtat d'oportunitats és una utopia. 	<ul style="list-style-type: none"> • Un ciutadà amb tots els seus drets que ha de realitzar-se, participar i contribuir. • Persona que ha d'ocupar un lloc en la societat i viure de forma independent. • És important que tengui oportunitats i les aprofiti. • Els serveis responen a les necessitats de la persona. • El tracte és de persona adulta, d'igual a igual i amb respecte. • S'informa a la persona, perquè ella prengui les seves pròpies decisions. • La igualtat d'oportunitats és una realitat.

Referències:

BAYÉS, R. "Residencias para la espera". Diari El País, 24 d'octubre de 2006.

BOROVICZÉNY, E. *Resum del III Congrés d'Assistència Personal*, celebrat a Viena, novembre de 2008 (document no publicat).

ESTEBAN, R. *L'aportació de la Llei de Dependència: l'assistència personal*, ponència presentada en el 9è Congrés Nacional d'Ocupació amb Suport, organitzat per l'AESE i celebrat a Bilbao, febrer de 2009 (document no publicat).

ORGANITZACIÓ DE NACIONS UNIDES. Resolució 61/106 Convenció sobre els drets de les persones amb discapacitat, aprovada per l'Assemblea General a la 76a sessió plenària, 13 de desembre de 2006.

PALACIOS, A.; BARIFFI, F. *La discapacidad como una cuestión de derechos humanos. Una aproximación a la Convención Internacional sobre los Derechos de las Personas con Discapacidad*. Madrid: Ediciones Cinca, 2007.

VIDAL, J. [coord.] *El movimiento de vida independiente. Experiencias internacionales*. Madrid: Fundació Lluís Vives, 2003.

Ejercer la igualdad en derechos

para igualar oportunidades

Montserrat Montagut Canela

Treballadora social

Aquest article és resultat de la comunicació presentada al XI Congreso Estatal de Trabajo Social, que es va celebrar al maig de 2009 a Saragossa.

Síntesis: La igualdad real se produce cuando las leyes y normas son efectivamente aplicadas, como las que defienden el derecho a la información y a la igualdad, las cuales integran comportamientos y prácticas sociales no discriminatorias.

Una información social adecuada, preventiva y que evite desigualdades, porque el lenguaje crea realidad. Desde ésta óptica, la perspectiva de género resulta un instrumento de prevención de desigualdades y violencias contra las mujeres.

Y se justifica el porqué la información social es una prestación profesionalizada que ha de ser ejercida desde el trabajo social.

Palabras clave:

Derecho Información Igualdad
Prevención Lenguaje

En reconocimiento a Mary E. Richmond

A través de esta comunicación quiero tener un recuerdo para Mary E. Richmond (1861-1928). En 2008 se cumplieron 80 años de su muerte. Ella fue la que “montó el invento” del trabajo social y que hoy resulta vanguardista.

Ella hace fácil explicar lo aparentemente difícil, y, sobre todo, va al fundamento de las cosas en lo social. Ella es la maestra, a veces citada pero no leída, más que olvidada, ignorada.

¿Qué es el trabajo social de casos? fue el primer texto clásico del trabajo social, y aún es hoy plenamente vigente.

Tanto éste como su segunda obra, Social Diagnosis, son libros básicos, fundamentales, totalmente actuales, modernos y progresistas.

Introducción

La igualdad en derechos para igualar oportunidades lo desarrollo a través de plantearme las siguientes hipótesis:

- 1ª.- La información y orientación sociales: factores clave para la igualdad en derechos.
- 2ª.- La información social es un recurso para la prevención de desigualdades de todo tipo, así como de violencias.
- 3ª.- La perspectiva femenina en la información social es un instrumento de prevención de desigualdades y violencias contra las mujeres; así como de empoderamiento de éstas.
- 4ª.- La Información social -otra cosa es la información administrativa- es una prestación profesional y corresponde ejercerla a la disciplina del trabajo social.

La argumentación que nos sirve para el desarrollo de esta comunicación se basa en considerar la información y orientación sociales como factores clave para la igualdad en derechos. La información social es un recurso para la prevención de desigualdades de todo tipo, así como de violencias.

La información es una necesidad personal y familiar básica, un derecho, y es una prestación básica del sistema de servicios sociales.

El objeto de la información es dar respuesta a las necesidades básicas de las personas y familias, en particular atienden a aquellas que tienen déficits en su desarrollo personal y social, y contribuir así a la prevención de problemáticas sociales.

Como tal derecho se articula sobre el reconocimiento y tutela judicial que el ordenamiento jurídico hace de un poder concreto en favor de un sujeto.

Bases normativas para el análisis del derecho a la información y a la igualdad

Primera hipótesis

Presentamos a continuación una relación del cuerpo legal sobre el reconocimiento del derecho a la información y a la igualdad de derechos.

Vamos a ver PORQUÉ recibir información es un derecho:

*Constitución española, (artículo 20 d): "se reconoce y protege el derecho a comunicar o recibir libremente información."

*Ley del Procedimiento Administrativo (LR-JPAC), (artículo 35 g): "derecho a obtener información y orientación."

*Ley orgánica de prevención de la violencia de género, (artículo 18, "Derecho a la información"): "las mujeres [...] tienen derecho a recibir plena información y asesoramiento."

*Reglamento regulador del Sistema Balear de Servicios Sociales de les Illes Balears, (artículo 9 b). Derechos de las personas usuarias: derecho a la información.

La igualdad de oportunidades es dar la oportunidad de sentirse igual, como mínimo en lo que se refiere al trato.

Si consultamos el cuerpo normativo, está suficientemente claro, de modo general, sobre el para qué y sobre el qué debemos informar.

Veamos el PARA QUÉ y cómo se relaciona esta prestación con la igualdad:

*Plan de Prestaciones Básicas: "esta prestación de información, orientación y asesoramiento responde a la necesidad de la ciudadanía de acceder a los recursos sociales. Y ejercitar los derechos en un marco de igualdad de oportunidades."

*Ley orgánica de prevención de la violencia de género, (artículo 17, "Garantía de los dere-

chos de las víctimas”): “la información [...] contribuye a hacer reales y efectivos sus derechos constitucionales a la integridad física y moral, a la libertad y seguridad, y a la igualdad y no discriminación por razón de sexo.”

* Ley orgánica para la igualdad efectiva de hombres y mujeres. En el título VI menciona el cumplimiento del principio de igualdad en el suministro de bienes y servicios disponibles para el público.

Y a continuación sobre QUÉ informar y así procurar la igualdad en derechos:

*Ley de Acción Social de las Illes Balears (artículo 9, “Los servicios sociales generales”): “el cometido de los servicios de información será [...] información, orientación y asesoramiento en relación con los derechos y recursos sociales [...] del Sistema de Acción Social”.

*Ley de la Función Pública de la Comunidad Autónoma de las Islas Baleares (artículo 124, “Deberes del personal funcionario al servicio”): “informar [...] sobre todas las materias o los asuntos que tengan derecho a conocer, así como facilitarles el ejercicio de sus derechos y el cumplimiento de sus obligaciones”.

Como consecuencia de este artículo cabe preguntarse:

- a) como clienta de un servicio, ¿cómo se concreta mi derecho a conocer?
- b) y como profesional: ¿cómo facilitar ese derecho a la información?

Por tanto no sería completa esta trilogía si no precisamos el CÓMO ejercer nuestra función, para hacer efectiva y real esa igualdad en derechos reconocida. Y es aquí donde entroniza con el derecho a la información señalado al inicio.

Veamos qué normativa nos habla de ello:

*La Constitución española, (artículo 20 d): “información veraz mediante cualquiera medio de difusión”.

*Ley del Procedimiento Administrativo (LR-JPAC) (artículo 35 g): “información y orientación sobre los requisitos jurídicos o técnicos que las disposiciones vigentes imponen a las solicitudes que se prevean realizar”.

*La Ley orgánica de prevención de la violencia de género (artículo 18, “Derecho a la información”): “las mujeres [...] tienen derecho a recibir plena información y asesoramiento adecuados a su situación personal”.

Por lo tanto las pautas que hemos de seguir para preservar el derecho de quien solicita información son: que ha de ser veraz, plena información y asesoramiento adecuados a su situación personal.

Una precisión de la jurisprudencia: el criterio de la veracidad al que se condiciona el derecho a la información se refiere a la debida diligencia profesional a la hora de tratar de verificarla; por tanto parece algo no exigible al personal administrativo, a quien corresponden, como veremos, tareas de información administrativa.

Segunda hipótesis

Pretende dar información social adecuada para la prevención de desigualdades.

Parece obvio que para ello esa prestación ha de darse desde el principio de igualdad. Además viene avalado por el Plan de Prestaciones Básicas y por la Ley orgánica para la igualdad efectiva de hombres y mujeres.

Me llama la atención que en la Ley de Igualdad no aparece ninguna referencia en el ámbito de los servicios sociales. Sí menciona, en cambio, aplicaciones del principio de igualdad en otros tres pilares del bienestar social: la salud, la educación y el trabajo, en todos los objetivos y actuaciones.

Y ahí va mi pregunta: ¿por qué no se incluye la aplicación del principio de igualdad en el cuarto pilar, también en todos sus objetivos y actuaciones?

La igualdad en relación al bienestar, en una ley orgánica que no contempla el sistema de servicios sociales.

Se evidencia una vez más que el nuestro es un sistema menor.

Todo ello, pues, nos proporciona un marco adecuado para proseguir en la identificación de qué requisitos ha de cumplir la prestación de información, orientación y asesoramiento sociales.

Tercera hipótesis

La perspectiva femenina en la información social es un instrumento de prevención de desigualdades y violencias contra las mujeres

Hemos visto que el objeto de la información es dar respuesta a las necesidades básicas de las personas y familias y contribuir así a la prevención de problemáticas sociales.

Y la perspectiva de género consiste en tomar en consideración las diferencias entre mujeres y hombres, reconocer que existen relaciones de desigualdad, y visualizar las relaciones de poder y subordinación. Entender en definitiva que, el sexo y las relaciones entre géneros, deben formar parte de la explicación y de la acción.

Por último prevención es un término que da nombre a la ley para evitar la violencia de género; y prevenir es sinónimo de informar, de poner al corriente, de anunciar de antemano. En definitiva: tomar las medidas necesarias para evitar un mal o un peligro.

En muchas ocasiones vemos que el discurso está construido como si únicamente existiese un sujeto, y las mujeres solamente existieran en función de su relación con él. Eso dificulta que la mujer se visualice como persona con entidad propia y no diluida dentro del ente familiar. Es necesario evitar que se nombre a las mujeres como dependientes, complementos y subalternas respecto de los hombres.

De ahí la responsabilidad de contribuir, a través del lenguaje, al reconocimiento de la

realidad diferenciada de las mujeres, a representar el mundo femenino.

El reconocimiento del femenino en el lenguaje

La diferencia sexual existe, no la crea el lenguaje, y éste ha ocultado durante años los términos femeninos. Nombrar el mundo tal y como es, en masculino y en femenino, no es una repetición, una duplicación, puesto que duplicar es hacer una copia igual de una cosa, y éste no es el caso. Por lo tanto aquello que debe hacer el lenguaje es, sencillamente, nombrar la realidad diferente.

Habitualmente, la mujer es tratada con una forma masculina -que no genérica- y que se utiliza tanto para nombrar el género masculino como la realidad femenina. Este tratamiento produce ambigüedades y confusiones en los mensajes, y oculta o excluye mentalmente a las mujeres. También la infravalora, la subordina, en definitiva le quita la palabra y el protagonismo.

El lenguaje es la representación secundaria del pensamiento, y aquel -el lenguaje- crea realidad. Nos pesan los patrones culturales y los hábitos lingüísticos, fruto de la carga ideológica en nuestra educación, de barreras y culpabilizaciones a ocupar un espacio en el lenguaje. La forma de nombrar las cosas, y las personas, es uno de los ingredientes, y no menor, de toda cultura o subcultura.

Disponemos de recursos y estrategias lingüísticas para evitar el predominio del masculino en el lenguaje y visibilizar el componente femenino. Porque el sexo y las relaciones entre sexos deben formar parte de la investigación, valoración, diagnóstico y tratamiento sociales.

Adquirir este buen hábito y habilidad en el lenguaje igualitario no resulta difícil. Están disponibles varios manuales con ejemplos de las propuestas alternativas, editados por la misma administración, por instituciones re-

conocidas y por agentes sociales (sindicatos como Comisiones Obreras, de profesionales de la enseñanza, etc.)

Cuarta hipótesis

La Información social -otra cosa es la información administrativa- es una prestación profesional y que corresponde ejercerla a la disciplina del trabajo social.

Como hemos visto, el derecho a la información supone garantizar el acceso a los derechos, bienes y servicios: prestaciones técnicas, prestaciones económicas, acciones, en definitiva mejorar el acceso al saber y a la cultura; y capacita para buscar y encontrar mejores soluciones a los problemas y utilizar los recursos de manera conveniente.

La información social es una parte de la prestación social básica de información, orientación y asesoramiento sociales, la cual viene regulada como la primera de las cuatro prestaciones básicas del sistema de servicios sociales. Por lo tanto es una prestación profesionalizada.

El/la trabajador/a social es el/la profesional básico/a de estos servicios, y es quien por su formación le corresponde esta función; porque el trabajo social como disciplina se orienta a restablecer la autosuficiencia personal y la resolución de las problemáticas, con una condición: con el protagonismo de las personas afectadas.

Otra cosa es la información administrativa, la cual hace referencia a:

- la identificación, fines, competencia, estructura, funcionamiento y localización de organismos.
- los requisitos jurídicos o técnicos que las disposiciones imponen a las solicitudes.
- la tramitación de procedimientos en los servicios públicos y prestaciones.

- otros datos que necesiten conocer en relación con la actuación de la administración.

Conclusiones

La igualdad real se produce cuando las leyes y normas son efectivamente aplicadas, como las que defienden el derecho a la información y a la igualdad, las cuales integran comportamientos y prácticas sociales no discriminatorias.

Si queremos dar información social adecuada, para prevenir desigualdades, parece obvio que sea desde el principio de igualdad. El cuál viene avalado por el Plan de Prestaciones Básicas y por la Ley orgánica para la igualdad efectiva de hombres y mujeres.

Las pautas que hemos de seguir para preservar el derecho de quien solicita información son: que ha de ser veraz, plena, y con asesoramiento adecuado a su situación personal.

En la práctica eso significa dar a conocer cuáles son y cómo acceder a los derechos, bienes y servicios. Para ello debe tener los siguientes requisitos: debe ser clara, suficiente, cierta y sobre todo útil. Las personas tenemos necesidad de buena información: clara, pertinente y suficientemente concreta. De lo contrario es desinformación y confusión, y consecuentemente dudas y equívocos en las decisiones.

Porque el lenguaje crea realidad, conviene:

- Reconocer que existen relaciones de desigualdad y visualizar las relaciones de poder y subordinación.
- La mujer considerarla como persona con entidad propia:
 - * no tratarla con una forma masculina
 - * no diluirla dentro del ente familiar, como dependientes, complementos y

subordinadas de los hombres. No quitarle la palabra y el protagonismo.

Entender en definitiva que, el sexo y las relaciones entre géneros, deben formar parte de la explicación y de la acción.

Constatar también que la calidad de la información va muy ligada a la calidad del servicio, y añadir que resulta urgente ordenar la dispersión y la superposición de los servicios de información social en el ámbito de la primera atención. Que la población reconozca un acceso claramente definido donde una profesional del trabajo social dé una primera atención, ya sea en información, orientación o asesoramiento; con información suficiente del sistema y sin demoras innecesarias.

Y estaremos de acuerdo en que para hacer efectiva la calidad en la información, y por ende también en la atención, requiere estar sometida a indicadores de calidad tanto objetivos como subjetivos.

Por último, decir que estos servicios de información han de ser publicitados y figurar en los directorios municipales, guías de recursos. De igual modo y con la misma importan-

cia que figuran otros servicios de bienestar, administrativos.

Referències d'aquesta prestació bàsica en la nova llei de serveis socials de les Illes Balears. Norma recentment aprovada pel Parlament, ja publicada en el BOIB i que entrarà en vigor dins d'aquest estiu.

La llei de serveis socials cita aquesta prestació d'informació, orientació i assessorament en diversos articles que relaciono a continuació.

Article 7 b.- Dret a rebre informació suficient i verídica en termes comprensibles, sobre els recursos disponibles i requisits necessaris per accedir als serveis.

Article 14 c.- Funcions dels serveis comunitaris bàsics: oferir informació, orientació i assessorament a les persones amb relació als drets i recursos socials i a les actuacions socials a què poden tenir accés.

Article 21.- La informació, orientació i assessorament és una prestació tècnica.

Article 25.- Prestacions bàsiques garantides: l'accessibilitat a la informació i als recursos del sistema.

Bibliografía:

COMISIÓN INTERDEPARTAMENTAL DE PROMOCIÓN DE POLÍTICAS DE IGUALDAD DE GÉNERO. *Fórmulas para un uso no sexista en la administración*. Palma: Consell Insular de Mallorca, 2008.

JIMÉNEZ MARTÍN, J.A. "El valor de las palabras. Malversación de fondos semánticos y usos irregulares de la comunicación oral y escrita en servicios sociales". *Revista Documentos de Trabajo Social*, núm. 40-41-42, pp. 53-75. Colegio Oficial de Trabajo Social de Málaga, 2008.

MONTAGUT CANELA, M. "El lenguaje en la atención social. El reconocimiento del femenino y su representación en el lenguaje". *Revista Alimara*, núm. 41, junio, pp. 77-79. Palma: Consell Insular de Mallorca, 1998.

MONTAGUT CANELA, M. "La información, orientación y asesoramiento sociales: ¿una prestación básica de servicios sociales?". *Revista Documentos de Trabajo Social*, núm. 40-41-42, pp. 179-195. Colegio Oficial de Trabajo Social de Málaga, 2007.

MONTAGUT CANELA, M. "Hacia la prevención, con la perspectiva de género en la información". *Revista Documentos de Trabajo Social*, núm. 43-44, pp. 179-197. Colegio Oficial de Trabajo Social de Málaga, 2008.

MURILLO DE LA VEGA, S. "La perspectiva de género en la práctica profesional del Trabajo Social". Madrid: *Revista de Servicios Sociales y Política Social*, núm. 45, 1999.

Legislación:

Constitución Española de 27 de diciembre de 1978.

Ley 30/92, de 26 de noviembre, del Régimen Jurídico de las Administraciones Públicas y del Procedimiento Administrativo Común modificada por ley 4/99 de 14 de enero (BOE núm. 285, de 27 de noviembre de 1992, corrección de errores BOE núm. 311, de 28 de diciembre de 1992 y BOE núm. 23, de 27 de enero de 1993).

Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Prevención de la Violencia de Género (BOE núm. 313, de 29 de diciembre).

Ley Orgánica 3/2007, de 22 de marzo, para la Igualdad Efectiva de Hombres y Mujeres (BOE núm. 71, de 23 de marzo).

Real Decreto 208/96, de 9 de febrero, por el que se regulan los servicios de información administrativa y de atención al ciudadano (BOE núm. 55, de 4 de marzo).

Ley Orgánica 2/1983, de 25 de febrero, de Estatuto de Autonomía de las Illes Balears, modificada por la Ley Orgánica 1/2007, de 1 de marzo (BOE núm. 51, de 1 de marzo y BOE núm. 52, de 1 de marzo).

Ley 9/87, de 11 de febrero, de Acción Social de las Islas Baleares (BOIB núm. 53, de 28 abril y BOE núm. 114, de 13 mayo).

Ley 3/2007, de 27 de marzo, de la Función Pública de la Comunidad Autónoma de las Islas Baleares (BOE núm. 101, de 27 de abril).

Decreto 66/99, de 4 de junio, de Reglamento regulador del Sistema Balear de Servicios Sociales (BOIB núm. 77, de 15 de junio).

Plan Concertado de Prestaciones Básicas de Servicios Sociales. Convenio Administrativo 166/88 entre el Estado y las Comunidades Autónomas.

Ley 4/2009, de 11 de junio, de Servicios Sociales de las Illes Balears (BOIB núm. 89, de 18 de junio).

La síndrome d'alienació parental,

Una reacció del sistema patriarcal

Francisca Mas Busquets

Advocada

La tesi d'aquest article és que l'anomenada síndrome d'alienació parental (SAP) és:

- Una forma de tractar un conflicte com una malaltia.
- Una nova arma poderosa contra les dones. A alguns fòrums es parla concretament d'una forma de violència contra les dones.
- Un perjudici i un factor de risc per als menors des de la seva irrupció al món de la justícia.
- Una involució en els drets humans dels infants i de les dones si es consolida la seva infiltració als tribunals.

Com a premissa de tota la exposició s'ha de deixar clar que durant els processos de crisi de parella, és indiscutible que els menors resulten afectats i que, entre d'altres manifestacions, es puguin produir situacions crítiques on un infant rebutgi un dels progenitors. Per altra banda, també és inqüestionable que massa vegades aquests, tant l'home com la dona, no tenen el grau de maduresa per comportar-se adequadament. Per tant no es posa en dubte l'existència més

o menys freqüent de manipulacions, utilitzacions dels menors, etc.

Dins aquesta problemàtica és inevitable referir-nos a la curta tradició que encara té el divorci al nostre país, en comparació amb altres de l'entorn europeu. Per situar quantitativament el tema també hauríem de reconèixer que segons la Memòria del Tribunal Superior de Justícia de les Balears de 2007, la majoria de les crisis de parella es resolen de forma consensuada (contenciosos, 629 i consensuats, 1.511). Per tant, els processos contenciosos de divorci o separació representen un 41% del total.

Concepte

En medicina, una síndrome (del grec *syndromé*, concurs) és un quadre clínic o conjunt simptomàtic amb un cert significat i que té una certa identitat; es a dir, un grup significatiu de símptomes o signes que concorren en el temps i amb causes o etiologies variades.

Tota síndrome és una entitat clínica, que assigna un significat particular o general a les manifestacions semiològiques que la compo-

sen. La síndrome és plurietiològica, perquè aquestes manifestacions semiològiques poden ser produïdes per causes diverses.

Si bé per definició, síndrome i malaltia són entitats clíniques amb un marc conceptual diferent, a la patologia hi ha situacions "grises" que a vegades fan difícil una correcta identificació en certs processos morbosos d'una categoria o d'una altra.

Breu història

L'any 1985, Richard Gardner, metge nord-americà en qualitat de pèrit judicial i dins el marc d'un litigi de divorci per la custòdia dels fills, parla per primera vegada del que ell anomena la *síndrome d'alienació parental*. L'any 1987 publica en la seva pròpia editorial "The Parental Alienation Syndrome and the Differentiation Between Fabricated and Genuine Child Sex Abuse". Segons aquest autor, un progenitor (la mare, en més del 90% dels casos) aliena al fill en contra del pare en el context de la disputa per la custòdia al·legant, gairebé sempre, falses acusacions d'agressió sexual cap al fill o la filla per part del progenitor. Gardner utilitza la paraula *alienar* en el sentit que el nin o la nina que està influït, normalment per la mare, tendria una percepció distorsionada de l'altre progenitor. La proposta de l'autor és que judicialment es doni la custòdia del menor o la menor al progenitor rebutjat, interrompent totalment la comunicació amb la mare (normalment serà ella l'*alienadora*), de tal manera que es pugui "desprogramar" el menor.

Crítica

Quatre punts que consider clarament febles del SAP:

Primer

El principal i gairebé únic referent teòric segueix essent Gardner. No trobam referències

al SAP, no tan sols als principals manuals sobre malalties mentals (DSM-4 i per l'OMS a través de la seva Classificació Internacional de Malalties, CIM-10) elaborats després de llargues investigacions pels grups d'experts de la comunitat científica internacional, però tampoc trobam gaires articles a les principals publicacions científiques o bases de dades mèdiques, malgrat els seus quasi 25 anys d'existència.

A diferència d'altres produccions científiques, els treballs de Gardner segueixen molt tancats a aportacions externes. Des que es va crear es mantenen inalterable la definició, els símptomes i els distints graus d'intensitat de tractament proposats. És el que s'anomena un sistema conceptual tancat.

El seu coneixement i difusió ha estat possible bàsicament perquè existeix la xarxa d'Internet, sobretot a través d'associacions de pares.

Segon

Autoritarisme: introdueix una mesura, la teràpia de l'amenaça, que en sí mateixa és anti-terapèutica, tant per a l'infant com per a la mare. Uns dels factors que esmenta l'autor per saber si estam davant un SAP lleu, moderat o sever és la "freqüència de denúncies a la policia o als serveis de protecció de menors". Per tant, exercir un dret de la persona arriba a convertir-se en un símptoma.

En relació a aquest aspecte, tan sols cal fer esment a un parell de frases del senyor Gardner, quan es refereix al terapeuta especialitzat en SAP (*):

Tales terapeutas deben saber exactamente qué amenazas pueden utilizar para dar apoyo a sus sugerencias, instrucciones, e incluso manipulaciones, yo no vacilo en usar la palabra amenazas. La vida está llena de amenazas.

Los terapeutas que trabajan con niños del AP deben sentirse cómodos con métodos alternativos de terapia. La terapia que implica un enfoque autoritario al tratamiento... Ellos de-

ben sentirse còmodos trabajando sin la confidencialidad tradicional tan necesaria al tratamiento estándar. Ellos deben sentirse cómodos amenazando a padres alienadores así como a los niños... Tales terapeutas deben sentirse cómodos con enfoques de confrontación....Lo que es el mejor interés en los casos de SAP es que los niños sean forzados a visitar al padre alienado. Los terapeutas que no se sientan cómodos con lo que yo llamo "terapia de la amenaza" no debe trabajar con las familias de SAP.

Tercer

Misoginia. Aquesta teoria considera la dona com a causa principal del SAP. Llevat que normalment la mare és qui té la custòdia, així i tot en Gardner afegeix que en la dona hi ha facultats específiques i d'origen "natural", que la farien alienadora.

Sort que ja fa cinquanta anys que Simone de Beauvoir (1908-1980) qüestionant la tesi freudiana (1856-1939) de què l'anatomia és el destí ens va ensenyar que "no es neix dona si no que s'arriba a ser-ho".

Quart

És un tema amb una gran càrrega ideològica i per tant ataca el concepte de seguretat jurídica que és el fi primordial i la raó de ser de l'estat de dret.

És necessari saber quins posicionaments públics hi ha hagut sobre el tema. He triat tres punts de vista directament relacionats amb la qüestió, la part sanitària, la judicial i part de la societat civil reivindicativa:

1. Posicionament de professionals de la medicina i de la salut mental. Per ordre cronològic

- a) Manifest de distints professionals, del 2 de desembre de 2007, que té cinc conclusions:
- El SAP no és ciència sinó la descripció esbiaixada d'un fenomen real que es

dóna en l'àmbit legal, interpretat sota paràmetres de la ideologia patriarcal.

- Els pretesos criteris diagnòstics són nuls lògicament i científica perquè no és correlacionen amb cap patologia identificable.
- La intervenció terapèutica que recomana el SAP és una coacció legal que deixa els menors en una situació de risc extrem.
- La ideologia que sustenta el SAP és obertament pro pedòfila i sexista.
- Allà on va néixer s'ha iniciat un fort i decidit moviment per impedir que s'admeti com a prova judicial.

b) Posicionament de l'Associació Espanyola de Neuropsiquiatria.

Aquesta associació va fer l'any passat un estudi molt complet sobre el SAP, "La construcció teòrica del síndrome de alienación parental como base para cambios judiciales de custodia de menores. Análisis sobre su soporte científico y riesgos de su aplicación". Entre d'altres crítiques fa les següents:

- Debilitat argumentativa. Pensament circular (significa que agafes com a premissa allò que vols demostrar). Les inferències respecte del sentit d'una conducta, en aquest cas del nin, no són fets inequívocs, sinó valoracions i atribucions que pertanyen en gran mesura a l'observador. Contínues fal·làcies (raonament incorrecte) argumentatives, com per exemple la premissa de Gardner que diu "la negació del SAP és la defensa primària de l'alienador"; per tant es desplaça el pes de la prova i així tot el que digui o faci el progenitor presumptament alienador es considerarà símptoma i per tant una confirmació constant del diagnòstic.

- L'aplicació que es fa d'unes mesures terapèutiques sense cap consistència científica prèvia, constitueix una excepció bioèticament inadmissible. ("Una investigación que no se lleva a cabo de acuerdo con los cánones de la ciencia no es ética. Los proyectos de investigación deben ser aprobados por un comité ético debidamente constituido....". Declaració de Madrid. Asamblea General de l'Associació Mundial de Psiquiatria. Madrid, 25 d'agost de 1996).
- Edat del nin. Segons avança l'edat, el nin adquireix més capacitats cognitives. En canvi, el conjunt dels vuit símptomes del SAP es consideren vàlids a totes les edats.

I finalment afirmen textualment després de l'exhaustiu estudi:

Desde esta asociación científica consideramos por todo ello que el sistema judicial debe revisar el empleo del SAP y sus medidas, que bajo el reclamo de «terapéuticas» sólo pueden generar daño psíquico y pervisión del uso de la ciencia. (*)

2. Poder judicial

Veurem primer l'opinió del Consell del Poder Judicial, que és l'òrgan de govern autònom del poder judicial i, segons la Llei orgànica 6/1985, el Poder Judicial, té, entre d'altres, la competència de la formació dels jutges i magistrats i la competència implícita de millorar l'efectivitat de la tutela judicial dels drets i interessos legítims de la ciutadania. No el podem considerar gens sospitós de radicalitat ni de feminisme.

El mes de novembre de 2008 va publicar una guia de criteris d'actuació jurisdiccional en front de la violència de gènere, tenint en compte les aportacions i conclusions fetes a un curs de valoració del

dany de les víctimes de violència de gènere, celebrat a Madrid el mes de setembre de 2007, organitzat també per el Consell del Poder Judicial.

Ara el Consell diu:

La especificidad del fenómeno de la violencia contra las mujeres en el ámbito regulado por la Ley Integral ha supuesto la aparición en escena de reacciones para su minimización que no pueden ser desconocidas a la hora de resolver. [...] La utilización del llamado Síndrome de Alienación Parental, o la de una denominación alternativa pero con la misma virtualidad, para explicar y tratar de solucionar los problemas de relación entre padres e hijos tras una situación de crisis matrimonial -una de las reacciones referidas- es una preocupante realidad cada vez más común... En estos casos, singularmente, la aversión o rechazo de los menores a las visitas del progenitor no custodio puede explicarse sin recurrir a la teoría pseudo-científica de Gardner, bien por la ansiedad normal del menor tras la separación de sus padres, bien por la inquietud ante la ausencia del progenitor custodio durante la visita, bien por el comportamiento inapropiado de uno de los progenitores, o bien por la existencia de una violencia previa por parte del padre hacia la madre y los menores, de forma directa o por la exposición de éstos a la violencia de género... Aceptar en suma, los planteamientos de las teorías de Gardner en los procedimientos de guarda y custodia de menores supone someter a éstos a una terapia coactiva y una vulneración de sus derechos por parte de las instituciones que precisamente tienen como función protegerles.

Sentències.

Balears.

5.2006. AP Balears, Secció 5a, núm. 230/2006. Es parla del SAP però els magistrats consideren que no existeix perquè la menor encara no es nega a estar amb son pare.

28.12.2007. AP Balears, Secció 4a, núm. 551/2007. Aquí és el pare el possible manipulador i a pesar que la psicòloga va insistir en la apreciació d'un SAP, la Audiència confirma la sentència i segueix donant la custòdia al pare i afirmen que "imponerle en estos momentos una convivencia no deseada supondría una solución traumática que redundaría en perjuicio de la menor".

Sentència de 29.5.07 dictada pel jutge de 1a Instància 12 de Palma. Crec que és la primera sentència que aplica les teories de Gardner, diu que "Privar de la custodia és la única solución posible... y suprimir cualquier contacto durante cuatro meses". Va ser confirmada per l'Audiència Provincial. La conseqüència va ser que durant sis mesos una nina de dotze anys no va veure sa mare ni va poder parlarhi ni per telèfon. Es va escapar dos pics, i fins passats devuit mesos no es va normalitzar el règim de visites.

27.5.08 Sentencia núm. 256/08 de l'AP de Biscaia, Secció 6a. En una sentència que desmunta de forma ben argumentada el SAP. Absol una mare acusada de desobediència, explicitant que no comparteixen l'existència de l'anomenat SAP i al·leguen la finalitat de possibilitar solucions jurídiques conformes al principi de la dignitat humana.

Segons la meua pròpia experiència he observat que quan els pèrits han d'estudiar l'existència o inexistència del SAP sovint vulneren la primera norma a l'hora de fer un diagnòstic, que segons els diccionaris de psicologia i psiquiatria significa distingir entre dues malalties o més amb símptomes similars, mitjançant la comparació sistemàtica dels seus signes. Haurien d'estudiar, sense perjudicar res, la causa i la justificació del rebuig del menor o de la menor.

3. Associacions feministes

Associacions de dones s'hi han pronunciat en contra, amb greu preocupació per

l'aplicació de les teories de Gardner als jutjats. Així, per exemple, és després d'una de les conclusions del XIX Congrés Estatal de Dones Advocades de l'any 2006. En el mateix sentit ho ha fet l'Associació Dones Juristes el juny de 2007, grup creat el 1989 i distingit per la Generalitat de Catalunya amb la Creu de Sant Jordi de 2005 i altres associacions de la societat civil i també professionals del dret. També el Lobby de Dones de Mallorca s'hi ha manifestat públicament afirmant que és un tema que contamina l'exercici de la justícia i una demostració que el patriarcat és un sistema de poder molt sofisticat. També diverses associacions d'homes contra la violència masclista estan posicionats en contra.

Els arguments recollits a tots aquests antecedents m'ajuden a defensar les tesis anunciades al començament:

Primera tesi.- La irrupció del SAP contribueix a patològitzar conflictes.

Els professionals de la salut mental, entre d'altres representants de l'Associació Madrilenya de Salut Mental, ens han explicat que el concepte d'alienació parental ha existit sempre, d'una part i de l'altra, el que no sabem és que quan la paraula *síndrome* es posa davant, es medicalitza tot, s'està tractant com a mèdic un fet que no ho és. Per això és tan perillós acceptar l'existència del SAP en els expedients judicials, ja que a partir d'aquí qualsevol cosa que digui la persona diagnosticada serà considerat un símptoma i per tant, ja no tindrà validesa.

El que pretén tractar i resoldre el SAP és normalment part d'un problema relacional no patològic. I no és necessari ni tan sols que tengui nom.

Estam obligats a resoldre pacíficament els conflictes no només per una raó d'humanitat i de racionalitat, però tam-

bé i sobretot si hi ha implicats menors pel seu valor didàctic. També podem dir que hi estam obligats, com un imperatiu legal. Per quines normes?:

- La primera no és una norma sinó un principi general del dret que ens ensenya que, abans que res, el dret ha de complir una missió pacificadora. Un sistema jurídic és un mecanisme de pau social i és difícil imaginar un dret que no cerqui aquesta finalitat (ja ho estudiaven a primer de carrera: *Introducción al Derecho* d'Ángel Latorre).
- La Declaració Universal del Drets Humans, que té 60 anys. Art. 1: "Tots els éssers humans [...] han de comportar-se fraternalment els uns amb els altres." Art. 3: "dret a la seguretat". Art. 5: "Ningú no serà sotmès a tractes cruels, inhumans o degradants." Art. 25: "La maternitat i la infantesa tenen dret a una cura i a una assistència especials."
- La Constitució Espanyola. Articles 9,3 sobre la arbitrarietat dels poders públics. Art. 10 en relació a la dignitat i els drets fonamentals que són inherents. Art. 15, sobre els tractes inhumans o degradants. Art. 24, sobre la tutela judicial efectiva. Art. 39, sobre la protecció a la família i als nins.
- La Llei Orgànica 1/2004, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere. En l'article 4, entre els principis i valors del sistema educatiu, inclou la formació en la prevenció i resolució pacífica de conflictes. Disposició Addicional 5a. Aquesta llei opta per un sistema ben diferent al model patriarcal de resoldre els conflictes i per això disposa la inclusió a la llei d'educació de la formació per resoldre els conflictes de forma pacífica.
- La Llei orgànica 10/2002, d'Educació. En l'article 1 són enumerats els principis

de qualitat del sistema educatiu i entre d'altres hi ha la resolució pacífica dels conflictes.

Pareix que amb aquesta irrupció al món judicial es pretén legitimar a través de la via judicial el que nega la comunitat científica internacional ignorant també el sistema normatiu.

Segona tesi.- Una forma de violència contra les dones

Una més dins el que s'anomena *backlash* o fenomen de contramoviment o contra-reacció als avenços aconseguits en relació als drets de les dones, nins i nines. Hi ha entitats que ho qualifiquen de neomasclisme.

Aquí no podem oblidar el que diuen les dones filòsofes feministes, com Celia Amorós i Amelia Valcárcel del sistema patriarcal: que és autovalidant i metaestable.

Aquesta contrareacció es concreta en una estratègia legal i a vegades ens fa pensar de forma malèvola que un, esper que insignificant, sector del món jurídic té inconscientment una certa nostàlgia de l'època anterior a 1981, en que la pàtria potestat era ostentada exclusivament pel pare.

Com que no hem d'oblidar que la teoria feminista és germana de les filosofies de la sospita ens hem de fer algunes preguntes:

- Perquè ha sorgit amb tanta força aquesta construcció intel·lectual?
- Per què s'aplica com a mesura terapèutica malgrat l'absència de reconeixement com a entitat clínica i el rebuig de distintes instàncies científiques?
- Per què no s'ha elaborat la síndrome del fill que no rep els aliments o el del fill que quasi no veu son pare?

- O el de la dona a qui la ruptura matrimonial l'aboca a la pobresa?

I no són preguntes retòriques.

La pobresa té cara de dona amb fills al seu càrrec segons, per exemple, el darrer informe de la Fundació FOESSA —Fundación de Fomento de Estudios Sociales y Sociología Aplicada, fundada l'any 1965— del 2008 presentat a finals de novembre de 2008 (VI informe sobre exclusió i desenvolupament social a Espanya: una de les notes més destacades de la nova anàlisi de la pobresa és el redescobriments de la pobresa infantil, un de cada quatre nins viu amb rendes per sota el llindar de la pobresa = llars amb menys de 6.278 €/ any. Una de les més grosses de la UE, superior a la mitjana de la població i especialment visible en el cas de les llars monoparentals. Això coincideix amb una altra dada que dona: la persistència de taxes de pobresa superiors en el cas de les dones que en el cas dels homes).

També la darrera memòria presentada pel Consell Econòmic i Social, de 2007 on apareix la xifra de processos per impagament d'aliments, uns 300 cada any. Pensem quina serà la xifra real si són aquests només els que han arribat als tribunals.

I és un fet de tanta entitat quantitativa que l'Estat ha hagut de preveure un fons de doblers a càrrec del seu pressupost de 10 milions d'euros el 2007 i una norma per regular-ho com és el Reial decret 1618/2007, de 7 de desembre.

O també ens haurem de demanar per què no té més presència judicial i mediàtica una altra qüestió, com la dels fills i filles dels homes maltractadors. Aquí encara perviu la creença que un pare maltractador pot ser un bon pare. N'hi ha prou a veure les dades presents a l'informe sobre els tres anys de vigència de la Llei orgànica

1/2004 feta pel Ministeri de la Igualtat on es veu que, a pesar que la norma permet limitar o suspendre els règims de visites o la custòdia, són clarament molt poques les penes que contempen la inhabilitació per la pàtria potestat. La mitjana durant aquests tres anys és d'un 0,06% de les denúncies al mateix període.

La situació actual és que majoritàriament, tan jutges, fiscals com advocats, consideren que la condició de pare no s'ha de qüestionar en cas de violència de gènere, excepte quan també els fills pateixin maltractaments. I a vegades la dona també considera que el seu maltractador és un "bon pare" i per això no demana intervenció respecte dels fills.

En el primer punt, aquesta circumstància està motivada per una falta de coneixement exacte i reflexiu del que significa aquest tipus de violència de gènere. En el cas de les dones, és fruit del procés d'alienació i debilitació consubstancial al patiment crònic de la violència de gènere que els impedeix saber què significa per als fills i per tant no és pot tenir en compte de forma indiscriminada.

Aquests dos fenòmens indubtablement van contra els drets de les dones i els menors però com que el transgressor és el pare, l'elaboració de construccions intel·lectuals que ho desacreditin no està tan avançada com quan és la dona la protagonista. Donar nom quan és innecessari no s'entén llevat que es vulgui minar amb una etiqueta de sospita apriorística la conducta de les dones en els processos de crisi de parella. Aquí ve la qüestió ideològica que esmentava abans.

En definitiva, l'actualitat del SAP coincideix amb un pas important en el desvetllament de la violència de gènere, impulsada per la Llei orgànica 1/2004 que im-

plica que l'únic mitjà oficial per conèixer i protegir la dona víctima és la denúncia. La proposta del SAP sintonitza perfectament amb la idea estesa en certs sectors socials, sobre un augment de les denúncies falses, desmentida per les memòries de les fiscalies i la pròpia experiència dels jutges i jutgesses de violència contra les dones.

La paradoxa més gran del SAP és que ajuda a generar les condicions d'un segon SAP, ara invers, contra el progenitor diagnosticat com a alienador i sobre el nin, però aquesta vegada legalitzat o legitimat pel poder judicial i tutelat per un suposat especialista en SAP.

Tercera Tesi.- Risc per als infants

Les manifestacions de professionals de la pedagogia o de la psiquiatria alerten dels perjudicis que representa per als infants l'aplicació del SAP amb la teràpia de l'amenaça corresponent.

De forma absolutament simplificada s'adopten decisions, reforçades per la coacció que representa el Poder Judicial, que signifiquen allunyar els menors de la persona amb la qual tenien el vincle més potent.

L'estudi ja esmentat de l'Associació Espanyola de Neuropsiquiatria alerta que acceptant i aplicant el SAP s'esborren totes les contribucions de les gran figures del món de la psicologia i de la pedagogia consagrades mundialment que han elaborat molt del que ara sabem de nosaltres a través dels infants. Parlam de Piaget, Spitz, Mari Ainsworth, Bowlby... i molts més que comparats amb Gardner, permeten afirmar que aquest ha fet una simplificació insultant de la ment i del comportament dels infants.

Però a més, des del punt de vista jurídic esdevé intolerable la derogació de fet

de les principals normes i principis sobre drets dels menors. Per exemple:

- L'interès del menor. El criteri teòric inspirador de totes les resolucions: el benefici del menor (favor filii o bonum minoris).
- La Convenció sobre els drets del nins de 20.11.89, ratificada per Espanya el 6 de desembre de 1990. Articles 3, 4, 12, 14 i 19.

Veiem que quan es diagnostica un SAP es nega tota veracitat a les declaracions del nin o de la nina.

- Llei orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor. En concret l'art. 2, com a principis generals afirma:

En la aplicaci3n de la presente Ley primar3a el inter3s superior de los menores sobre cualquier otro inter3s legitimo que pudiera concurrir. Asimismo, cuantas medidas se adopten al amparo de la presente Ley deber3an tener un car3cter educativo.

Las limitaciones a la capacidad de obrar de los menores se interpretar3an de forma restrictiva.

I entre els drets dels menors, explicita el dret de ser escoltat. (art. 9)

La teràpia de l'amenaça inclosa dins la teoria del SAP, contradiu tots aquests enunciats i les teories, aquestes sí reconegudes per la comunitat científica internacional com la teoria de l'afecció. I també el sentit comú.

Ja el 1996 l'Associaci3n Americana de Psicologia, que defensa que no existeix evid3ncia científica que avaluï el SAP, afirma "T3rminos tales como alienaci3n parental pueden ser usados para culpar a las mujeres de los miedos o angustias razonables de los ni3os hacia su padre violento."

L'experiència ens ensenya que la raó més probable per què un nin o nina rebutgi

un progenitor és la conducta d'aquest progenitor. Etiquetes com el SAP serveixen per desviar l'atenció d'aquestes conductes i oblidar que l'ambivalència o rebuig cap a un progenitor pot estar relacionat amb molts de factors diversos.

Per concloure, Jaume Funes Artiaga al llibre *El lugar de la infancia* quan fa una proposta de criteris per saber què significa l'expressió *interès superior del menor*, que apareix a to-

tes les lleis relacionades amb la infància, diu: "no respecten l'interès del menor els adults que pledegen per la seva propietat", amb la qual cosa ens ve a la memòria aquella sentència de més de 3.000 anys d'antiguitat, quan el savi Salomó concedeix el nin a la dona que no accepta el veredicte de xapar-lo pel mig. És la mare de veritat la que s'estima més renunciar al fill que no recórrer als dràstics dictats de la justícia.

Aquest article està basat en la ponència presentada dia 21 de novembre de 2008 al I Congrés Estatal sobre la defensa del menor a les crisis de parella, organitzat per l'Oficina de Defensa dels Drets del Menor de les Illes Balears.

Fonts i bibliografia:

LARRAURI, E., professora de dret penal i criminologia de la UAB.

VACCARO, S., psicòloga. "De qué hablamos cuando hablamos de la síndrome de alienación parental?"

(*) ESCUDERO NAFS, A.; AGUILAR REDORTA, D.; DE LA CRUZ LEIVA, J. *La construcción teórica del síndrome de Alienación Parental como base para cambios judiciales de custodia de menores. Análisis sobre su soporte científico y riesgos de su aplicación.* Associació Espanyola de Neuropsiquiatria.

BLANCO BAREA, M.J. "El síndrome inquisitorial estadounidense de alienación parental".

Treball social actual:

necessitat de reflexió i revisió

Francesca Amengual Servera, Catalina Bassa Sureda i Francesca Dalmau Capó

Treballadores socials i mediadores

La mediació com a instrument enriquidor del treball social

1. Reflexions inicials

El passat mes de maig va tenir lloc el XI Congrés Estatal de Treball Social a Saragossa. Les anàlisis i les conclusions que se'n van extreure posen en evidència serioses mancances en la intervenció social fins al punt de ser preocupants. Demanen una profunda reflexió i, en conseqüència, canvis urgents.

En els darrers anys hem viscut com els sistemes de protecció social es van creant i consolidant, apareixen nous serveis, recursos i prestacions pel conjunt de ciutadans i noves lleis (autonòmiques i estatals) que, en moltes ocasions, reconeixen aquests com a drets subjektius. Alhora sorgeixen discussions i reflexions sobre aquest i sobre altres temes com:

- Haurien de ser els serveis socials el quart pilar de protecció social, en lloc de la llei de promoció de l'autonomia personal?
- El copagament, en la prestació d'alguns serveis socials, hauria d'existir o no, com passa a la resta de sistemes?
- S'haurien de garantir un mínim per a tothom amb rendes mínimes, amb plans d'inserció o sense?
- Hi ha diferències en la prestació d'aquests serveis als ciutadans en funció del municipi i la comunitat autònoma on viuen?

Tot aquest conjunt de reflexions i ideologies d'una banda són necessàries i vitals. Però de l'altra, fan que deixem de banda la reflexió entorn a la intervenció social que realitzen els treballadors socials que estem en aquest sistema de protecció.

Si observem atentament, en el nostre dia a dia, com es plantegen les intervencions, quins instruments s'utilitzen, on es posa la intensitat de la intervenció, com és la relació amb la família o persona, com s'hi empatitza, quin tipus d'ajudes es proposen... Si per un moment, som valents i sincers amb nosaltres mateixos i amb la professió, veurem com, els treballadors socials, en moltes ocasions, ens hem convertit en esclaus de la burocràcia, protocols, procediments administratius, registres, memòries... de la intervenció centrada únicament en la gestió de recursos. Potser, la relació d'ajuda pròpia dels treballadors de l'àmbit social es va perdent, les noves generacions (i les no tan noves), ens sentim segurs i còmodes amb la gestió del binomi DEMANDA/RECURS.

Amb aquestes reflexions inicials se'ns plantejen una sèrie de qüestions més: Potencia la gestió del binomi demanda/recurs, la relació d'ajuda? Ajudam en la intervenció social a extreure les necessitats relacionals del sistema familiar, les pors, la frustració personal...? en quin moment de la relació d'ajuda connectam i empatitzam amb tot això? en quin moment veim, entenem i reconeixem tot aquest dolor?

D'altra banda, en la intervenció, ens centram en la recerca de les capacitats, potencialitats, oportunitats... del sistema familiar i de la persona? Quines tècniques utilitzam per reconèixer i apoderar les persones? (I si la resposta és que dedicam gran part del nostre temps a gestionar, registrar, aplicar un protocol... quan posam a la pràctica l'essència del treball social?) COM PODEM FER ACOMPANYAMENTS PEL CANVI I MILLORAR LES SITUACIONS QUE SE'NS PRESENTEN? Donant un ajut econòmic, un recurs davant una situació de dependència, omplint papers i més papers, fent derivacions a altres serveis, omplint protocols...?

Ens hem oblidat dels nostres referents teòrics? Hem perdut la pràctica amb aquest tipus de mirada? On queda aquell principi bàsic de: LA

PERSONA ÉS EL PRINCIPAL RECURS PEL CANVI O EN LA RELACIÓ D'AJUDA EL TREBALLADOR SOCIAL ÉS EL PRIMER RECURS A APLICAR? O és que simplement, no ens hem aturat a reflexionar sobre el tema? Ens fa por fer-ho? La por de trobar-nos amb la decepció o la necessitat de canviar alguna cosa que ens paralitza? Estam en disposició de fer-ho?

Tampoc no podem oblidar els directors i gestors d'aquest sistema, som els responsables de la planificació, l'organització i la gestió dels actuals serveis socials. Els nostre sistema social es podria caracteritzar per alguna d'aquestes mancances:

- Serveis socials de primària i especialitzats que pateixen una forta càrrega assistencial, que en algunes ocasions pot provocar pressió sobre els serveis, obligant-los a deixar objectius i tasques tan importants com són la reflexió, l'anàlisi, la planificació i sobretot la prevenció. D'altra banda, aquesta pressió assistencial, en ocasions, és la que determina quin tipus d'intervenció feim.
- Serveis socials d'atenció primària o comunitaris mancats d'estructura administrativa, estabilitat laboral, reglamentació del seu funcionament intern...
- Serveis sense una planificació estratègica, sense una intervenció transversal en els seus plans i projectes.
- Serveis amb dotacions i infraestructures deficitàries i personal insuficient. Sistema de registre poc operatiu, carència de noves tecnologies, manca de personal de suport administratiu...
- Sol ser l'àrea de gestió municipal menys valorada però a la qual fàcilment tothom li atribueix responsabilitats i tasques quan sorgeix un tema que ningú no entén, o simplement no li agrada, en definitiva el que solem dir els treballadors socials de primària "un calaix desastre".

- Fins el passat mes de juny disposàvem, a la nostra comunitat autònoma, d'un marc normatiu feble en relació a la cobertura i a la garantia de serveis. Això ha se'n garanteixi la continuïtat. Fins i tot, la llei permetia que s'estructurassin els serveis en funció de la necessitat pressupostaria del moment.
- Finalment cal assenyalar que els treballadors d'aquest sistema en ocasions no hem considerat aquests aspectes com a importants i vitals per millorar la intervenció social.

Tot aquest conjunt de necessitats estructurals dels serveis que any rere any han esta presents i poden haver facilitat el cansament i el desencís de molts professionals de la relació d'ajuda, han provocat en alguns d'ells descens en la motivació i la creativitat a la feina (elements importants quan treballam amb persones i amb necessitats socials en canvi constant).

Alhora veim com els ciutadans viuen immersos dins aquesta societat on prima l'hedonisme, la poca implicació en les relacions personals, on es devaluen valors com el respecte, l'esforç, la solidaritat, la justícia social, els drets humans... La relació amb l'administració centrada en el binomi demanda/recurs i el mal ús, en ocasions, dels drets subjectius en les prestacions socials, d'alguna manera ajuda que els ciutadans tenguin una tendència a no responsabilitzar-se de les seves realitats i necessitats, tendint a responsabilitzar l'administració dels canvis, cercant-hi els recursos necessaris per pal·liar aquell símptoma i no la situació que el provoca.

Davant tot això és necessari i urgent analitzar acuradament el nostre treball social, cercar els marcs teòrics de la relació d'ajuda i repensar, recrear la nostra intervenció amb l'objectiu de:

- 1.- Ser uns vertaders instruments que facilitin el canvi. Relació d'ajuda real.
- 2.- Ajudar a millorar la qualitat de vida de les persones, facilitant resoldre les situacions que ens han platejat des de l'arrel i no des de la simptomatologia.
- 3.- Ser uns bons gestors dels recursos socials, ser eficaços i eficients en gestionar-los, aplicant-los només en els casos necessaris, on siguin un complement o un reforç a la relació d'ajuda genuïna.

2. Estudi de la intervenció social actual al municipi de Manacor

Pensant en tot el que s'ha exposat anteriorment i sempre actuant com a treballadores socials i mediadores que fa anys que treballam en l'atenció directe a les persones i a les necessitats socials de cada moment, volem donar a conèixer una petita investigació que férem al nostre servei, la qual vol justificar que:

- La nostra intervenció actual necessita millorar.
- Canvis en la intervenció suposen millorar la qualitat de vida dels usuaris.
- Canvis per millorar l'eficàcia i l'eficiència dels recursos de l'administració.

No tenim altre objectiu que el d'aportar el nostre granet d'arena mitjançant un petit punt de partida per analitzar i estudiar noves maneres de plantejar la intervenció social dins el sistema de recursos socials en constant construcció.

2.1. Introducció a l'estudi

Es van estudiar del conjunt d'expedients del departament de serveis socials, aquells en què hi havia una situació de conflicte entre persones. Enteníem que no entraven en aquest estudi els expedients en situació de manca econòmica, desprotecció, malaltia,... sense un conflicte familiar o comunitari.

Es va fer una anàlisi a tres nivells:

1. La població atesa i la problemàtica manifestada.
2. La resposta o la intervenció per part del treballador social (entesa dins un context de l'administració pública).
3. Els resultats d'aquesta intervenció en relació amb els conflictes i la seva repercussió directa en l'eficàcia i l'eficiència de l'administració pública.

2.2. Marc de la investigació: context de treball

El nostre centre d'atenció primària, està situat al municipi de Manacor (Mallorca) aquest, amb 42.000 habitants, repartits en cinc nuclis de població, tres dels quals estan situats a la zona costanera.

Disposam d'un centre de serveis socials d'atenció primària, organitzat segons la problemàtica social i el territori, en sis serveis: el d'atenció a població general, el servei d'infància i família, el d'inserció sociolaboral, el d'atenció a la dependència, el d'atenció a població immigrant i el servei d'atenció de la zona costanera.

Aquesta distribució sectorial és fruit d'una anàlisi constant de la realitat social, de la mirada de les necessitats presentades i de com aquestes han de ser ateses eficaçment i eficient des de l'administració pública.

Observant la societat i les necessitats socials emergents i canviants, treballam i cultivam un treball social professional des de la intervenció sistèmica, ordenada, coordinada i integral pel canvi; fomentant així, l'autonomia i capacitació de les persones en el seu propi procés i, deixant de banda intervencions de caràcter assistencials, de beneficència i la utilització exclusiva de recursos externs.

L'administració pública, en la qual està immers el nostre context de feina, par-

teix de tot un conjunt de lleis que li marquen directrius clares i contundents cap a l'eficàcia i l'eficiència en tot el conjunt de la seva intervenció, gestió i creació de recursos. Són referències legals:

- Constitució espanyola, article 31.2 i article 103.1,
- Llei 7/1985, de 2 d'abril, reguladora de les bases de règim local, article 6,
- Llei 20/2006, de 15 de desembre, municipal i de règim local, article 3,
- Llei orgànica 1/2007, de 26 de novembre, de règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú, article 3,
- Carta autonòmica local, de 15 d'octubre ratificada per Espanya, article 6.1,
- Llei orgànica 2/ 1983, de 25 de febrer, per la qual es va aprovar l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears,
- Llei 9/1987, d'11 de febrer, d'acció social de les Illes Balears (En procés d'aprovació de la nova llei de serveis socials),
- Llei 36/2006, de 14 de desembre, de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència.

D'altra banda, potenciam una intervenció social transparent, igualitària i pública; així, la nostra praxis diària està plena de procediments administratius, documentació acreditativa de la situació, necessitats, temporalització de les respostes... que fan que la burocràcia i els protocols tinguin un gran pes en la nostra intervenció social diària i que, com a servei públic que som, siguin necessaris i útils. Conscients sempre del perill que, si no s'empren de manera racional i complementària, poden convertir la intervenció en deficient i ineficaç.

2.3. Marc teòric

La mediació com a millora de la intervenció en el treball social

Partim de la mediació no des del punt de vista de context de mediació dins uns serveis socials d'atenció primària sinó que utilitzam certes tècniques de mediació per millorar la nostra intervenció dins uns serveis socials de primària.

Ja que el nostre codi deontològic de treball social, fomenta el respecte, la participació i la cooperació entre les persones i els membres de les famílies usuàries de serveis socials i com a competència del treballador social, podríem emmarcar la mediació com una funció dins la intervenció en el treball social. Alguns treballadors socials del nostre centre, realitzarem el Mestratge en Mediació Familiar, formació que ens ha donat l'oportunitat de veure la mediació com una eina vàlida i que enriqueix el nostre camp professional com és el treball social.

Podríem definir la mediació familiar com una intervenció en un conflicte per part d'una tercera persona acceptada per les persones en conflicte, imparcial i neutral, sense cap poder de decisió i que pretén ajudar-les que siguin elles mateixes que desenvolupin un acord viable, satisfactori i capaç de respondre a les necessitats de tots els membres d'una família, en particular dels fills¹.

La mediació es pot treballar des de diferents postulats teòrics:

- El model de negociació de Harvard, de Fisher i Ury,
- EL model transformador de Bush i Folger,
- El circular narratiu de Sara Cobb i altres.

El model que nosaltres pensam més adient per treballar amb famílies és el circular narratiu, ja que focalitza l'atenció en les narracions de les persones com a objectiu per arribar a un acord amb l'èmfasi posat en la comunicació i en la interacció de les parts².

Els principis en els quals es basa la mediació són: la ideologia, la voluntat i la voluntarietat de les parts, la neutralitat i la confidencialitat.

La "màgia" de la mediació consisteix a ajudar les persones a canviar les seves percepcions sobre la situació conflictiva permetent que puguin viure el problema des d'un vessant més positiu i constructiu. La filosofia de la mediació té molt en comú amb el treball social ja que aquest és un procés d'ajuda realitzat per un professional, col·locat en el context d'un sistema organitzat de serveis dirigits a individus, grups o col·lectius, que tendeix a activar un canvi tant en la manera de situar-se davant els problemes com en la relació amb els altres. En definitiva, el canvi en les relacions transaccionals³. Per poder emmarcar millor la mediació com a eina dins la intervenció en el treball social, definim algunes de les tècniques que es poden utilitzar en la relació d'ajuda:

- **Escolta activa:** escoltar les narracions de les parts amb "el cor" i de manera assertiva.
- **Apoderament o empowerment:** revaloritzar les metes, els objectius, les alternatives d'afrontament i la resolució de la situació conflicte, les habilitats, els recursos i les decisions que cada part ha posat en joc. D'aquesta manera,

1. Ripoll-Millet, A. "Familias, trabajo social y mediación". Ed. Paidós.

2. Díez, F.; Tapia, G. "Herramientas para trabajar en mediación". Ed. Paidós

3. Escartín, M.J.; Palomar, M.; Suárez, E. Introducció al treball social (II). Treball social amb individus i famílies. Ed. Amalgama.

cada part experimenta un sentit més intens de vàlua personal, de seguretat, d'autodeterminació i d'autonomia.

- **Reconeixement de l'altra part:** quan cada part se n'adona que posseeix la força necessària per resoldre la seva pròpia situació i també la capacitat per reflexionar, considerar i reconèixer la situació i necessitat de l'altra part en conflicte. És aquí quan les parts empatitzen sincerament amb la situació de l'altre i atorguen reconeixement a les necessitats, pensaments, propostes i actes de l'altre.
- **Legitimació:** connotar el diàleg, les actuacions i les intervencions de cada part de forma positiva; és a dir, posicionar tots els participants positivament per tal que cadascú se senti reconegut i pugui arribar a reconèixer l'altre.
- **Protagonisme de les parts:** potenciar que les parts siguin autors de sí mateixos, de les seves decisions i responsables de les seues actes (abolir la responsabilització i delegació de les pròpies accions ens els altres).
- **Retroalimentació o feedback:** per clarificar i reafirmar els missatges entre les parts.
- **Reenquadraments:** col·locar una elucució que feia referència a un determinat context, en un altre context més adient a la situació. El fet de redreçar mínimament el context, fa que canviï el significat que s'atribueix a l'acció.
- **Preguntes circulars:** fomenten la causalitat circular, les diferències, les pautes, les connexions entre els diferents membres en situació conflicte.
- **Visionar el futur mitjançant la pregunta mirall:** preguntes hipotètiques, que dur a les parts a posar la mirada en un futur sense problemes; ajuda els participants

a centrar-se en els interessos que seran satisfets quan se solucioni el conflicte.

Les tècniques de mediació ens poden ser útils alhora d'intervenir en les situacions conflictives que viuen les persones que diàriament atensem des de serveis socials i per ajudar-nos a no focalitzar en excés la mirada en la demanda explícita (síntomes).

El conflicte vist des de la mediació

Etimològicament la paraula conflicte ve del llatí *confligere* <> *conflictus*: combat, lluita, brega, situació desgraciada i de difícil sortida, problema.

Actualment, existeix un gran consens a l'hora de situar el conflicte en el context més natural de les relacions humanes. Es valora que, aquests no necessàriament han de ser perjudicials per les persones ja que són fenòmens naturals que acompanyen la persona en el seu cicle vital. Fins i tot, en moltes d'ocasions, els conflictes són imprescindibles per produir canvis, per superar etapes, per madurar...; per tant, no hi ha conflictes positius o negatius, la riquesa rau en la manera d'afrontar-los.

Les respostes no violentes centrades en el diàleg i el raonament són les més valuoses i es basen en el diàleg i en accions encaminades en la lluita contra el conflicte i no contra la persona⁴. La mediació vol oferir aquest espai.

Per arribar a una situació de conflicte observem diferents estadis en les relacions de les persones: diferències, desacord, problema, conflicte, violència i en algunes ocasions s'arriba a la guerra. Per analitzar el conflicte elements com: fonts del conflicte, elements (parts, poder, percepcions, emocions, actitud...) procés del conflicte... són fonamental per entendre'l i treballar

4. Boqué i Torremorell, M.C. Temps de mediació. Ed. CEAC Educació actualitzada.

una resolució productiva i positiva per a totes les parts.

2.4. La investigació

A. Elements de la investigació

Els elements a investigar van ser els expedients del total d'un any del conjunt del departament de serveis socials d'atenció primària. De tots se'n va fer una anàlisi a partir d'aquestes dues preguntes:

- Quin tipus de conflictes es manifesten en l'actualitat en el centre de serveis socials del municipi de Manacor?
- Quin són els àmbits i de quina forma seria adequat proposar la mediació com a instrument vàlid en el tractament i en la prevenció dels conflictes?

B. Hipòtesis de treball

Incorporant eines de mediació en la intervenció social de serveis socials d'atenció primària podríem:

- Millorar la nostra intervenció social perquè es pot fer un millor abordatge de l'arrel del problema i no sols de les conseqüències.
- Millorar la qualitat de vida de les persones ja que facilitam la resolució de la seva situació de conflicte.
- Millorar la gestió dels recursos de l'administració atès que la intervenció compleix amb els principis d'eficàcia i eficiència.

C. Metodologia

Per dur a terme la investigació es va seguir el signant procés metodològic:

1. Selecció dels expedients a estudiar: es van seleccionar tots els de l'any 2006 en els quals s'havia presentat una situació de conflicte, en base a tres indicadors:

- Antecedents del conflicte: context, elements, causes, parts, patró de conducta de les parts.

- Anàlisi del conflicte: objecte, tipologia, funció, cicle i tipus d'abordatge.

- Post conflicte: resultats, tipus d'acabament, conseqüències i efectes.

2. Procés de recollida de les dades: cada professional seleccionava els expedients en què hi havia una situació de conflicte, emplenava una fitxa amb els detalls de la situació de conflicte i la seva intervenció; llavors, s'entrevistaven els professionals de la investigació, s'analitzaven i s'explotaven les dades de l'expedient.

D. Resultats

Des d'un principi es va observar que el PERFIL D'USUARIS era molt concret ja que les demandes, en un alt percentatge, les exposaven les dones i normalment només hi acudia un membre de la unitat familiar. En moltes ocasions, es notava certa reticència a fomentar la implicació d'altres membres de la unitat familiar o de la comunitat per resoldre, conjuntament, la situació presentada. La seva proposta relacional consistia a plantejar la situació de necessitat al treballador social i centrar la responsabilitat de la "solució" a l'administració, pensant que la família no és part de la solució, per tant, el canvi no era responsabilitat seva.

El tipus de conflicte que es manifestava en un 72% era familiar, un 16% comunitari, un 8% escolar i un 4% laboral. Cal destacar que dels conflictes familiars en un 42% eren conflictes de parella a causa del deteriorament de la relació de parella, incompliment de convenis reguladors i/o responsabilitats parentals. Un 31% eren conflictes entre pares i fills adolescents a causa de la conducta del fill i la dificultat del pares per posar-li límits. En per-

centatges menys significatius trobam els germans i altres membres de la família extensa per conflictes a l'hora de tenir cura d'un familiar dependent i herències.

Pel que fa referència a la INTERVENCIÓ OFERIDA PEL TREBALLADOR SOCIAL, es va observar que, en el 85% dels casos s'abordava la situació de conflicte amb només una part implicada, a més, s'aplicava un recurs material sense fer front a la situació de conflicte real sinó a la carència econòmica o necessitat social. Per tant, no "s'abordava" l'arrel de la situació problema, sinó que es donava una resposta amb connotacions pròpies dels sistemes de beneficència i assistencial. Així els resultats no eren satisfactoris.

Amb el 15% restant, on sí que es va fer un abordatge integral del cas, posant en contacte les parts implicades sense seguir un procés de mediació formal, era notòria la diferència en la intervenció social i els resultats en alguns aspectes:

- Major implicació de la família tant en l'anàlisi de la situació com en la participació del pla de treball i respostes per un canvi real, evitant així la cronificació de carències.
- Major rapidesa de resolució de la situació i més duradora.
- Menor aplicació de recursos externs i/o materials front a l'aplicació de recursos centrats en les pròpies persones en conflicte i les seves capacitats.
- Major sensació d'efectivitat en la intervenció tant per als usuaris del servei com per als professionals.

3. Conclusions de l'estudi

1. La mediació, com a instrument d'abordatge del conflicte, des d'una òptica reparadora i constructiva de les relacions personals és un instrument vàlid per treballar en els casos

que acuden al Departament de Serveis Socials i dona riquesa a la intervenció social.

L'àmbit dels conflictes amb els quals treballa Atenció Primària solen ser familiars i comunitaris. Aquests fan la demanda quan encara el conflicte està en un estadi inicial i és en aquests moments quan és més fàcil treballar-los, no sols per arribar a acords sinó per la gran receptivitat que tenen les persones de dotar-se d'instruments que les capacitin per fer front a noves situacions de conflicte des de paràmetres constructius i positius. D'aquesta manera, podem ajudar a no empitjorar o a evitar fer crònic el conflicte. Incorporar tècniques de mediació en la intervenció social ajuda a fer una atenció integral, situant les parts com a principals protagonistes del canvi. Atenent a aquestes situacions des de sistemes judicials i repressius farà més difícil aconseguir resultats com aquests.

2. La mediació pot ajudar en l'eficàcia i eficiència de l'administració pública i, al mateix temps, incrementar el nivell de satisfacció dels usuaris del servei.

Les administracions públiques solen atendre les situacions de conflicte normalment amb una part implicada, o amb les dues parts per separat (sistema judicial, policia...) Les respostes es centren a atendre la situació de necessitat derivada del conflicte i no el conflicte en si.

D'una banda, hi ha una tendència a realitzar un treball social acomodats, immers en protocols i procediments administratius, juntament amb usuaris que proposen a l'administració la resolució immediata de la situació de necessitat sense que ells hagin de participar en el procés d'acord. D'aquesta manera, ens trobam amb sistemes públics de protecció social, com el judicial, el sanitari, l'educatiu i social, sobrecarregats per assumir gran part de la responsabilitat en la resolució i no abordar el conflicte amb totes les parts implicades.

Així, podríem afirmar que l'administració no està organitzada per atendre una proposta d'intervenció on el recurs principal és el professional format i les parts.

D'altra banda, l'administrat està immers en els nous valors socials com la irresponsabilitat, la no implicació en els canvis, la immediatesa, la despreocupació... Tot plegat fa que aquesta nova proposta d'intervenció en situacions de conflicte sigui "xocant" i que, en ocasions, pugui provocar reticències tant a les actuals estructures administratives com als propis administrats.

Aquest petit estudi posa de manifest que un canvi en la intervenció de l'Administració pot millorar els resultats i incrementar la satisfacció dels usuaris i la dels mateixos professionals.

Reflexions finals

No voldríem acabar sense dir que som conscients que els canvis proposats anteriorment no són la solució a totes les dificultats exposades en la primera part d'aquest article;

però voldrien ser una petita mostra que introduint petits canvis en la nostra intervenció podrem aconseguir grans resultats. També volem encoratjar a totes les persones que treballen en les relacions d'ajuda a tenir una actitud d'anàlisi i d'autocrítica constructiva constant en el dia a dia. Pensar que el canvi sempre comença per un mateix és tranquil·litzador ja que no hem d'esperar que la solució dels mals passi perquè els altres, la situació, la realitat... canviïn de la manera que ens agradaria. Pensar i viure el canvi en positiu i com a necessari ens permet sortir de la queixa i del desencís i ens fa despertar, per tal de connectar-nos a la creativitat, la proposta, les relacions satisfactòries, reajustant les nostres expectatives a la realitat pròpia i a la dels altres. També ens permet ser conscients de les nostres capacitats i potencialitats com a professionals de la relació d'ajuda i, per descomptat, tot això repercuteix en el que perceben els nostres usuaris. És més fàcil promoure canvis en l'altre si hem estat nosaltres qui hem iniciat el moviment en primer lloc.

Bibliografia:

- BARUCH BUSH, R.A.; FOLGER, J.P. *La promesa de la mediació*. Barcelona: Editorial Granica, 1996.
- BOQUÉ I TORREMORELL, M.C. *Temps de mediació*. Barcelona: Editorial Ceac Educació actualitzada.
- CAMPANINI, A.; LUPPI F. *Servicio Social y modelo sistémico*. Roma. Editorial Paidós, 1991.
- DIEZ, F.; TAPIA, G. *Herramientas para trabajar en mediación*. Buenos Aires. Editorial Paidós, 2004.
- ESCARTÍN, M.J.; Palomar, M., Suarez, E. Introducción al Trabajo Social (II). *Trabajo social con individuos y familias*. Alicante. Editorial Aguacalra, 1997.
- FISHER, R.; URY, W; PATTON, B. *Obtenga el sí: el arte de negociar sin ceder*. Barcelona. Editorial Gestión 2000, 2005.
- RIPOLL-MILLET, A. *Familias, trabajo social y mediación*. Barcelona. Editorial Paidós, 2001.
- SCHNITMAN FRIED, D. [comp.] *Nuevos paradigmas en la resolución de conflictos*. Argentina. Editorial Granica, 2000.
- SUARES, M. *Mediando en sistemas familiares*. Buenos Aires. Editorial Paidós, 2002.

La prestació bàsica de la renda mínima d'inserció

de les Illes Balears de l'any 2008

I Caterina Sbert Pizà

Treballadora social

Direcció General de Planificació i Formació de Serveis Socials. CAIB

El **Decret de renda mínima d'inserció** (des d'ara RMI) va ser aprovat, a proposta de la Conselleria de Benestar Social, l'any 2001 mitjançant el Decret 117/2001, de 28 de setembre; l'RMI va néixer en substitució del suport transitori comunitari.

La prestació bàsica de la renda mínima d'inserció és una prestació econòmica destinada a persones i nuclis familiars en situació de vulnerabilitat o d'exclusió social per a la seva integració social i laboral.

L'RMI està destinada a aquelles persones majors de 25 anys que per diferents circumstàncies, es troben en situació de risc d'exclusió social i que estan empadronades a les Illes Balears. Igualment han d'haver fundat una llar independent, com a mínim sis mesos abans a la presentació de la sol·licitud, però per aquest darrer requisit el Decret contempla diverses exempcions, per exemple pels ciutadans que tinguin persones menors o discapacitades al seu càrrec, persones que han patit

maltractaments o que es troben en procés de separació o divorci, entre d'altres.

Vegeu el quadre "Comparativa reglamentació".

L'RMI distingeix entre la PRESTACIÓ BÀSICA O ECONÒMICA, dirigida a cobrir les despeses bàsiques, i la prestació tècnica dirigida a la inserció.

LA PRESTACIÓ BÀSICA O ECONÒMICA consisteix en una renda econòmica, periòdica o no dirigida a persones i nuclis familiars en situació de vulnerabilitat o d'exclusió social perquè puguin cobrir les despeses vitals mínimes.

L'any 2008, la quantia de la prestació econòmica bàsica mensual va ser de 383,13 €, revisable en relació amb el salari mínim interprofessional (SMI) i l'indicador públic de rendes d'efectes múltiples (IPREM).

A aquesta quantia bàsica s'hi afegeix una quantitat mensual addicional pels altres membres del nucli familiar de convivència i el còmput mensual total és de 753,81 €.

LA PRESTACIÓ TÈCNICA de l'RMI es concreta en els PLANS D'INSERCIÓ I REINSERCIÓ SOCIAL I LABORAL que tenen com a finalitat millorar les condicions de vida de les persones perceptores i els seus beneficiaris.

Els projectes d'inserció laboral s'estructuren mitjançant itineraris d'inserció específics que tenen com a principal finalitat facilitar l'accés al mercat laboral normalitzat de les persones que s'ajusten als perfils establerts per accedir a la renda econòmica. Així doncs, la coordinació entre els àmbits de serveis socials i laborals és fonamental.

Els programes d'inserció social donen resposta a les necessitats socials bàsiques i estructuren els processos de treball social individualitzat i familiar d'informació, assessorament i administració de diferents serveis socials. Els desenvolupen tan els serveis socials comunitaris com els serveis específics.

Competències de les diferents administracions

Al Govern de les Illes Balears li correspon la potestat reglamentària normativa i als consells insulars la potestat reglamentària organitzativa, tant pel que fa a la renda econòmica com a l'organització i coordinació dels plans d'inserció. Els consells poden delegar certes competències als ajuntament o a les mancomunitats.

Pel que fa al procediment, els ciutadans presenten la sol·licitud als serveis d'atenció social comunitària dels municipis, els quals les remeten als consells insulars respectius per tal que, prèvia valoració, emetin la resolució pertinent.

Les dades dels usuaris

Les dades relatives a NIVELL D'ESTUDIS, RECURSOS ECONÒMICS, DADES D'HABITATGE, NUCLIS DE CONVIVÈNCIA, PROGRAMES DE REINSERCIÓ I NIVELLS DE COMPLIMENT NO es poden valorar en el conjunt de les Illes, atesa la manca d'informació.

El que ara es presenta és tan sols una anàlisi descriptiva de les dades relatives als usuaris de la renda mínima d'inserció que han estat aportades pels consells insulars.

Perceptors de l'RMI 2008. Distribució per illes – Comparativa període 2001-2008

Com es pot observar en el gràfic i el quadre adjunts, des de l'any 2004 el número de perceptors de l'RMI havia anat registrant una davallada constant.

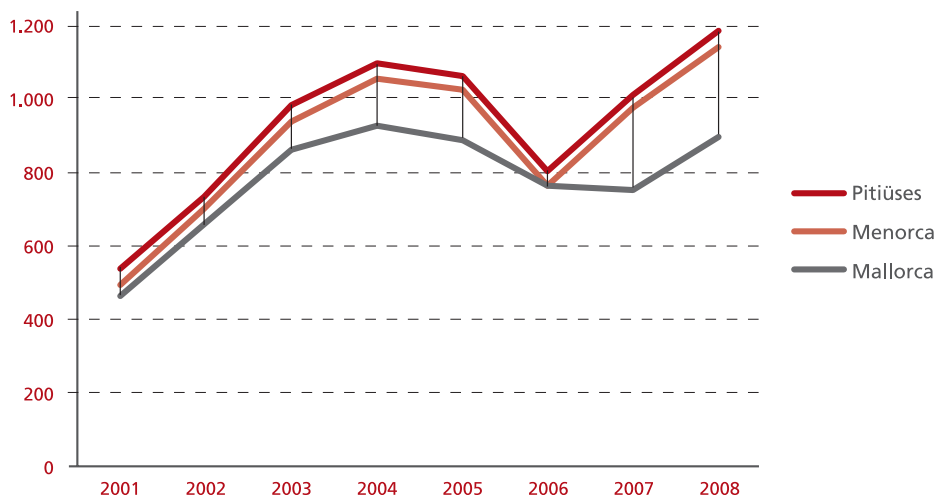
Com es pot observar en el quadre precedent el número total de perceptors de l'RMI es va veure incrementat l'any 2008 en 175 persones respecte de l'any anterior, a tot el territori balear, cosa que representà un increment del 17,4%.

El creixement per illes ha estat desigual: les Pitiüses varen esser les que registraren l'increment interanual més elevat amb un 54,8%; les seguí Mallorca amb un increment del 19,2%, i Menorca que presentà l'increment més estable, un 6,2%.

Com ja estava previst, la recessió econòmica ha afectat i afecta molt especialment les famílies en una situació de major vulnerabilitat econòmica, laboral i social. Així ho assenyala la Memòria del l'Institut Mallorquí de Serveis Socials de Mallorca de 2007 redactada el pri-

Illa	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Mallorca	471	657	858	926	887	767	750	894
Menorca	23	40	83	127	139	(*)121	225	239
Pitiüses	43	33	38	42	39	35	31	48
Total IB	537	730	979	1.095	1.065	1.024	1.006	1.181

Comparativa núm. de perceptors RMI IB període 2001-2008

mer trimestre de l'any 2008:

[...] s'han de tenir en compte els nous factors que incideixen en l'actual condició social i econòmica de les Illes Balears i amb la previsió d'augment de l'atur (que sens dubte tindrà conseqüències en els sectors més vulnerables de la societat).

I segueix:

Els tres primers mesos de l'any 2008 ens indiquen un augment de les sol·licituds de l'RMI, la qual s'ha de seguir observant amb atenció, atesa la recessió econòmica anunciada i que les dades confirmen.

La incidència de la prestació bàsica econòmica al conjunt de la nostra comunitat ha estat l'any 2008 d'un 0,11%. A Mallorca ha suposat el 0,10%, a Menorca el 0,25% i a les Pitiüses el 0,03%. Així podem observar la desigual distribució. Si feim una comparança amb el percentatge de perceptors respecte de l'any 2002

resulta que ens mantenim en la mateixa situació, atès que la incidència, a tota la comunitat, va ser aquell any del 0,11%.

Perceptors RMI 2008 per grups d'edat

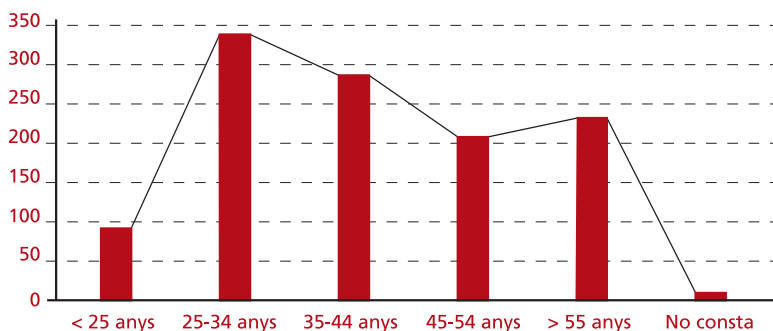
Pel que fa a l'edat dels perceptors de la renda mínima de l'any 2008, del gruix de les illes: 342 persones titulars tenia entre 25 i 34 anys (28,95%); el segon grup en importància va esser el de 35 - 44 anys que representà un número de 290 (24,55%), seguits pel grup de majors de 55 anys que suposà un número de 234 persones (19,82%) i el de 45-54 anys que va representar el 17,86%. El grup de persones menors de 25 anys fou de 93 membres, això suposà el 7,88%. Del 0,93% restant en desconeixem l'edat.

Si valoram aquestes dades per illes, els grups d'edats es distribuïren de la forma següent:

A Mallorca el grup de 25-34 representà el

Illa	< 25 anys	25-34 anys	35-44 anys	45-54 anys	> 55 anys	No consta	Total
Mallorca	55	236	220	172	200	11	894
Menorca	35	90	55	33	25	0	239
Pitiüses	3	16	15	6	8	0	48
Total IB	93	342	293	211	234	11	1.181

Grups edat preceptors RMI IB 2008

26,40%, el segon grup en importància va ser el de 35-44 anys que representà el 24,60%. El grup de persones majors de 55 anys suposà el 20,32%, seguit pel grup de 45-54 anys amb un 17,47% i els menors de 25 anys suposaren 5,59%. Desconeixem la edat de l'1,11%.

A Menorca: el grup de 25-34 anys representà el 37,65%; el de 35-44 anys, el 23,01%; les persones menors de 25 anys suposaren el 14,64%, el grup de 45-54 representà el 13,80% i les persones majors de 55 anys el 10,87%.

A les Pitiüses el grup de 25-34 anys representà el 35,44%, seguit pel grup de 35-44 anys amb un 31,25%, el grup de majors de 16,66%; el de 45-54, el 2,51%; i el grup de menors de 25 anys, el 6,25%.

Per tant si analitzam cada illa el grup d'edat majoritari és coincident: 25 a 34 anys.

Distribució per illes i sexe del preceptors de l'RMI

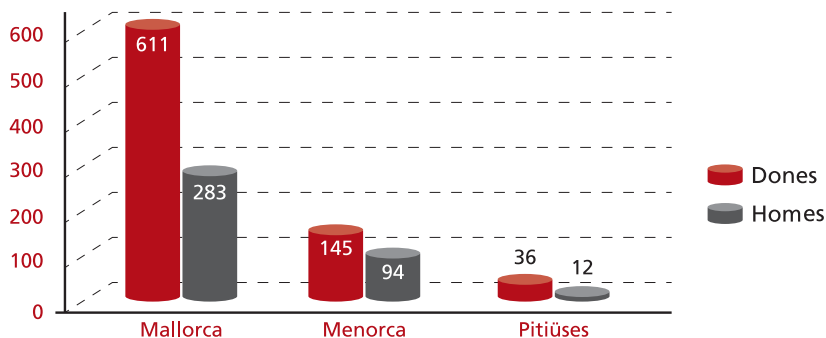
Una vegada més s'observa un fort predomini de dones preceptores a les Illes Balears, les quals representen el 67,07%. Tot i això cal esmentar que el percentatge de dones va sofrir una davallada respecte de l'any 2007 (-6%). Els homes representaren l'any 2008 el 32,93%.

A Mallorca les dones representaren el 68,34%; a Menorca, el 60,66%; i a les Pitiüses, el 75,00%.

Estat civil

No es disposa de les dades relatives a l'estat

Illa	Dones	Percentatge	Homes	Percentatge	Total
Mallorca	611	68,35%	283	31,65%	894
Menorca	145	60,66%	94	39,33%	239
Pitiüses	36	75,00%	12	25,00%	48
Total IB	93	100%	389	100%	1.181

civil de les persones titulars de Mallorca, per la qual cosa no es pot fer l'anàlisi comparativa de tot el territori balear. Tot i això presentam les dades de Menorca i de les Pitiüses:

A Menorca s'observa que el 74,05% dels titulars constitueixen famílies monoparentals (persones fadrines, separades/divorciades i en menor mesura vídues) i el 25,94% persones que conviuen

Menorca	Casats	Fadrins	Divorciats/ separats	Vidus	Parelles de fet
Nombre de titulars	58	102	60	15	4
Percentatge sobre el total	24,27%	42,68%	24,11%	6,28%	1,67%

Pitiüses	Casats	Fadrins	Divorciats/ separats	Vidus	Parelles de fet
Nombre de titulars	17	13	17	1	0
Percentatge sobre el total	35,42%	27,08%	35,42%	2,08%	0,00%

amb el seu cònjuge o parella de fet.

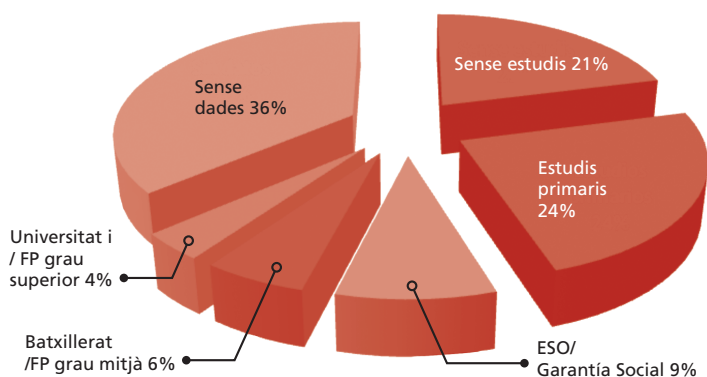
A les Pitiüses el 65,48% dels titulars formaven famílies monoparentals (persones fadrines, separades/divorciades i en menor mesura vídues) i el 35,42% eren persones casades.

Nivell d'estudis dels perceptors

Com es pot observar no es coneix el nivell d'estudis de 429 persones perceptores (36,32%) del total de les illes.

	Sense estudis	Estudis primaris	ESO/ Garantia Social	Batxillerat /FP grau mitjà	Universitat i /FP grau superior	Sense dades	Total
Mallorca	192	144	79	54	27	398	894
Menorca	51	106	22	15	14	31	239
Pitiüses	5	35	4	0	4	---	48
Total IB	248	285	105	69	45	429	1.181

Nivell d'estudi perceptors RMI IB 08

Dels casos coneguts de les Illes Balears, 285 foren persones amb estudis primaris (24,13%), 248 persones sense estudis (20,99%), 105 persones amb ESO o Garantia Social (8,89%), 69 persones amb Batxillerat o FP grau mitjà (5,84%) i 45 universitaris o amb FP de grau superior (3,81%).

Pel que fa a Menorca, dels casos coneguts observam que el 45% dels perceptors té estudis primaris. Un 21% no té estudis. Del 13% se'n desconeix el seu nivell de formació reglada. Un 9% estudià ESO o Garantia Social i el 12% restant es reparteix a parts iguals entre els grups de universitaris i FP grau superior i persones que han estudiat Batxillerat o FP de grau mitjà.

A les Pitiüses el 73% tenia estudis primaris. L'11% foren perceptors sense estudis; i a parts iguals amb un 8% foren universitaris / FP grau superior i ESO / Garantia Social.

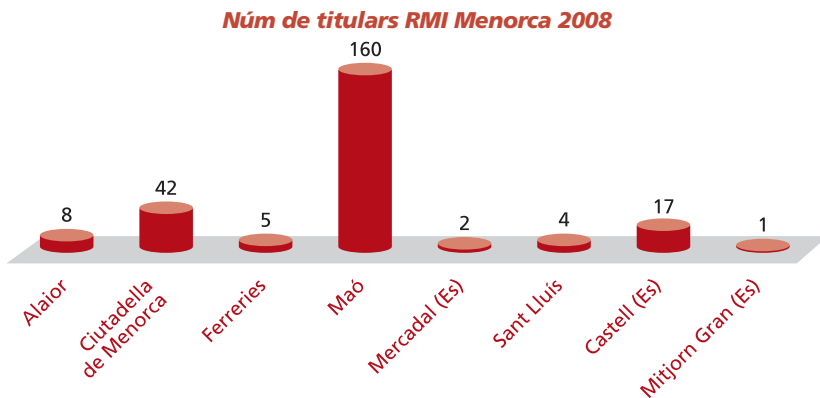
Distribució territorial de les persones perceptores

No es disposa de les dades relatives a la distribució municipal de perceptors de Mallorca, per la qual cosa no es pot fer l'anàlisi comparativa de tot el territori balear. Tot i això presentam les dades de Menorca i de les Pitiüses.

Una vegada més s'observa la predominança de perceptors del municipi de Maó, que representa el 66,95% del total de perceptors de l'illa,

Menorca	Nombre de titulars	Percentatge sobre el total
Alaior	8	3,35%
Ciutadella de Menorca	42	17,57%
Ferrieres	5	2,09%
Maó	160	66,95%
Mercadal (Es)	2	0,84%
Sant Lluís	4	1,67%
Castell (Es)	17	7,11%
Mitjorn Gran (Es)	1	0,42%
Total	239	100,00%

enfront el 17,57% de Ciutadella, fet que resulta significatiu si tenim en compte que les dues poblacions tenen gairebé el mateix nombre d'habitants.

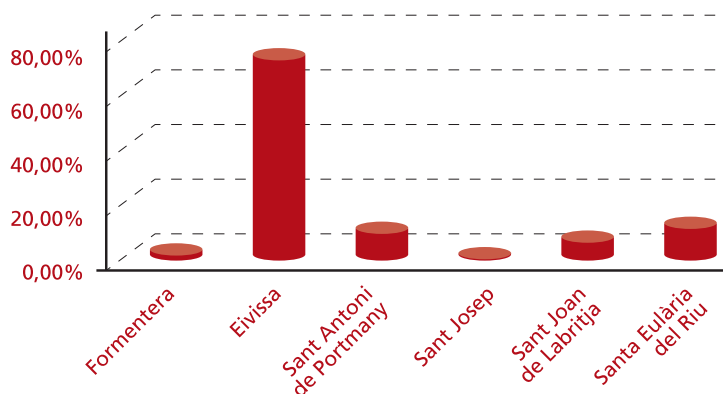

Pitiüses	Nombre de titulars	Percentatge sobre el total
Formentera	1	2,08%
Eivissa	36	75,00%
Sant Antoni de Portmany	4	8,33%
Sant Josep	0	0,00%
Sant Joan de Labritja	2	4,17%
Santa Eulària del Riu	5	10,42%
Total	48	100,00%

A les Pitiüses s'observa la forta predominança de perceptors del municipi d'Eivissa, el qual representa el 75% del total perceptors.

Així doncs tant en el cas de Menorca com en el de les Pitiüses s'observa un elevat percentatge de PERCEPTORS RESIDENTS A LA CAPITAL DE L'ILLA, EL QUAL SUPERA EL 65%.

Pitiüses. Distribució municipal dels perceptors

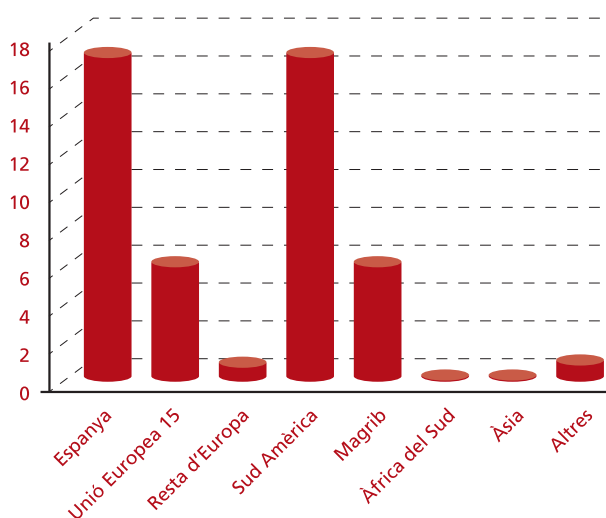

Els titulars i els beneficiaris

El terme beneficiari inclou la resta de persones que formen part del nucli familiar del titular i que s'han incorporat al Pla d'Inserció i Reinserció Social i Laboral.

El nombre total de perceptors titulars de la renda mínima d'inserció de les Balears de l'any 2008 fou de 1.181, dels qual se'n han beneficiat 2.368 persones. D'aquest total, 2.073 beneficiaris ho foren dels titulars de Mallorca; 234, dels titulars de Menorca; i 61 beneficiàries, dels titulars de les Pitiüses.

Origen dels titulars RMI Pitiüses 2008

Procedència dels titulars

Tampoc no es disposa de les dades relatives a la procedència dels titulars, per la qual cosa no es pot fer l'anàlisi comparativa de tot el territori balear. Tot i això presentam les dades de Menorca i de les Pitiüses:

Pitiüses	Espanya	Unió Europea 15	Resta d'Europa	Amèrica del Sud	El Magrib	Àfrica del Sud	Àsia	Altres
Núm. titulars	17	6	1	17	6	0	0	1
Percentatge sobre el total	35,42%	12,50%	2,08%	35,41%	12,50%	0,00%	0,00%	2,08%

En el cas de LES PITIÜSES el grup de perceptors espanyols (illencs i de la resta d'Espanya) representà l'any 2008 el 35,42%. Comparant-ho amb l'any 2007, el grup de perceptors espanyols havia representat el 29,03%, és a dir, durant el darrer any s'havia produït una pujada de sis punts en el nombre de perceptors espanyols respecte de l'any anterior.

El grup de persones d'origen sud-americà representà l'any 2008 el 35,41%, tres punts menys que l'any 2007.

El percentatge de perceptors europeus és aproximadament el 15%, sis punts més que en el període anterior; el de persones del Magrib un 12,50% això representa gairebé 10 punt menys que l'any 2007.

Per tant, el 64,58% DELS PERCEPTORS DE LES PITIÜSES DE L'ANY 2008 NO FOREN DE NACIONALITAT ESPANYOLA.

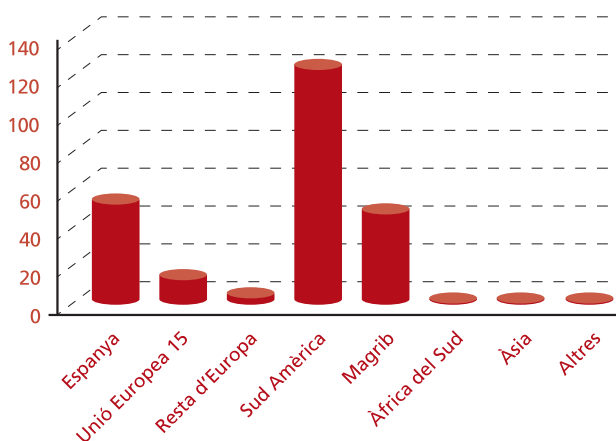
Pitiüses	Espanya	Unió Europea 15	Resta d'Europa	Amèrica del Sud	El Magrib	Àfrica del Sud	Àsia	Altres
Núm. titulars	57	12	3	121	46	0	0	0
Percentatge sobre el total	23,84%	5,02%	1,26%	50,63%	19,25%	0,00%	0,00%	0,00%

A MENORCA el percentatge més elevat es troba en el grup de persones originàries d'Amèrica del Sud (50,63%) el qual ha davallat dos punts respecte de l'any 2007.

Seguit pel grup de persones espanyoles (23,84%). El percentatge de persones magrebines (19,25%) s'ha incrementat dos punts respecte de l'any 2007. La resta de perceptors provenen d'Europa (6,27%).

Per tant, el 76,15% dels PERCEPTORS DE MENORCA DE L'ANY 2008 NO FOREN DE NACIONALITAT ESPANYOLA.

Origen dels titulars RMI Menorca 2008

Es desconeix el lloc de procedència dels perceptors de Mallorca, només se sap que el 44,29% dels titulars de l'RMI són persones immigrants.

Conclusions

Amb les dades disponibles comunes a tot el territori balear, podem fer un perfil molt limitat de les persones perceptores de la prestació bàsica de l'RMI, però tot i això, el perfil seria el d'una dona, d'entre 25 i 34 anys, resident a la capital de l'illa respectiva.

En el cas de Menorca i de les Pitiüses, podríem afegir que és una dona d'origen principalment sud-americà i que constitueix un nucli de convivència monoparental.

El Decret 117/2001, de 28 de setembre, pel qual es regula l'RMI

Fa alguns anys que els tècnics responsables de l'RMI dels consells insulars i del Govern fem palesa la conveniència de revisió del Decret de l'RMI. Per altra banda, en els debats que en els darrers anys s'han anat realitzant entorn de l'RMI aquesta necessitat apareix de forma reiterada. Però què és el que ens fa coincidir en aquesta idea? Podríem apuntar alguns dels motius:

En l'article 20 del Decret 117/2001, de 28 de setembre, de la renda mínima d'inserció, s'especifica que s'haurà de:

- a) Coordinar les actuacions relatives a l'RMI per tal d'assegurar-ne el desenvolupament homogeni a les Illes Balears.

- b) Conèixer el desenvolupament global del programa al conjunt de les Balears.

- c) Avaluar periòdicament els resultats de l'RMI i el d'altres actuacions que hi estiguin relacionades, així com formular observacions, propostes i projectes de modificació de la normativa i d'aplicació del Programa de renda mínima d'inserció.

Observem que la norma no és aplicada de la mateixa forma a tot el territori balear arran de les interpretacions diferents que se'n poden derivar. En aquest sentit, cal assenyalar que el Consell Insular de Menorca aprovà un reglament de desplegament del Decret de l'RMI l'any 2002, en el qual es reconeixien una sèrie d'excepcions que no són reconegudes als ciutadans de la resta de les illes, aquest podria ser un dels motius pels quals Menorca presenta un major percentatge en el nombre de perceptors de l'RMI (juntament amb un major desplegament de centres de serveis socials i de coordinació professional/institucional) en relació amb la seva població. Per altra part, en el Decret s'hi contempla la possibilitat que, excepcionalment, els serveis d'atenció primària podran avaluar situacions anàlogues que, malgrat que no compleixin algun dels requisits, puguin ser incloses en aquests drets.

Segons el quadre següent es poden analitzar les diferents interpretacions de les quals hem parlat.

Comparativa reglamentació			
CAIB	Consell Mallorca	Consell Menorca	Consell Pitiüses
Decret 117/2001, de 28 de setembre de l'RMI. "La potestat reglamentària normativa serà competència de la CAIB i la potestat reglamentària organitzativa dels Consells Insulars".	Bases per a l'aplicació de l'RMI, Consell de Mallorca (BOCAIB núm. 84, de 8 d'octubre de 97)	Reglament Insular de desplegament de la normativa reguladora de l'RMI. (BOIB núm. 48, de 20 d'abril de 2002) Menorca.	No hi ha reglament. Es basen per a la gestió en el Decret 117/2001, de 28 de setembre, d'RMI.

C- Persones que constitueixin una llar independent, com a mínim si mesos abans de la presentació de la sol·licitud. Excepte llars amb menors o discapacitats a càrrec del sol·licitant; persones maltractades; en procés de desinstitucionalització o en procés de separació/divorci.			
E- Que el nucli no disposi dels mitjans econòmics necessaris per atendre les necessitats bàsiques. Es consideren en aquesta situació les persones individuals o els nuclis familiars que en el moment de la presentació de la sol·licitud tinguin ingressos inferiors al barem de la prestació d'RMI.			
G- Que la persona sol·licitant o qualsevol dels membres de la unitat familiar no hagi renunciat a una oferta de treball normalitzada o que hagi causat baixa voluntària a la feina en els tres mesos anteriors a la presentació de la sol·licitud de l'RMI.			
Abonament mensual. Concessió per a un període de sis mesos. Revisió semestral. Prorrogable quan les circumstàncies d'extrema necessitat ho aconsellin i es mantindrà mentre duri la situació.		La durada serà la que es consideri necessària per a la consecució dels objectius marcats en cada cas concret.	
		En el cas d'aquelles persones que tenen més de seixanta anys, que no tenen dret a cap tipus de pensió fins que no compleixin els 65 anys i que no tenen pràcticament cap possibilitat d'inserció laboral, la Comissió tècnica d'avaluació i seguiment podrà acordar la concessió de l'RMI per períodes de dotze mesos prorrogables i per una quantia mai superior a la PNC.	

Observem que es produeix una concentració de perceptors a les capitals insulars de Menorca i d'Eivissa. Tot i que per a l'any 2008 no podem contrastar aquesta dada en el gruix de les Balears, sí que ho podem fer amb les dades de l'any 2007; aquell any a Palma gairebé hi havia un perceptor per cada mil habitants i a la part forana un perceptor per cada dos mil habitants. Així doncs es fa palès el grau de desigualtat en les possibilitats d'accés a aquest

programa entre les zones de major concentració de població i les zones més rurals.

O pot ser que la situació de desigualtat entre l'accés a la prestació la trobem especialment als llocs on hi ha debilitat dels Serveis Socials d'Atenció Social Comunitària?, és a dir, on es produeixen unes ràtios inferiors d'usuaris per professional de serveis socials? Posem per cas l'illa d'Eivissa on la incidència de la prestació bàsica econòmica és de 0,03% i la ràtio

usuari per professional, segons les dades del Pla Concertat de Prestacions Bàsiques, és de 183, mentre que a Menorca la incidència de la prestació bàsica econòmica és del 0,25% i la ràtio usuari per professional és de 43.

Hi té relació el fet que als municipis petits no tenen una oferta de formació per desenvolupar els plans d'inserció? En aquest sentit la tècnica de l'RMI del Consell d'Eivissa afirma "[...] a l'hora d'establir i pautar l'itinerari d'inserció dels destinataris de l'RMI es detecta una carència d'entitats, programes o serveis als quals poden accedir (actualment només Càritas i Deixalles són les entitats a les quals es poden derivar aquest col·lectiu per la seva assistència a uns itineraris d'inserció). Existeix, a més, un buit important en el pla formatiu perquè no poden accedir a cursos del SOIB ni d'altres institucions."

És evident que hi ha altres factors que incideixen en el volum de perceptors, com és ara la política de serveis socials de cada territori, el tipus de gestió (per exemple, de caràcter assistencial o sota una visió més preventiva) i com ja s'ha comentat, la ràtio de professionals d'Atenció Social Comunitària.

Per tant crec que queda demostrada la necessitat d'una major equitat en l'assignació de recursos entre els ciutadans i les ciutadanes de les Illes.

Un altre factor que s'hauria de tenir en compte a l'hora de revisar el Decret de l'RMI és, segons afirma la responsable de l'RMI del Consell de Mallorca (memòria RMI 2007): "cal observar alguns CONCEPTES que poden haver quedat obsolets com són ara els de NUCLIS FAMILIARS I UNITATS FAMILIARS assenyalats en el Decret de l'RMI i encara que sembli que segueixen vigents, caldria fer-ne una revisió per assegurar-se que compleixen la normativa posteriorment aprovada, per exemple les lleis de parelles estables (Llei 18/2001) i la Llei de modificació del Codi civil (Llei 13/2005, d'1 de juliol)."

Per altra banda, el Decret assenyala en l'article 2 que "l'RMI té com a objectiu constituir una renda econòmica, periòdica o no periòdica dirigida a persones i nuclis familiars, als quals doni el suport adequat per a la seva integració social i laboral." En aquest punt ens plantejarem què succeeix amb les persones que no tenen possibilitats d'integració laboral? Posem per cas les persones socialment i laboralment excloses menors de 65 anys, o persones malaltes que no han superat el 65% del grau de discapacitat, o aquelles que no superen l'edat de 65 anys i es troben en espera del cobrament d'una pensió.

O també, com argumenta la tècnica de l'RMI a Menorca, que afirma a l'avaluació de l'RMI de Menorca de l'any 2007 que "[...] la situació de moltes persones immigrants en situació irregular que accedeixen a la prestació econòmica de renda mínima [...] això provoca la impossibilitat que tot i que accedeixin a processos de formació/reinserció, no puguin assolir una condició laboral normalitzada atesa dita situació d'irregularitat. [...] a la llarga s'està produint una situació perversa atès que, de qualque manera, s'està potenciant l'economia submergida, principalment en l'àmbit dels serveis domèstics i d'atenció a les persones en situació de dependència".

També caldria revisar el BAREM DE RENDES DE TREBALL compatibles amb la prestació.

Cal adaptar la norma als canvis demogràfics, econòmics i laborals que s'han anat produint al llarg d'aquests anys: la forta immigració, els canvis en les llars usuàries, (ens referim a l'augment de les llars encapçalades per dones i la conseqüent feminització de la pobresa), la major permanència dels joves en el domicili familiar, el fort encariment de l'habitatge, i sobretot l'actual crisi que ha afectat les famílies més vulnerables però també famílies "normalitzades" que han perdut el seu lloc de treball i no poden afrontar, entre d'altres, les mensualitats de l'hipoteca o del lloguer.

Com hem vist durant l'any 2008 el nombre total de perceptors de l'RMI es va veure incrementat a tot el territori balear en 175 persones respecte de l'any anterior, i això representà un increment del 17,4%.

En tot cas la revisió del Decret hauria de permetre una major equitat en l'assignació de recursos entre els ciutadans i les ciutadanes de les Illes, alhora que es repensa el sentit del programa tot i actualitzant el seu contingut d'acord amb la realitat social i econòmica actual de les illes.

Però podem anar més enllà: "aquests darrers anys hem vist que en molts de casos l'RMI s'anava desvirtuant i adquiria les funcions d'una renda bàsica per a persones i determi-

nats col·lectius que tenen nul·la possibilitat d'inserció laboral", tal com afirma la tècnica de l'RMI de Menorca.

O hauríem de començar a plantejar-nos la necessitat d'una renda bàsica universal que assegurí uns ingressos mínims als ciutadans de les Illes Balears?

Tal vegada la Llei de Serveis Socials que acaba d'esser aprovada pel Parlament balear i la cartera de serveis que la llei configuri són un marc molt oportú per repensar el sentit de les RMI i actualitzar-ne el contingut d'acord amb els canvis del mercat de treball de les darreres dècades, les característiques dels grups familiars de convivència, el fet de la immigració, la situació econòmica.

Fonts:

INSTITUT MALLORQUÍ DE SERVEIS SOCIALS. *Memòria econòmica i de gestió de la renda mínima d'inserció*. Institut Mallorquí de Serveis Socials. Àrea de Serveis Socials. Secció de Prestacions, 2007.

CONSELLERIA D'AFERS SOCIALS, PROMOCIÓ I IMMIGRACIÓ. *Informe Pla de Prestacions Bàsiques de les Illes Balears*, 2007.

Memòries de la renda mínima d'inserció dels consells insulars de Menorca i d'Eivissa i Formentera, 2008.

Memòria de l'Institut Mallorquí d'Afers Socials "Programes per a persones en situació o en risc d'exclusió social", 2007.

Decret 117/2001, de 28 de setembre, pel qual es regula la renda mínima d'inserció (BOIB núm. 120, de 6 d'octubre).

Esborrany del Pla d'Exclusió Social 2003-2006. Conselleria de Benestar Social, Govern de les Illes Balears.

OBSERVATORI SOCIAL DE LES ILLES BALEARS. "La renda mínima d'inserció i la gestió del risc social". UIB-Conselleria d'Afers Socials, Promoció i immigració, 2009. Butlletí núm. 1.

Dades parcials perceptors RMI 2008 de Mallorca, Menorca i Pitiüses.

RAVENTÓS, D. "La viabilitat i sostenibilitat d'una renda bàsica universal com a estratègia de lluita contra la pobresa". Comité de Apoyo de ATTAC España.

L'enfocament de gènere a l'Administració pública.

Els plans d'igualtat d'oportunitats

José Luis Frau Monterrubio

Treballador social i especialista universitari en igualtat d'oportunitats

Índex de continguts

1. LA INTRODUCCIÓ DE L'ENFOCAMENT DE GÈNERE EN L'ADMINISTRACIÓ PÚBLICA
 - 1.1. ANÀLISI DE LES NECESSITATS
 - 1.2. ANÀLISI I ELABORACIÓ DE POLÍTIQUES
 - 1.3. LA INVESTIGACIÓ
 - 1.4. L'OBTENCIÓ, ANÀLISI I DIFUSIÓ DE LES DADES
 - 1.5. LA CAPACITAT
 - 1.6. ELS PRESSUPOSTS AMB PERSPECTIVA DE GÈNERE
2. ELS PLANS D'IGUALTAT D'OPORTUNITATS
 - 2.1. DEFINICIÓ
 - 2.2. ELABORACIÓ
 - 2.2.1. LA DECISIÓ POLÍTICA
 - 2.2.2. DIAGNÒSTIC DE LA SITUACIÓ D'IGUALTAT
 - 2.2.3. PROCÉS D'ELABORACIÓ
 - 2.2.4. APROVACIÓ DEL PLA
 - 2.2.5. PUBLICACIÓ DEL PLA
 - 2.2.6. EXECUCIÓ DEL PLA
 - 2.2.7. SEGUIMENT DEL PLA
 - 2.3. AVALUACIÓ

Resum: Les administracions públiques estan jugant un paper més que important per aconseguir la igualtat d'oportunitats entre dones i homes, però aquest exercici suposa dotar d'instruments i d'eines que evitin la perpetuació d'esquemes o intervencions sexistes. Per això l'anàlisi de les necessitats, la forma d'elaborar polítiques, com s'estan duent a terme les investigacions i les assistències tècniques, com s'obtenen, analitzen i es difonen les dades i les estadístiques i com s'elaboren els pressuposts són fonamentals.

Per altra banda, també en aquests moments s'utilitzen i s'incorporen els principis d'igualtat, entre altres accions, a través dels plans d'igualtat d'oportunitats. La definició, estructura, finalitats, avaluacions i recomanacions en aquest àmbit configura la segona part d'aquest article.

Paraules clau: enfocament de gènere, igualtat d'oportunitats, plans d'igualtat, pressuposts amb perspectiva de gènere, Administració pública

1. La introducció de l'enfocament de gènere en l'Administració pública

L'enfocament de gènere és una perspectiva d'anàlisi de la realitat per interpretar les relacions de poder que existeixen entre dones i homes. Suposa una altra mirada que contempla un món no fet només a mida dels homes sinó un món on les dones es fan visibles i on es contemplen els seus drets, les seves realitats, les seves aspiracions i capacitats, tenint en compte la seva història i el paper que la socialització ha jugat en la creació de la seva identitat, com a factor explicatiu de la seva posició actual.

D'entre els objectius de l'enfocament de gènere destaquen:

- Reconèixer la relació subordinada de les dones com a conseqüència de l'anàlisi de les relacions entre dones i homes; proposar la flexibilització dels rols de gènere d'homes i dones per aconseguir una distribució més equitativa d'activitats, expectatives i oportunitats en tots els àmbits.
- Integrar-se en el procés de planificació de manera estructural.
- Deixar d'analitzar aïlladament les necessitats de les dones per ser part integrant d'una anàlisi de les relacions de gènere a les llars, en la població i en les institucions.
- Reestructurar les relacions de poder entre els gèneres, proposant la generació d'espais de poder i participació per a les dones, cercant l'empoderament.
- Qüestionar el model de desenvolupament dominant, reclamant un desenvolupament humà sostenible i equitatiu.
- Ser un procés polític, no simplement tècnic, abordant la qüestió de les jerarquies

de gènere i la distribució desigual del poder.

- Generar processos de transformació social cercant la superació de les desigualtats estructurals a través del poder de mobilització d'homes i dones.
- Entendre que el conflicte forma part del procés de planificació i genera debats democràtics sobre els diversos interessos dels grups involucrats.
- Involucrar en el procés els grups destinataris i no només el personal expert, considerant que tant dones com homes han de participar en la identificació, disseny i execució dels seus propis projectes socials, i no només el personal expert.

Les administracions públiques no són alienes a les dificultats que suposa integrar l'enfocament de gènere dins les seves estructures i accions de govern, i per aquest motiu és necessari analitzar en profunditat les seves accions i mecanismes de funcionament.

1.1. Anàlisi de les necessitats

Per dur a terme el treball des de l'àmbit professional i poder complir amb els objectius i finalitats marcats per les administracions públiques cal identificar les necessitats pràctiques i estratègiques ja que això contribueix a elaborar la planificació del treball així com a relacionar els problemes amb les necessitats i, a la vegada, les necessitats amb les polítiques. Es necessita, per tant, veure la realitat i les realitats de dones i homes per poder descobrir l'existència de desequilibris.

Així, cal començar cercant i recopilant la informació sobre la població, el context sociocultural i el territori i sobre com s'interrelacionen, tant en termes quantitius com qualitatius.

El tipus d'informació que es vol obtenir pot venir de fonts estadístiques, d'enquestes, entrevistes, grups de discussió, informes so-

cioeconòmics i reportatges periodístics, tant d'origen públic com privat. Però, perquè aquesta informació sigui rellevant, cal que ofereixi la informació desagregada per sexe.

Una vegada recopilada la informació que s'ha considerat rellevant i oportuna, cal establir criteris de classificació de la informació obtinguda. Aquest sistema de classificació permet obtenir informació específica sobre:

- Les situacions i fets diferents que afecten la vida de les dones i dels homes i, a partir d'aquesta visibilitat, indagar en les causes que produeixen aquestes diferències.
- Les relacions entre dones i homes, com es produeixen i en quines condicions.

I amb això, aconseguir l'objectiu definit, és a dir, identificar els desequilibris per motiu de gènere.

A partir d'aquesta anàlisi, s'identifiquen els factors o àmbits de desigualtat, sempre en relació amb el motiu de la intervenció. Les polítiques han d'oferir una resposta a aquestes desigualtats en base a les necessitats per a la igualtat.

D'una banda, les necessitats pràctiques tracten de millorar les condicions de vida de les dones que vénen determinades pels seus rols socials adquirits en funció de la divisió sexual del treball.

Són les referides a les condicions de vida que tenen les persones, que són bàsiques i estan relacionades amb la situació del col·lectiu.

Les característiques de les necessitats pràctiques són:

- Tendeixen a tenir una resposta immediata i intenten modificar la situació a curt termini.
- Són diferents segons les persones.
- Estan lligades a necessitats quotidianes, alimentació, habitatge, salut, educació, descendència, etc.

- Poden quedar satisfetes per accions concretes: augment de la qualificació, creació de centres de salut, d'atenció socio sanitària comunitària, etc.
- Es plantegen en termes d'accés als recursos i als serveis.

La satisfacció de necessitats pràctiques:

- Tendeix a tractar dones i homes com a beneficiàries i beneficiaris i, de vegades, com a participants.
- Pot millorar les condicions de vida de les dones o dels homes.
- En general, no canvia els rols socials i les relacions de poder existents.
- És una condició necessària per satisfer interessos estratègics.

La satisfacció de necessitats pràctiques no contribueix necessàriament a reduir les desigualtats entre homes i dones, sinó que en respondre a mancances específiques, sovint, tendeixen a mantenir la mateixa posició un cop satisfetes aquestes necessitats.

D'altra banda, les necessitats o interessos estratègics, tracten de millorar la posició de les dones en la societat i sorgeixen de l'anàlisi de la seva subordinació. Pretenen promoure un equilibri en les relacions de gènere. Els interessos estratègics es relacionen amb la posició de cada persona o grup en la jerarquia social, el lloc que ocupa en la societat. Aquestes posicions no només determinen una ubicació jeràrquica sinó que atorguen un valor social, defineixen unes funcions i uns rols a desenvolupar, uns drets i uns deures. Incideixen en què es tinguin unes oportunitats o altres, que condicionen, i moltes vegades determinen, el nivell social i econòmic del grup de què es tracti i la possibilitat d'influir, decidir i participar activament i directament en la construcció de la societat en la qual es viu.

Les característiques de les necessitats estratègiques:

- Tendeixen cap a un resultat a llarg termini i el seu objectiu és el canvi social.
- Són comuns a un grup.
- Estan lligats a una posició de subordinació, manca de recursos i a l'educació, la vulnerabilitat, a la pobresa, etc.
- Es poden satisfer millorant les relacions de poder i la distribució de les responsabilitats domèstiques i familiars entre dones i homes, a través d'accions de conscienciació, tallers d'autoestima, xarxes de suport, etc., i actuant políticament sobre les discriminacions indirectes en temes com la propietat, la feina i l'ocupació, l'educació, la presa de decisions, el poder polític, etc.
- Es plantegen en termes d'accés i control dels recursos i dels beneficis.

La satisfacció dels interessos estratègics:

- Permet a les dones i a grups discriminats convertir-se en agents actius del seu projecte de vida.
- Pot millorar la situació social global inclouent-hi dones i grups discriminats.
- Pot permetre que les dones i els grups discriminats participin en la presa de decisions.
- És una condició imprescindible per garantir la igualtat i per a un desenvolupament equitatiu i sostenible.

Actuar tenint en compte interessos estratègics per a les dones significa invertir per canviar la seva posició de subordinació, afavorir la modificació dels rols de dones i homes, i produir un efecte d'equilibri en les posicions que ocupen socialment.

El procés d'identificació de necessitats de gènere presenta una sèrie de dificultats, entre les quals:

- Poden veure's esbiaixades per la política d'interpretació de les necessitats de les organitzacions.
- Es pot donar una visió agregada de les necessitats.
- Absència de canals adequats per fer explícites tant les necessitats pràctiques com les estratègiques.

Davant aquesta situació, es fa imprescindible tenir i fomentar la participació de les dones en la identificació de necessitats, ja que fins fa relativament poc temps, per elaborar diagnòstics o analitzar situacions per al disseny de projectes, les dones i les seves necessitats no eren ateses, o en el pitjor dels casos, ni tan sols eren considerades com a elements a tenir en compte.

Atenent a les premisses anteriorment assenyalades, resulta imprescindible disposar de la participació de les dones amb l'objectiu que facilitin informació vàlida per elaborar projectes des de la perspectiva de gènere.

1.2. Anàlisi i elaboració de polítiques

Incorporar l'enfocament de gènere en l'anàlisi i en la formulació de les polítiques de les diferents administracions públiques suposa l'atenció de les conseqüències de les polítiques sobre les persones i explorar la manera com aquestes conseqüències poden variar per a l'home o per a la dona en funció de les diferències i desigualtats per raó de sexe. Integrar qüestions relatives a la dona contribueix a aconseguir una visió millor fundada de les opcions i les repercussions de les polítiques, i així mateix ha de permetre que les persones responsables de decidir avaluin les possibilitats de reduir la clivella entre homes i dones.

La finalitat d'aquesta estratègia és aconseguir que les consideracions de gènere s'incloguin sistemàticament en l'avaluació de les qüestions, opcions i repercussions de les polítiques de les administracions públiques. És també procurar sistemàticament aconseguir una major igualtat com un dels resultats de la política. Per això és fonamental incloure l'enfocament de gènere dins els processos normatius, per la qual cosa és necessari abastar aquestes premisses:

- L'enfocament de gènere s'ha d'incloure en qualsevol formulació del problema o qüestió política que vulgui tractar-se. Si el problema es defineix de manera acotada les possibilitats de considerar els problemes de gènere poden reduir-se notablement.
- L'enfocament de gènere té relació amb la definició de les necessitats d'informació per avaluar les opcions normatives. Si bé és clau desglossar les dades per sexe amb la finalitat d'analitzar les tendències o qüestions d'importància que les dades globals no revelen, hi ha també altres elements que cal tenir en compte com el fet d'incorporar en el procés d'adopció de decisions la informació sobre la situació de la dona com la de l'home, formulant diferents tipus de preguntes i obtenint informació que ajudi a reformular i a tornar a centrar el debat normatiu.
- L'avaluació de les repercussions de diferents opcions segons el gènere. Diverses opcions o alternatives poden suposar costos i beneficis diferents per a la dona o per a l'home. Les conseqüències de la igualtat d'oportunitats entre dones i homes han de determinar-se de forma sistemàtica per tal que siguin evidents en el procés d'adopció de les decisions.
- L'enfocament de gènere s'ha de tenir en compte en determinar les persones que seran consultades i com seran consultades.

La participació de la societat civil, la consulta del públic, els sondeigs, les enquestes... poden llançar resultats diferents segons qui sigui consultat, què es demana i de quina manera es participa. És per això important recollir aportacions significatives tant de les dones com dels homes.

- La formulació de les recomanacions per a les opcions de política han de reflectir la informació i les anàlisis sobre les qüestions d'igualtat a les passes anteriors. Una altra consideració important és que la manera en què es presentin les opcions normatives als responsables també pot influir sobre l'interès o la viabilitat de cada opció.

1.3. La investigació

Incorporar l'enfocament de gènere en aquest àmbit ha de procurar que les qüestions relatives a les diferències de tracte i les desigualtats de gènere es tinguin en compte en la planificació del programa general d'investigacions, així com en la formulació de plans, programes o projectes determinats. El programa d'investigació és important perquè les decisions adoptades en aquesta etapa determinaran les oportunitats de què es disposaran en l'etapa d'execució.

Una primera qüestió que s'ha d'examinar és si el programa d'investigació en el seu conjunt respon als assumptes relatius tant a l'home com a la dona o s'han plantejat per ambdós sexes. És a dir, en considerar les qüestions que val la pena investigar, es presta atenció a les prioritats tant de la dona com l'home a la feina que fan i a les seves necessitats i interessos? Es parteix de la base que homes i dones comparteixen prioritats i perspectives, i poc és el que es coneix sobre les necessitats i els interessos particulars de les dones. Una altra qüestió en paral·lel és si les dones, així com els homes, es beneficien de les inversions en les investigacions.

Un àmbit important en l'estratègia d'incorporació de l'enfocament de gènere és la definició de projectes de recerca concrets: considerar la finalitat i l'abast de cada projecte, i si es pot formular perquè reflecteixi les perspectives i les prioritats de les dones. Aquesta estratègia exigeix, a més, que es presti atenció a la metodologia proposada a fi de garantir que es documentin i s'explorin les diferències i desigualtats per raó de gènere. Així, els mètodes participatius exigeixen una adaptació per aconseguir que les veus de les dones siguin escoltades i que les seves experiències siguin captades pels equips investigadors. La selecció de persones encarregades de la recerca que siguin capaces d'incorporar en la seva tasca les qüestions d'interès per a la dona és una altra raó important, com també ocupar-se que les administracions públiques difonguin i incorporin les conclusions de la investigació sobre les qüestions de gènere als debats normatius.

Investigar des de l'enfocament de gènere implica, en definitiva:

- Tenir dades desagregades per sexe que proporcionin informació sobre homes i dones.
- Prendre consciència del que signifiquen les relacions de gènere i tenir en compte l'anàlisi de les dades.
- Comprendre que la vida de les dones i dels homes està condicionada pels rols de gènere i per les relacions de poder.
- Analitzar la situació i la posició de dones i homes, identificant els factors de desigualtat.
- Explicitar la desigualtat o discriminació històrica de les dones.
- Evidenciar les desigualtats de manera que es posin de manifest les clivelles de gènere.

- Visibilitzar les aportacions i les realitats de les dones.
- Elaborar conclusions relacionades amb les intervencions específiques per a dones o homes i les generals que es puguin desenvolupar en el marc de les polítiques públiques.

Per integrar l'enfocament de gènere en l'àmbit de la investigació, en les etapes clau del procés de planificació s'han de plantejar aquest tipus de qüestions:

- Definició de l'àmbit de recerca: de quina manera és l'àmbit d'investigació pertinent a homes i dones (quines són les diferències i analogies)? Han participat tant dones com homes en la definició i en el disseny de la recerca?
- Avaluació de la metodologia: es reflexionen les diferències de gènere en el marc conceptual, els objectius, la metodologia, els resultats esperats i les repercussions previstes en la investigació? Com es pot incorporar l'atenció a les diferents situacions de les dones i els homes en el disseny de la recerca? Com resoldre, en el disseny i la posada en pràctica de la investigació els factors que sovint produeixen desigualtats per a dones i homes?
- Selecció de l'equip investigador: disposen dels coneixements especialitzats pertinents per comprendre les dimensions de gènere en les investigacions? Estan familiaritzats amb el material bibliogràfic sobre el tema i poden assegurar que s'utilitza una metodologia adequada? Poden integrar l'enfocament de gènere a tota la investigació?
- Difusió i aplicació dels resultats de la investigació: es determinaran recomanacions i resultats relatius a la disminució de la clivella entre ambdós sexes, fins i tot a nivell normatiu? Quines mesures s'adoptaran

per assegurar-se que aquests resultats i recomanacions siguin difosos i incorporades a les polítiques públiques?

- Avaluació de la recerca: s'incorporarà la problemàtica dels gèneres en els criteris d'avaluació per a l'estimació de metodologies, estratègies, repercussions, resultats, etc.?

1.4. L'assistència tècnica

Incorporar la perspectiva de gènere en l'assistència tècnica ha d'aconseguir que les iniciatives impulsades donin suport als objectius de no discriminació per sexe, per la qual cosa han d'examinar els resultats esperats i la seva pertinència. Per exemple, en una política dirigida a la descentralització governamental, la incorporació de la perspectiva de gènere exigeix tenir en compte els factors que afecten la representació de la dona en els organismes d'adopció de decisions i la capacitat de les persones responsables de l'adopció de decisions encaminades a reconèixer les necessitats tant dels homes com de les dones, i de respondre-hi.

Totes les administracions públiques han de garantir que en les assistències tècniques les consideracions relatives a la igualtat es tractin quan es defineixi l'encàrrec proposat. L'abast de l'assistència pot facilitar o posar impediments a la integració de qüestions relatives a la perspectiva de gènere i ha de donar-se tant en la fase de formulació com en la de l'execució del pla, programa, projecte o servei a implementar o desenvolupar.

Entre les mesures proposades es poden citar:

- Referir-se als compromisos internacionals i nacionals respecte dels drets de la dona i de la igualtat entre homes i dones.
- Assegurar que els equips de persones expertes incloguin membres que tinguin experiència necessària en anàlisi de gènere.

- Cercar aliats en les organitzacions coparticipants.
- Assegurar-se que els punts de vista de les dones, així com els dels homes, s'obtinguin mitjançant processos de consulta.
- Consultar persones expertes locals en igualtat.

1.5. L'obtenció, anàlisi i difusió de dades

Obtenir, analitzar i difondre estadístiques i dades és un element clau que proveeix les administracions públiques d'informació bàsica per determinar prioritats, formular programes i orientar la política. L'enfocament de gènere en aquest àmbit suposa que totes les estadístiques han de ser produïdes tenint en compte els rols dels sexes i les diferències i desigualtats per raó de gènere en la societat. Totes les dades, tant les relatives a les persones com aquelles que no es refereixen directament a les persones s'han de compilar i analitzar tenint en compte els factors basats en el sexe que influeixen en els rols femenins i masculins, l'accés als recursos i la forma en què els homes i les dones es beneficien dels recursos, les instal·lacions i els serveis.

Encara que el desglossament sistemàtic per sexe és un dels instruments per vetllar perquè es presti atenció a la perspectiva de gènere en les estadístiques, resulta en si mateix insuficient. Les dades desagregades per sexe són només dades tabulades separatament per a les dones i per als homes. Disposar-ne no garanteix que els conceptes, les definicions i els mètodes utilitzats en la producció de dades estiguin concebuts per reflectir les funcions i les relacions dels sexes en la societat. Igualment important és considerar si els tipus de dades recopilades responen a les preguntes bàsiques que s'han de formular sobre les qüestions des d'una perspectiva d'igualtat de gènere. D'altra banda, s'ha de

prestar atenció als mètodes de presentació i difusió a fi que les qüestions es presentin de forma adequada i arribin a tots els grups de possibles destinataris.

A continuació s'assenyalen algunes mesures per incorporar l'enfocament de gènere en l'obtenció, anàlisi i difusió de les dades estadístiques que les administracions han de promoure i impulsar:

- Assegurar-se que les estadístiques documentin la participació de les dones i dels homes en tots els sectors econòmics i socials, així com les seves contribucions en aquests sectors.
- Examinar de quina manera les experiències de les dones i dels homes poden variar en diferents grups socials i econòmics i en quina mesura aquestes diferències poden resultar pertinents per a l'anàlisi estadístic.
- Aconseguir que els conceptes, les definicions i els mètodes actuals que s'utilitzen en l'obtenció de dades representin les diferències i desigualtats basades en el gènere.
- Considerar i examinar les causes subjacents i les conseqüències en el marc d'anàlisi. Un cop documentades les diferències i les desigualtats per raó de gènere, s'ha d'assolir una anàlisi més profunda que indagui en les causes i les conseqüències d'aquestes diferències i desigualtats.
- Identificar tota la informació necessària per examinar les diferències basades en el gènere.
- Assegurar-se que els resultats de l'anàlisi es difonguin en un llenguatge clar i que posin en relleu les causes i les conseqüències basades en el gènere i les seves repercussions normatives i en les polítiques públiques.

1.6. La capacitat

La creació de capacitat és una qüestió fonamental per als diferents organismes internacionals i administracions públiques. Amb la finalitat d'aplicar eficaçment i efectivament l'estratègia d'incorporació de l'enfocament de gènere en les polítiques i d'encoratjar i donar suport a altres institucions, entitats i associacions per treballar de forma complementària, les administracions públiques han de treballar per aconseguir la seva pròpia capacitat. Aquest és un procés a llarg termini que exigeix atenció permanent i dedicada, i recursos i capital polític.

Per poder valorar i avaluar la capacitat actual per incorporar l'enfocament de gènere en les administracions públiques i determinar quins són els punts febles s'ha d'estar especialment atent en aquests àmbits o elements que es ressenyen a continuació:

- Comprensió i compromís: claredat sobre la meta d'igualtat entre homes i dones i entre els diferents professionals, particularment en el nivell elevat d'adopció de decisions, i compromís de perseguir aquest objectiu tant a nivell institucional com individual.
- Capacitats analítiques i de planificació: les capacitats necessàries per respondre a les qüestions d'igualtat entre els sexes que guarden relació amb el mandat i les competències de les administracions.
- Estructures i mecanismes: que les estructures i els mecanismes que garanteixen que les preocupacions d'ambdós sexes i les qüestions d'igualtat es plantegin dins la planificació i l'adopció de decisions, permetin establir enllaços interadministratius, i responsabilitzin al personal i els administradors.
- Presència catalitzadora: disposar d'unitats que promoguin la igualtat d'oportunitats

entre homes i dones i la incorporació de la perspectiva de gènere, però que se centrin en qüestions estratègiques i puguin actuar com a catalitzadors de canvis efectius. La incorporació d'agents d'igualtat d'oportunitats a les administracions públiques es considera fonamental per al desenvolupament d'aquests objectius.

- Mecanismes de participació: els mitjans a través dels quals es garanteix la consulta, de manera que les dones, igual que els homes, puguin participar en l'adopció de decisions i influir en la formulació i l'avaluació de polítiques i programes.
- Informació, dades i recerca: la disponibilitat dels instruments necessaris, com investigacions sobre diferències i desigualtats de gènere i suficients dades desagregades per sexe, per a la formulació de polítiques i programes.

L'experiència demostra que la capacitat per treballar en les qüestions relatives a la igualtat entre dones i homes no es materialitza automàticament, totes les institucions i en especial les administracions públiques han de formular plans, programes i projectes que fixin metes realistes, especifiquin les responsabilitats i mobilitzin els nivells de suport necessaris.

1.7. Els pressuposts amb perspectiva de gènere

Els pressuposts públics reflecteixen la situació econòmica i social i les prioritats d'un govern, mostrant d'aquesta manera certs models socials. Les xifres que es manegen en política tenen un impacte directe sobre la societat i l'economia. Per a una participació equitativa de dones i homes en tots els recursos financers i materials de les administracions públiques és necessari també una anàlisi de gènere. Es tracta de dur a terme un pressupost amb perspectiva de gènere que ofereixi una anàlisi conjun-

ta de la planificació i control dels instruments a utilitzar.

Per pressupostar amb perspectiva de gènere s'entenen les implicacions de gènere en les decisions pressupostàries, a tenir en compte tant per impostos, taxes, etc. com per a subvencions, assignació de recursos, etc. No obstant això, pressupostar amb perspectiva de gènere no s'ha d'entendre com més partides pressupostàries, sinó més aviat com es tenen en compte les diferents realitats de la vida de les dones i els homes. L'objectiu és una distribució equitativa dels recursos financers entre els sexes; mitjançant el desenvolupament d'indicadors quantitativs i qualitativs es pot avançar cap a la igualtat entre homes i dones.

Així els pressuposts amb perspectiva de gènere es defineixen com l'instrument fiscal de l'estratègia d'igualtat de gènere. Es tracta d'una anàlisi eficaç i d'una eina per tal d'assolir l'equitat de gènere a través d'un canvi en la gestió del pressupost i la política. Això implica la suposició que la tradicional política pressupostària resulta injusta, ja que la distribució provoca que dones i homes no tinguin el mateix accés als serveis públics.

La preocupació bàsica és la següent: examinar els pressuposts públics des d'una perspectiva de gènere per identificar les desigualtats existents entre homes i dones i veure per què es mantenen, i com a base per eliminar o reduir aquestes desigualtats.

Per analitzar el pressupost des d'una perspectiva de gènere cal partir de la relació entre el pressupost d'ingressos i despeses, així com de les persones concretes visibles que seran les beneficiàries. D'aquesta manera els serveis específics (entrada), els resultats (sortida) i els efectes (conseqüències) queden recollits en els pressuposts. A mesura que l'enfocament de la perspectiva de gènere sigui vinculat jurídicament, podrà ser considerada una base important per millorar la igualtat dels sexes. L'ús

dels fons públics sobre aquesta base pot ser més eficient i s'aconseguiria major igualtat.

Cal tenir en compte també que una anàlisi parcial d'un pressupost no és encara una presupostació amb perspectiva de gènere i que si en l'anàlisi del pressupost de gènere es troben les desigualtats de gènere, s'ha de disposar de les mesures de política adequades per promoure la igualtat.

En l'anàlisi del pressupost amb perspectiva de gènere per als projectes sempre s'haurà d'observar:

- L'estructura de projecte (el control, les responsabilitats, el pla de treball, els objectius del projecte, l'avaluació)
- La participació activa de les unitats responsables
- El coneixement sobre el gènere en l'anàlisi del pressupost
- L'oportunitat per assessorar (per via administrativa o a través d'experts externs)

En resum, els beneficis d'analitzar el pressupost des de la perspectiva de gènere suposen:

- La identificació de les disparitats i el suport necessari als grups desfavorits en el sentit de la igualtat
- La millora de la base d'informació existent respecte de les diferències entre els sexes i de gènere: efectes i mesures per a la planificació pressupostària i el control
- El suport a l'acció d'orientació en les àrees de planificació del pressupost, l'execució del pressupost i el control pressupostari
- La creació de condicions de control polític
- El suplement i la concretització dels processos en base a la perspectiva de gènere
- L'augment de la sensibilitat en política i de l'administració en qüestions d'igualtat

- La millora de l'eficàcia i l'eficiència de la despesa pública
- L'augment de la transparència de les activitats del sector públic

2. Els plans d'igualtat d'oportunitats

2.1. Definició

És a partir dels anys vuitanta quan els països europeus comencen a posar en marxa polítiques, estratègies i instruments per equiparar la situació de les dones amb la dels homes, a través de polítiques en les administracions públiques d'àmbit estatal, regional o local.

El model més habitual que recull totes les mesures dissenyades amb l'objectiu d'eliminar les desigualtats entre dones i homes és el de Pla d'Igualtat d'Oportunitats. Es tracta d'un model que articula diferents mesures vinculades a les seves corresponents àrees d'acció que s'implementen de forma transversal, però molt particularment en una sèrie d'àrees prioritàries: salut, ocupació, formació, educació, participació social i cultural, violència contra les dones...

Un pla d'igualtat d'oportunitats es defineix com una eina estratègica que planifica i organitza les polítiques de gènere d'un govern, atenent específicament a la participació de la societat civil i, concretament, de les dones en l'elaboració i la gestió d'aquestes polítiques. Els plans presenten una estructura integral, és a dir, cobreixen una sèrie d'àrees diferents que estan relacionades al mateix temps i tenen com a objectiu principal, i que fa d'unificador de les àrees, la promoció de la igualtat de gènere i la desaparició dels obstacles que existeixen per tal que aquesta sigui efectiva.

Els plans es divideixen en àrees, en les quals s'assenyalen objectius a assolir i s'estableixen mesures o accions concretes, que s'atribueixen a les diferents àrees de govern que s'han

d'encarregar d'executar-les. En cada àrea es desenvolupa un diagnòstic de la situació, es descriuen els problemes que es pretenen eliminar, i finalment, s'especifiquen els resultats que es pretenen aconseguir.

En relació als nivells generals d'actuació dels plans d'igualtat es poden establir les categories següents amb els tipus d'accions o mesures corresponents:

- Actuar sobre el coneixement:
 - Cultura i oci (per trencar l'aïllament de les dones vinculat a la seva ocupació a la llar).
 - Informació (finestretes, telèfons, centres d'informació que assessorin sobre drets, família, violència contra les dones, recursos socials, sanitaris, ajudes, beques...).
 - Sensibilització (campanyes, jornades, dies internacionals...).
 - Creació de coneixement de gènere (subvencions a universitats, grups de recerca, publicacions i investigacions en matèria de gènere, universitats d'estudis de gènere ...).
 - Formació (cursos de formació en matèria de gènere i igualtat d'oportunitats entre dones i homes per a professionals, associacions, personal tècnic...).
- Actuar directament contra de les discriminacions:
 - Acció individual (assistència jurídica gratuïta, atenció psicològica, formació ocupacional).
 - Assistencial (atenció a dones víctimes de violència de gènere, centres o cases d'acollida, centres de dia per a dones que exerceixen la prostitució, suports en la cura dels fills...).
 - Acció positiva (mesures de tipus legislatiu o redistributiu: ajuts econòmics a la

creació d'empreses per part de dones, formació específica i exclusiva per a dones, etc.).

Acció legislativa i estructural.

- Crear organitzacions o estructures per abordar les polítiques antidiscriminatòries en l'administració o societat civil:
 - Enfortiment d'associacions de dones i d'altres organitzacions (subvencions, cessió de locals, formació directiva, participació).
 - Desenvolupament d'estructures governatives (creació de comissions, comitès, estructures especialitzades en el desenvolupament de polítiques de gènere).
 - Cooperació (suport a les activitats de gènere en països en desenvolupament).

És aquest fet el que els fa complexos ja que coexisteixen moltes d'àrees, diferents objectius i un nombre molt variat de mesures, accions i actuacions que s'han d'implementar.

A diferència de les lleis, els plans d'igualtat d'oportunitats no tenen cap caràcter sancionador, és a dir, no s'atempta contra el pla si s'incompleix totalment o parcialment, per la qual cosa és bàsic per al desenvolupament del pla el grau de complicitat que els diferents organismes d'igualtat, promotors en essència dels plans (instituts de la dona estatals o autonòmics, direcció generals de la dona, regidories de la dona, àrees de la dona...) estableixin amb els departaments vinculats als objectius.

2.2. Elaboració

Generalment l'elaboració d'un pla d'igualtat d'oportunitats segueix els passos següents:

- Voluntat política: decisió de dur endavant el pla.
- Diagnòstic de la situació que es pretén modificar.

- Consulta participativa: grups polítics, agents socials, universitats, organitzacions i associacions de dones, per establir conjuntament les àrees d'actuació del pla i per sondejar les mesures per posar en marxa per a la consecució dels objectius.
- Redacció del pla.
- Consens del pla: un cop redactat s'ha de consensuar primer internament (a nivell de l'administració competent) i després cap a l'exterior.
- Aprovació del pla.
- Posada en marxa.
- Seguiment o monitoratge.
- Avaluació: l'avaluació ha de començar en el mateix moment de l'execució del pla per poder modificar sobre la marxa aquells elements que no estan donant els resultats previstos.

El pla d'igualtat, per tot això, ha de:

- Incorporar aquelles mesures que ja es duen a terme, relacionant-les amb les àrees estratègiques que s'hi relacionin.
- Complementar aquestes polítiques amb altres de noves, extretes del diagnòstic de la situació i abastant noves àrees.
- Incorporar transversalment l'enfocament de gènere en la resta de polítiques de l'administració o govern competent.
- Articular i cohesionar els diferents actors socials vinculats a les àrees, apropant la societat civil a les tasques de governació.

2.2.1. La decisió política

És un element bàsic, possiblement el més important, per a l'èxit del pla d'igualtat. És el primer element que s'ha de considerar quan es planteja la possibilitat d'elaborar un pla. Si no hi

ha consens i voluntat global en el govern que es planteja aquest projecte, aquest no tindrà els fruits desitjats i, a més, el procés d'implementació serà llarg i decebedor per a les persones que hi treballen.

El marc legal europeu i espanyol és molt favorable per posar en marxa plans d'igualtat: existeixen plans, a nivell espanyol, a nivell de les comunitats autònomes i a nivell local. També s'implanten ara plans d'igualtat en les empreses i organitzacions.

El problema es pot donar quan es considera que es tracta d'un compromís necessari políticament però de cap manera existeix ni coneixement ni voluntat política d'assumir els compromisos que comporta. Per això, en moltes ocasions són documents que es poden considerar com a "paper mullat", quan es realitzen simplement perquè altres ajuntaments o governs han aprovat documents de característiques similars.

En aquesta fase de decisió política és important l'existència de l'estructura administrativa necessària per liderar un procés d'aquest tipus. Depenent de l'organisme, aquesta àrea pot ser un institut, una regidoria, una direcció general, un departament. Així, l'existència d'un equip de treball consolidat que tingui experiència en posar en marxa mesures en matèria de gènere (programes i projectes) és important per elaborar un pla d'igualtat.

També és important, en aquesta fase, que existeixi certa tradició de feina en matèria de gènere davant l'opinió pública, i que la ciutadania conegui l'existència de projectes i programes específics per a les dones i estigui sensibilitzada en relació al treball en aquesta àrea.

2.2.2. Diagnòstic de la situació d'igualtat

Cal elaborar un estudi diagnòstic de la situació, disposant de tota la informació disponible relativa a les diferents àrees susceptibles de ser tractades. Té com a objectiu conèixer quina és la situació real de les dones, de la manera més àmplia possible, conèixer quins són els seus problemes, les seves expectatives i necessitats concretes, per poder planificar adequadament.

En aquest estudi diagnòstic s'hi ha d'incorporar almenys:

- Informació geogràfica relativa a l'àrea: població urbana, rural, rururbana, ciutats i localitats més importants
- Informació històrica centrada fonamentalment en les tendències i esdeveniments dels darrers cent anys
- Informació demogràfica relativa a l'àrea que serà objecte d'atenció: índexs de natalitat, mortalitat, fecunditat, nupcialitat, percentatge de naixements fora del matrimoni, diferència d'esperança de vida entre dones i homes, edat al primer fill, dades d'emigració i immigració, etc.
- Informació econòmica: sectors més rellevants, sectors emergents...
- Informació laboral i educativa: índexs de formació de la població (analfabetisme, estudis primaris, secundaris o terciaris), de població activa, d'atur, de feina a temps parcial, d'economia submergida
- Catàleg de serveis socials existents a la zona corresponent: guarderies, escoles, hospitals i centres de salut, centres per a gent gran, centres de dia, atenció a víctimes de violència de gènere, a dones que exerceixen la prostitució, etc.

- Informació sobre mesures de comunicació i transports: distància a les ciutats més importants, serveis públics de transport existents, nombre de vehicles particulars existents, etc.
- Informació relativa a la salut
- Informació interna sobre l'administració que ha d'implantar el pla d'igualtat: funcionariat, personal laboral, eventual, nombre de dones i homes, edats, càrrecs de responsabilitat

S'ha de fer servir a més tota la investigació realitzada sobre la situació de les dones en la zona d'actuació concreta, i en ocasions es poden utilitzar tècniques complementàries com les enquestes, els tallers i les reunions amb actors socials com organitzacions i associacions de dones, organitzacions no governamentals, sindicats, etc.

Finalment tota la informació possible desagregada per sexe haurà de ser tractada i incorporada per identificar les àrees en què és necessari intervenir. En definitiva, el que es pretén és aconseguir un document que respongui a tots els problemes i necessitats detectades a través de la fase de diagnòstic i que respongui a les necessitats concretes amb solucions factibles i no amb grans màximes o principis irrealitzables.

2.2.3. Procés d'elaboració

El procés d'elaboració ha d'assegurar la presència i el consens de dos grups d'actors diferents però igualment importants, a dos nivells diferents:

- Un equip o comissió format per representants de totes les àrees de govern de l'organisme corresponent (estatal, autonòmic o local) amb un nivell prou representatiu per prendre decisions.

- Un equip o comissió que assegurï la participació dels actors socials (agents socials, organitzacions i associacions, grups polítics, administracions, etc.), per la capacitat de traslladar l'opinió de les dones i per la importància que tingui el seu criteri per incorporar les seves aportacions al pla d'igualtat.

Les tasques d'ambdós equips o comissions pot ser deliberativa, consultiva o fins i tot decisòria. Aquesta tasca ha d'estar perfectament clara, tant per l'administració que posa en marxa la redacció del pla com per a cada actor incorporat al procés. Tot això, a més, ho ha de coordinar l'organisme encarregat de la dinamització del procés, generalment assistit per un equip tècnic expert en planificació estratègica i en gènere, que s'encarregui dels aspectes més tècnics i de la congruència del resultat final.

Hi ha diferents models d'incorporació dels actors socials en el procés d'elaboració del pla d'igualtat. El més freqüent és la creació d'una comissió ad hoc, que es reuneix en diferents ocasions per discutir un document o esborrany. En altres ocasions ja poden existir consells participatius dependents dels organismes que promouen l'elaboració del pla d'igualtat. En aquest cas, ha de ser aquest l'òrgan de participació dels agents socials, i en tot cas, incorporar a aquest òrgan (Consell de la Dona, Consell Consultiu d'Igualtat) a un nombre major de representants d'entitats.

El document o esborrany que s'utilitzi per a la discussió en les reunions del consell participatiu per l'elaboració del pla haurà de contenir ja, en el format original, les àrees més importants d'intervenció, els objectius per a cadascuna d'aquestes àrees i un esbós de les mesures plantejades, d'acord amb el diagnòstic elaborat en la fase anterior.

A través del treball de les dues comissions s'ha d'aconseguir el compromís governamental d'implementar totes les mesures incorporades en els diferents objectius de totes les àrees d'acció o línies de treball.

Així mateix, s'elaboraran els indicadors per a cadascuna de les mesures dins cada objectiu, que permetin conèixer el grau d'eficàcia del procés d'execució del pla d'igualtat d'oportunitats, així com del resultat final, un cop rematada l'acció.

Els indicadors de gènere han d'informar sobre l'estat o l'evolució cap a la igualtat d'oportunitats entre dones i homes en diferents camps. La seva construcció està estretament lligada als objectius plantejats en el pla, com més clarament estiguin definits els objectius més senzill serà elaborar els indicadors. Els indicadors sempre han de complir tres condicions prèvies: han d'identificar les clivelles de gènere, han de marcar els temps (han de fixar i planificar els temps de recollida d'informació) i han de ser comprensibles i de nombre limitat (fàcils d'entendre).

Els criteris de selecció dels indicadors de gènere, per evitar-ne un excessiu nombre, són:

- Han d'estar desagregats per sexe. No més així poden oferir informació sobre la clivella de gènere.
- Han d'estar ben definits. Qualsevol persona que els utilitzi n'ha de conèixer el significat i el càlcul.
- Han de ser accessibles. S'ha de poder obtenir la informació que assenyalen.
- Han d'estar consensuats. Cal realitzar-los amb l'acord dels professionals que han d'utilitzar-los.
- Han de combinar indicadors qualitius i quantitatius. La informació no quan-

tificable o que no existeixi en fonts d'informació ja elaborades, s'obindrà a través de fonts primàries que ajudin a identificar la realitat dels homes i les dones.

- Han de ser comparables en el temps. Han de ser capaços de captar les modificacions en el temps de la realitat de dones i homes, és a dir, han de ser flexibles per ser capaços de captar realitats canviants.

2.2.4. Aprovació del pla

És indispensable que les instàncies polítiques aprovin el pla perquè es formalitzi el compromís i el consens necessari que donarà lloc a la necessitat d'executar-lo. Com més ampli sigui el consens, més probabilitats hi haurà que el pla d'igualtat d'oportunitats, generalment plurianual, tingui continuïtat en el temps, malgrat que es produeixin canvis en el panorama polític de l'àrea en què s'està treballant.

Aquest grau de consens no ha de donar-se només a nivell polític, sinó que com més gran sigui el grau d'enteniment amb la resta d'agents socials, més possibilitats hi haurà que el pla es mantingui encara que canviïn els responsables polítics, ja que aquests agents poden exercir pressió perquè un pla amb un alt grau de consens es mantingui i no s'abandoni.

2.2.5. Publicació del pla

Un cop aprovat el pla per la instància política més elevada possible (Ple municipal, Ple de consell insular, consell de govern autonòmic o consell de ministeris) s'ha de donar la màxima publicitat possible al seu contingut.

S'ha de realitzar una publicació, en paper o digital, que el difongui el màxim possible ja que en el coneixement del pla estarà també part del seu èxit. D'aquesta

manera, no només es difon el pla sinó també la idea de la necessitat de treballar a favor de la igualtat d'oportunitats.

2.2.6. Execució del pla

En general, les mesures establertes per aconseguir cadascun dels objectius de les diferents àrees han de ser dutes a terme per diversos agents, no només per l'administració promotora del pla.

Per això, a l'hora de començar l'execució del pla és convenient i necessari dur a terme recomanacions a les diferents entitats vinculades o participants sobre com enfocar les accions, com executar-les i quins seran els indicadors del seu compliment.

2.2.7. Seguiment del pla

Actualment, els processos de seguiment solen anar en paral·lel als processos d'avaluació, que s'aborden en l'apartat següent. És a dir, que aquesta no sigui només ex post, una vegada rematat el pla, sinó que s'incorpori a cada fase de l'execució, a través del control dels indicadors, per poder detectar possibles desviacions i corregir-les abans que sigui massa tard, en relació amb els objectius del pla d'igualtat.

És possible, d'aquesta manera, incloure també observacions o suggeriments pertinents que puguin donar-se durant el procés d'execució. Generalment aquesta avaluació es plasma en quatre moments:

- Un previ a la situació de partida
- Dues avaluacions intermèdies
- Un final o ex post

2.3. Avaluació

L'avaluació pretén implantar una metodologia que permeti produir informació vàlida i contrastable a fi de conèixer els èxits d'una determinada actuació, o de totes les actuacions

d'un pla, programa o projecte. Així, l'avaluació és en si mateixa un procés d'aprenentatge, de millora de la gestió dels plans, i permet que s'incorpori un factor de millora continuada.

L'avaluació pot ser, a més, interna o externa. La interna duta a terme des del mateix organisme gestor del pla (a vegades per les mateixes persones executores o de vegades per altres del mateix organisme però no vinculades a l'execució), i l'externa, a càrrec d'una entitat no vinculada a l'execució del pla.

L'avaluació dels plans d'igualtat es pot desenvolupar mitjançant aquestes fórmules diferents:

- Avaluació de processos: el procés a través del qual el pla fou formulat
- Valoració de continguts: objectius i mesures per aconseguir-los
- Avaluació d'execució: disponibilitat de recursos, planificació i organització del calendari
- Avaluació d'implicats: organismes implicats
- Avaluació d'impacte: l'impacte que han tingut les diferents mesures en la realitat social
- Avaluació de resultats: de productes i d'efectes

Igualment, les avaluacions dels plans d'igualtat suposen l'existència d'un procediment específic que ha de contemplar:

- Estudi de la implementació, per conèixer les accions que es van posar en marxa per donar compliment a les actuacions. Aquest recollida d'informació es realitza mitjançant documents tipificats en format fix.
- Avaluació quantitativa, per mesurar els efectes del pla. Les dades s'obtenen a través de qüestionaris al principi de l'aplicació del pla i al final.

- Valoració qualitativa, mitjançant entrevistes en profunditat i grups de discussió, per conèixer la valoració del pla d'igualtat d'oportunitats en grups representatius i institucions vinculades a implementar-lo i desenvolupar-lo.
- Avaluació interna, cerca la valoració que sobre l'execució de les diferents mesures tenen les persones representants de les diferents àrees de l'administració implicades, i també els col·lectius de dones.
- Avaluació realitzada per persones expertes, que es realitza per mitjà de qüestionaris enviats a persones expertes en matèria de polítiques de gènere que han de contemplar un comentari sobre els canvis produïts en el territori en aquestes polítiques, una avaluació del paper de les polítiques i el seu impacte, i una indicació de les polítiques realitzades per incorporar les dones en les diferents esferes públiques i per a la conciliació.
- Avaluació de l'impacte de les polítiques en la societat, mitjançant la comparació de la situació de les dones en un any concret i en anys posteriors, o creuant les dades de les edats de les dones per veure els canvis generacionals.

Per avaluar els plans es disposa, com s'ha esmentat anteriorment, dels indicadors d'avaluació com a estàndards utilitzats per mesurar els resultats d'un projecte. Aquests són índexs, xifres, fets, opinions o percepcions que examinen i mesuren canvis de condicions o situacions específiques.

Els indicadors poden ser:

- D'entrada: mesuren les característiques dels participants, context i recursos de què es disposa per desenvolupar el programa.
- De resultats: cobertura dels objectius.

- D'impacte: mesuren els resultats més enllà dels objectius i persones destinatàries que es preveien, la repercussió que s'ha tingut en el context i en les persona beneficiàries.

Els indicadors han de mesurar també:

- L'eficàcia: assoliment dels objectius en les actuacions.
- L'eficiència: rendibilitat, relació entre els resultats obtinguts i els recursos invertits.
- La pertinència: necessitats de partida relacionades amb les actuacions realitzades.
- La cobertura: quanta població finalment ha estat beneficiària de les diferents actuacions.

La delimitació dels objectius de l'avaluació també és una tasca fonamental. Poden interressar més uns aspectes que altres i és necessari definir-los a l'inici del procés. És important, a més, reflexionar sobre què volem aconseguir amb l'avaluació i realitzar una tasca per definir de manera simple quin és l'objectiu de l'avaluació. Entre d'altres objectius es poden assenyalar els següents:

- Identificar assoliments, fortaleces i debilitats en la implementació de les activitats del pla.
- Reforçar les habilitats i coneixements de l'organització per a nous projectes.
- Determinar la utilitat de la metodologia avaluadora per al programa o pla concret.

Per a cadascuna de les àrees d'avaluació, cal veure si es precisa d'informació qualitativa o quantitativa, i quines tècniques es necessiten per aconseguir la informació (entrevistes individuals, semiestructurades, amb preguntes obertes, entrevistes de grup, observació, anàlisi de documents del pla, etc.). Les persones encarregades de realitzar entrevistes han d'estar entrenades, perquè l'èxit de la seva missió dependrà molt de l'habilitat que tinguin. Valors i actituds com el respecte, les relacions d'igualtat, la familiaritat amb la matèria i amb l'enquesta, l'escolta activa i la presa de dades són bàsics.

En l'anàlisi de la informació quantitativa aquesta es comença a tractar un cop ha acabat el procés de recollida de dades. En el cas de la informació qualitativa, aquesta comença a tractar-se en el mateix moment en què comença el procés de recollida de dades, perquè l'anàlisi resulti més fàcil per la coincidència en el temps i perquè la persona entrevistadora vagi aprenent el procés. Així, el procés d'extracció de conclusions de la informació qualitativa ha de ser conjunt, per tal que les lliçons apreses puguin ser valorades i assumides.

En resum, l'avaluació ha de ser un procés assumit des de la creació d'un pla, ha de ser un procés paral·lel al de l'establiment del pla, amb una calendari preestablert, i no s'ha de veure com un procés aliè i perillós, sinó com una cosa normal i en la qual s'ha de col·laborar internament.

Bibliografía:

ÁLVAREZ ÁLVAREZ, P. *Generando igualdad. Guía para la incorporación del enfoque de género en actuaciones y programas*. Vitòria-Gasteiz: Ajuntament de Vitòria-Gasteiz i Diputació Foral d'Álava, 2001.

ASTELARRA, J. *Veinte años de políticas de igualdad*. Madrid: Càtedra, 2005.

COMISSIÓ EUROPEA. *Guía para la evaluación del impacto en función del género*. 1999.

DIPUTACIÓN DE GRANADA. *Manual metodológico para la introducción de la perspectiva de género en las políticas locales de empleo de la provincia de Granada*. Granada. 2005.

FEDERACIÓ ESPANYOLA DE MUNICIPIS I PROVÍNCIES. *Guía para elaborar planes locales de igualdad*. Madrid: FEMP, 2006

FUNDACIÓN MUJERES. *Guía de sensibilización y formación en igualdad de oportunidades entre mujeres y hombres*. Madrid: Instituto de la Mujer, 2005.

–. *Informes de impacto de género. Guía de aplicación práctica, para la elaboración de informes de impacto de género de las disposiciones normativas que elabore el gobierno, de acuerdo a la Ley 30/2003*. Madrid: Instituto de la Mujer, 2005.

GENSANA RIERA, M.À. *Informes d'impacte de gènere*. Barcelona: Institut Català de la Dona, 2005.

GRUPO TEMÁTICO NACIONAL DE IGUALDAD DE OPORTUNIDADES. *Análisis de buenas prácticas del grupo temático nacional de igualdad de oportunidades*. Madrid: UAFSE, 2004.

GUERRERO LÓPEZ, M.T. *Manual sobre perspectiva de género e igualdad de oportunidades*. Jerez de la Frontera: Ayuntamiento de Jerez, 2003.

INSTITUTO DE LA MUJER. *Guía para la incorporación de la perspectiva de género*. Madrid: Instituto de la Mujer, 2004.

–. *Plan Estratégico de igualdad de oportunidades (2008-2011)*. Madrid. 2007.

LIKADI FORMACIÓN Y EMPLEO. *Guía orientativa para la introducción de la perspectiva de género en investigaciones y estudios cuantitativos y cualitativos de cualquier orden*. Cabildo Insular de Tenerife, 2006.

NACIONES UNIDAS. *La incorporación de la perspectiva de género. Una visión global*. Nova York. 2002.

AD. *Estudio comparativo de los planes de igualdad de oportunidades entre mujeres y hombres autonómicos y nacional*. Madrid: Instituto de la Mujer, 2005.

AD. *Guía de buenas prácticas para favorecer la igualdad entre mujeres y hombres en educación*. Junta de Andalucía, 2007.

Normativa

- Llei 4/2009, d'11 de juny, de serveis socials de les Illes Balears (BOIB núm. 89, de 18 de juny i BOE núm. 163, de 7 de juliol).
- Acord sobre determinació de la capacitat econòmica del beneficiari i sobre els seus criteris de participació en les prestacions del Sistema per a l'Autonomia i Atenció a la Dependència (SAAD) (BOE núm. 303, de 17 de desembre de 2008).
- Acord sobre criteris comuns d'acreditació per a garantir la qualitat dels centres i serveis del Sistema per a l'Autonomia i Atenció a la Dependència (SAAD) (BOE núm. 303, de 17 de desembre de 2008).
- Ordre de la consellera d'Afers Socials, Promoció i Immigració de 17 de març de 2009 de modificació de l'Ordre de la consellera d'Afers Socials, Promoció i Immigració de 18 d'abril de 2008 per la qual s'estableixen les bases reguladores de les subvencions en matèria d'immigració de la Conselleria d'Afers Socials, Promoció i Immigració (BOIB núm. 48, de 2 d'abril).
- Ordre de la consellera d'Afers Socials, Promoció i Immigració de 18 de maig de 2009 per la qual s'estableixen les bases reguladores de les subvencions, certàmens i els premis en matèria de polítiques d'igualtat envers les dones (BOIB núm. 766, de 26 de maig).

Protocolo de intervención interdisciplinar en casos de violencia de género

en los servicios sociales del Ajuntament de Calvià

Equipo del Servicio de Bienestar Social y Sanidad del Ajuntament de Calvià:

Teresa Tarragó Rodríguez, *Diplomada Universitaria en Trabajo Social*

Enekoiz Caballero Lecumberri, *Licenciado en Psicología*

Cristina Gamundí Massagué, *Licenciada en Psicología*

Concha Casado Mena, *Diplomada Universitaria en Trabajo Social*

Índice

- 1.- CONTEXTO LEGISLATIVO.
 - 1.1.- LO 1/2004, DE 28 DE DICIEMBRE, DE MEDIDAS DE PROTECCIÓN INTEGRAL CONTRA LA VIOLENCIA DE GÉNERO.
 - 1.2.- LEY 12/2006, DE 20 DE SEPTIEMBRE, PARA LA MUJER.
 - 1.3.- LO 1/1996, DE 15 DE ENERO, DE PROTECCIÓN JURÍDICA DEL MENOR.
- 2.- FINALIDAD.
- 3.- CIRCUITO Y PROCEDIMIENTO DE ATENCIÓN.
 - 3.1.- INTERVENCIÓN SOCIAL INICIAL:
 - 3.1.1.- ENTRADA DEL CASO EN EL SERVICIO.
 - 3.1.2.- ACOGIDA Y VALORACIÓN INICIAL.
 - 3.1.3.- PLAN DE TRABAJO INDIVIDUAL/FAMILIAR.
 - 3.2.- PLAN DE TRABAJO INDIVIDUAL/FAMILIAR:
 - 3.2.1.- OBJETIVOS:
 - GENERALES.
 - ESPECÍFICOS.
 - 3.2.2.- INTERVENCIÓN INTERDISCIPLINAR:
 - A) INTERVENCIÓN SOCIAL.
 - B) INTERVENCIÓN PSICOLÓGICA.
 - C) INTERVENCIÓN SOCIOEDUCATIVA.
 - 3.3.- SISTEMA DE INTERVENCIÓN EN RED.

Resumen: El artículo es un desarrollo de los distintos procedimientos técnicos que aplica el equipo de servicios sociales del Ajuntament de Calvià en la atención de aquellas mujeres víctimas de la violencia de género,

así como de los menores a su cargo. Describe una intervención de tipo interdisciplinar, las distintas fases de su desarrollo, funciones de los técnicos y del equipo, e instrumentos de intervención.

1.- CONTEXTO LEGISLATIVO:

1.1. - LA LEY ORGÁNICA 1/2004, DE 28 DE DICIEMBRE, DE MEDIDAS DE PROTECCIÓN INTEGRAL CONTRA LA VIOLENCIA DE GÉNERO.

La Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género introduce por primera vez la perspectiva de género como análisis del problema social, dejando patente que la violencia de género que contempla es una manifestación de la discriminación, de la situación de desigualdad y las relaciones de poder de los hombres sobre las mujeres, ejercida sobre éstas por parte de quienes han sido cónyuges o de quienes estén o hayan estado ligados a ellas por relaciones similares de afectividad, aún sin convivencia.

La violencia de género a que se refiere la Ley comprende todo acto de violencia física y/o psicológica, incluidas las agresiones a la libertad sexual, las amenazas, las coacciones o la privación arbitraria de libertad.

Los poderes públicos no pueden ser ajenos a la violencia de género, que constituye uno de los ataques más flagrantes a derechos fundamentales como la libertad y la no discriminación proclamados en nuestra Constitución. Esos mismos poderes públicos tienen, conforme a lo dispuesto en el artículo 9.2 de la Constitución, la obligación de adoptar medidas de acción positiva para hacer reales y efectivos dichos derechos, removiendo los obstáculos que impiden o dificultan su plenitud.

La Ley de medidas de protección integral contra la violencia de género a su vez dispone entre otras cosas que los poderes públicos elaborarán planes de colaboración que garanticen la ordenación de sus actuaciones en la prevención, asistencia y persecución de los actos de violencia de género.

Tal como indica la ley en el desarrollo de dichos planes, se articularán protocolos de actuación que determinen los procedimientos que aseguren una actuación global e integral de las distintas administraciones y servicios implicados. Dichos protocolos, además de referirse a los procedimientos a seguir, harán referencia expresa a las relaciones con la Administración de Justicia, en aquellos casos que exista constatación o sospecha fundada de daños físicos o psíquicos ocasionados por estas agresiones o abusos.

La Ley enfoca la violencia de género de un modo integral y multidisciplinar, cuya finalidad es prevenir, sancionar y erradicar esta violencia y prestar asistencia a sus víctimas. Las situaciones de violencia sobre la mujer afectan también a los menores que se encuentran dentro de su entorno familiar, víctimas directas o indirectas de esta violencia. La ley contempla también su protección no sólo para la tutela de los derechos de los menores, sino para garantizar de forma efectiva las medidas de protección adoptadas respecto de la mujer.

En el título II, relativo a los derechos de las mujeres víctimas de violencia, en su capítulo I, se garantiza el derecho de acceso a la información y a la asistencia social integral, a través de servicios de atención permanente, urgente y con especialización de prestaciones y multidisciplinariedad profesional.

La atención multidisciplinar implicará especialmente:

- Información a las víctimas.
- Atención psicológica.
- Apoyo social.
- Seguimiento de las reclamaciones de los derechos de la mujer.
- Apoyo educativo a la unidad familiar.
- Formación preventiva en los valores de igualdad dirigida a su desarrollo perso-

nal y a la adquisición de habilidades de resolución no violenta de conflictos.

- Apoyo a la formación e inserción laboral.

También tendrán derecho a la asistencia social integral a través de estos servicios sociales los menores que se encuentren bajo la patria potestad o guarda y custodia de la persona agredida. A estos efectos, los servicios sociales deberán contar con personal específicamente formado para atender a los menores, con el fin de prevenir y evitar de forma eficaz las situaciones que puedan comportar daños psíquicos y físicos a los menores que viven en entornos donde existe violencia de género.

1.2.- LEY 12/2006 PARA LA MUJER, DE 20 DE SEPTIEMBRE.

La ley autonómica 12/2006, de 20 de septiembre, para la mujer dedica todo el capítulo VI a la violencia contra las mujeres.

En su artículo 46, *Obligaciones de los centros y servicios sanitarios y de servicios sociales*, dispone que el personal de servicios sociales debe informar a la administración competente sobre los hechos que puedan suponer la existencia de situaciones de violencia o de riesgo de violencia contra las mujeres. Específicamente, están obligados a poner en conocimiento de la Administración de la comunidad autónoma, mediante el Instituto Balear de la Mujer, los hechos y las circunstancias que permitan presumir la existencia de malos tratos, y con el previo conocimiento de la víctima.

1.3.- LEY ORGÁNICA 1/1996, DE 15 DE ENERO, DE PROTECCIÓN JURÍDICA DEL MENOR.

La LO 1/1996, de Protección Jurídica del Menor regula los derechos de los menores, los principios rectores de la acción administrativa en relación a los mismos y las actuaciones

de los poderes públicos tanto en situaciones de riesgo como de desamparo.

Su contenido trasciende los límites del Código Civil para construir un amplio marco jurídico de protección que vincula a todos los poderes públicos, a las instituciones específicamente relacionadas con los menores, a los padres y familiares y a los ciudadanos en general.

Regula los principios generales de actuación frente a situaciones de desprotección social, incluyendo la obligación de la entidad pública de investigar los hechos que conozca para corregir la situación **mediante la intervención de los Servicios Sociales** o, en su caso, asumiendo la tutela del menor por ministerio de la ley.

De innovadora se puede calificar la distinción, dentro de las situaciones de desprotección social del menor, entre situaciones de riesgo y de desamparo que dan lugar a un grado distinto de intervención de la entidad pública.

La Ley declara como principios rectores de los poderes públicos, los siguientes:

- La supremacía del interés del menor.
- El mantenimiento del menor en el medio familiar de origen salvo que no sea conveniente para su interés.
- Su integración familiar y social.
- La prevención de todas aquellas situaciones que puedan perjudicar su desarrollo personal.
- Sensibilizar a la población ante situaciones de indefensión del menor.
- Promover la participación y solidaridad social
- La objetividad, imparcialidad y seguridad jurídica en la actuación protectora garantizando el carácter colegiado e interdisciplinar en la adopción de medidas.

En el art. 12 específica que la protección del menor por los poderes públicos se realizará mediante la prevención y reparación de situaciones de riesgo. También que los poderes públicos velarán para que los padres, tutores o guardadores desarrollen adecuadamente sus responsabilidades, y facilitarán resquicios accesibles en todas las áreas que afectan al desarrollo del menor.

De igual modo, se establece la obligación de toda persona o autoridad, y especialmente aquellos que por su profesión o función detecten una situación de riesgo o posible desamparo de un menor, de prestarle auxilio inmediato y de comunicar el hecho a la autoridad o sus agentes más próximos sin perjuicio de prestarle el auxilio inmediato que precise.

2.- FINALIDAD:

Con esta nueva herramienta se pretende:

- Disponer de un instrumento de trabajo que incorpore los distintos momentos del proceso de intervención, así como las acciones a desarrollar en cada uno, y las funciones del equipo de trabajo.
- Dar a conocer a los distintos servicios complementarios en la atención a las víctimas y a los ciudadanos, el procedimiento y tipo de intervención que se aplica en servicios sociales en dicho ámbito.

3.- CIRCUITO Y PROCEDIMIENTO DE ATENCIÓN:

3.1- INTERVENCIÓN SOCIAL INICIAL.

Profesional responsable: trabajador social

3.1.1. ENTRADA DEL CASO EN EL SERVICIO: Los canales de entrada pueden ser:

Demanda del ciudadano:

- Personas que acuden al servicio a formular solicitud de ayuda, no habiendo sido atendidas en otras ocasiones, por lo que generan la apertura de un nuevo expediente.
- Personas que ya son objeto de un proceso de atención por otros motivos, y durante el mismo se ha detectado situación de maltrato.
- Derivación de otros sistemas (sanidad, educación, fuerzas de seguridad, servicios especializados...) que han detectado y/o intervenido sobre una situación de maltrato. En función de la actuación que hayan desarrollado, entrarán en un momento u otro del circuito de atención.

3.1.2. ACOGIDA y VALORACIÓN INICIAL:

Acciones a desarrollar:

- La atención de la demanda.
- La detección de las necesidades.
- La creación de un espacio de contención y apoyo emocional.
- La concienciación de la relación de maltrato.
- La orientación y la información sobre las medidas jurídicas y de protección existentes.
- La valoración de la motivación para la ruptura de la relación maltratante.
- Análisis de la situación sociofamiliar predeterminada: ocupación, recursos económicos, régimen de tenencia de la vivienda, existencia de hijos, apoyo de la red familiar extensa.

- La valoración del riesgo, inminente o no.
- El instrumento para esta acogida y valoración inicial será la ficha de primera recogida de información (*Anexo I*).

Se valorará como **URGENTE** la situación y por tanto de alto riesgo cuando no esté garantizada la integridad física de alguno de los miembros de la unidad familiar.

INDICADORES PARA LA VALORACIÓN DE RIESGO

Se valorará directamente como una situación de urgencia la explícita verbalización de la víctima.

Si no se da dicha manifestación, se tendrán en cuenta la suma de la mayoría de los siguientes indicadores:

- Presencia de menores en el domicilio y que sean víctimas indirectas de los maltratos.
- Existencia de antecedentes de maltrato físico y narración del último episodio de violencia.
- Gravedad de las lesiones físicas y escalada de violencia.
- Amenazas de muerte.
- Percepción de la gravedad que manifiesta la mujer. Mayor riesgo ante la minimización.
- Punto en el que se encuentran del "ciclo de la violencia": alto grado de tensión entre la pareja.
 - Alta frecuencia de episodios de maltrato.
 - Si es reciente o no.

También se tendrán en cuenta los indicadores relacionados con el perfil del agresor:

- Existencia de denuncias anteriores:
 - Han sido retiradas por la víctima:
 - Sí (causas de la retirada).
 - No.
- Existencia de diagnóstico de trastorno mental (trastornos de personalidad, trastornos psicóticos, celotipia...) o personalidad agresiva: falta de control de impulsos, intolerancia a la frustración...
- Consumo de alcohol u otras drogas.
- Posesión de armas y/o antecedentes penales por conducta violenta.
- Situación socioeconómica y laboral precaria e inestable.

Se tendrá en cuenta como **indicador complementario** a la batería de indicadores descritos cuando la mujer manifiesta al agresor su propósito de abandonarlo o de poner fin a la convivencia.

a. Situación de urgencia: implica la puesta en funcionamiento del Plan de Emergencia cuyo protocolo es el siguiente:

- Medidas y/o recursos sociales de protección:
 - Asistencia sanitaria.
 - Casas de acogida u otro medio de alojamiento alternativo.
 - Oficina de Ayuda a Víctimas del Delito. La derivación a la OVD se realizará siempre y cuando no haya expediente de intervención previa en servicios sociales y la necesidad de

atención sea urgente a dos niveles: asesoramiento legal, e intervención psicológica en situación de emergencia.

- Apoyo y acompañamiento social.
- Acompañamiento institucional en caso que no exista red de apoyo propio de la víctima.
- Apoyo socio familiar.
- Coordinación con abogado de oficio en caso de juicio rápido, con el objetivo de asegurar la aplicación de medidas civiles en la orden de protección.

- Medidas legales:

- Interposición de denuncia (policía local, guardia civil, juzgados).
- Petición de Orden de Protección, que puede incluir:
 - *Medidas civiles: acuerdo de separación (pensión, custodia, visitas, pensión de alimentos, el usufructo de la vivienda o el punto de encuentro familiar). El objetivo es asegurar que aparezcan estas medidas.*
 - *Medidas penales: orden de alejamiento, cárcel...*

Cuando se valore una situación como urgente, pero la víctima no interponga denuncia o no tome las medidas de protección oportunas, el personal de servicios sociales valorará y considerará informar a la administración competente sobre los hechos que puedan suponer la existencia de situaciones de violencia o de riesgo de violencia contra dicha víctima.

Finalizado el *Plan de Emergencia*, el caso inicia el procedimiento que se describe en los apartados posteriores.

b. Situación de no urgencia:

Si la situación no requiere en la acogida la aplicación del Plan de Emergencia, el trabajador social realizará la valoración diagnóstica integral de la situación personal y sociofamiliar, a través del análisis de los siguientes ámbitos:

A: Valoración en profundidad del nivel de protección de la víctima:

- Competencias personales:
 - Capacidad en la toma de decisiones.
 - Sentimientos de autoeficacia.
 - Autoestima: percepciones como mujer, como madre y como persona que puede ser querida y valorada; capacidades intelectuales; capacidades laborales.

- Deterioro cognitivo: confusión mental; problemas de atención, concentración, y estados disociativos; recurrencia; indefensión aprendida (estilo de pensamiento pesimista); síntomas de hiperalerta (hostilidad, hipersensibilidad, ansiedad...); deterioro de la memoria...
- Síntomas de evitación (cuadro fóbico): negación, minimización, represión, aislamiento.

- Apoyo social (percibido y real): red familiar y social.

- Exploración de la vida afectiva y de pareja.

- Estado de salud física, mental y emocional. Existencia de diagnóstico y tratamiento correspondiente.

- Existencia de consumo de tóxicos (alcohol, medicación u otras drogas).

- Conciencia de maltrato y/o normalización de la situación.

- Historia de pareja. Evaluar la permanencia en la relación violenta: dependencia emocional, pronóstico de ruptura e intentos anteriores de ruptura.

- Valoración del maltrato:

- Historia y tipo de abuso: físico, psicológico o sexual.
- Relato del trauma.
- Expresión emocional: ventilación y alivio emocional.

B: Valoración del grado de protección o desprotección de los menores: Análisis del impacto sociofamiliar.

- Valoración del riesgo:

- De agresiones futuras.
- De homicidio: tanto del agresor como de la víctima.
- De suicidio: tanto del agresor como de la víctima.

- Análisis y concienciación sobre la situación de los menores.
- Establecimiento de elementos de protección hacia los menores con la consecuente comunicación a la administración competente en protección de menores, en el caso de que existan indicadores de desprotección.

En función del resultado de esta valoración el trabajador social presentará el diagnóstico social al equipo asignado en cada zona al Programa Municipal de Atención Social a la Mujer que definirá el *Plan de Trabajo Individual/Familiar*.

3.2.- PLAN DE TRABAJO INDIVIDUAL/FAMILIAR:

3. 2.1.- OBJETIVOS:

A- Generales:

- Garantizar la integridad física y emocional de los diversos miembros de la familia.
- Potenciar las competencias personales.
- Prevenir situaciones y relaciones abusivas y de poder.

B- Específicos:

- Toma de conciencia del maltrato: ayudar a la víctima a reconocer que ha sido objeto de violencia, y a ver sus efectos perjudiciales.
- Ayudar a la/s víctima/s a buscar seguridad y protección, en ella/s misma/s y en su entorno tanto socio-familiar como institucional, contra cualquier abuso posterior.
- Apoyar y acompañar a la mujer en todo el proceso de toma de decisiones.
- Favorecer una adecuada utilización de los recursos comunitarios (salud, educación, cultura...).

- Ayudar a restablecer las relaciones interpersonales.
- Ayudar a la víctima a reparar el deterioro cognitivo y emocional.
- Restablecer la autoestima y el control sobre las diversas facetas de su vida que se han visto afectadas.
- Ayudar a integrar el trauma en su vida cotidiana y futura, y a desarrollar una nueva identidad psicológica.

3.2.2.- INTERVENCIÓN INTERDISCIPLINAR:

El *Plan de Trabajo Individual/Familiar* tiene carácter interprofesional, y la intervención de los técnicos puede desarrollarse de forma simultánea o bien en momentos diferentes en función de la valoración diagnóstica y de la estrategia que se defina.

A- INTERVENCIÓN SOCIAL.

Profesional responsable: trabajador/a social.

1.- Potenciar la creación de contextos de seguridad para las víctimas:

- Fomentar el control interno: estrategias de evitación de la violencia; estrategias para ganar control en áreas no susceptibles de violencia; fomentar la independencia emocional (separación simbólica); explicación del ciclo de la violencia...

- Fomentar el control externo: re-inserción laboral; desarrollo de habilidades sociales y fomento de las mismas; ayudar a retomar proyectos personales; apoyo de la familia extensa...

2.- Poner en marcha las medidas y/o recursos sociales de protección, para las cuales es imprescindible que haya habido un juicio rápido con orden de

alejamiento u orden de protección en vigor:

- Teleasistencia.
- Renta Activa de Inserción.

3.- Reestructurar la situación sociofamiliar a distintos niveles:

- Atención de los menores.
- Cobertura de necesidades básicas.
- Acceso a las distintas prestaciones de servicios sociales para la integración social.

Con el objeto de facilitar la gestión de procedimientos legales y administrativos a la víctima se articulará de forma puntual la intervención de la **trabajadora familiar** del Servicio municipal de ayuda a domicilio para la atención de los menores en la propia vivienda. Este recurso se utilizará siempre y cuando se dé una ausencia de red social y familiar en ese momento.

B- INTERVENCIÓN PSICOLÓGICA.

Profesional responsable: psicólogo/a.

1.- Nivel básico de intervención. Psicoeducación:

- Explicación de los efectos de la violencia: sintomatología.
- Explicación de los objetivos de la violencia.
- Explicación del significado de los episodios de violencia dentro de la relación: qué le hicieron y cómo lo hicieron.
- Comprensión del proceso de adquisición y mantenimiento de los miedos.
- Distinción entre buen trato y mal trato.
- Tipología del agresor.
- El manejo de la propia violencia.

2.- Nivel especializado de intervención.

Tratamiento terapéutico:

ADULTOS. Objetivos terapéuticos:

- Ayudar a superar el trauma: expresión emocional de la rabia y el dolor.
 - Exposición a la situación de abuso dentro de un contexto de seguridad afectiva.
 - Los cuatro tipos de incidentes violentos: el primero, el último, el más violento y el más frecuente.
- Ocuparse de los síntomas de estrés post-traumático que estén afectando negativamente a la víctima (ansiedad, hipervigilancia, pensamientos recurrentes, estrategias de evitación, depresión, disociación...).
- Potenciar el desarrollo de una autoestima positiva y minimizar los sentimientos de culpabilidad y vergüenza.
- Desarrollar habilidades específicas de afrontamiento del maltrato: toma de decisiones (adopción de medidas urgentes), habilidades de resolución de conflictos, asertividad, técnicas de control sobre el comportamiento agresivo de los maltratadores...
- Fomentar relaciones de independencia y autonomía.
- Recuperar gradualmente actividades gratificantes así como la facilitación de redes de apoyo social.
- Revisar otras experiencias tempranas que se hayan podido activar como consecuencia del presente abuso.

MENORES:

- Reestructuración emocional:
 - Conexión emocional través de la terapia por el juego y la terapia por el arte.

- Enseñar a los menores a identificar, reconocer y expresar sus sentimientos (ira, tristeza, culpa, miedo, vergüenza...).
- Relato del trauma a través de técnicas de la terapia por el juego y la terapia por el arte.
- Restablecer el sentimiento de confianza en las relaciones con los otros.
- Restablecer el sentimiento de seguridad ante los acontecimientos futuros.
- Afrontar el duelo y la pérdida (el ser querido es un agresor).
- Trabajar la posible segunda victimización.
- Ocuparse de posibles deficiencias en la sensibilidad social y el establecimiento de relaciones (empatía, la relación con los otros, el contacto físico y las expresiones de afecto).
- Reestructuración cognitiva:
 - Examinar las posibles defensas que se puedan estar dando (estilos evitativos como negación, disociación, fantasía...).
 - Mejorar el autoconcepto de los menores y desarrollo de una autoestima positiva.
 - Trabajo de reestructuración sobre el modelo familiar normalizado.
- Reestructuración conductual:
 - Facilitar la adaptación a la nueva situación y organización familiar (cambio de residencia, separación de los padres, visitas con el agresor).
 - Enseñar a los menores a protegerse (asertividad/ habilidades sociales/ intimididad).
 - Enseñar a los menores nuevos modelos de afrontar los conflictos (rechazo a estrategias de intimidación, humillación, sumisión y agresión).

C- INTERVENCIÓN SOCIOEDUCATIVA.

Profesional responsable: educador/a social.

La intervención del educador social en el *Plan de Trabajo Familiar Interdisciplinar* se efectuará cuando la víctima conviva con hijos/as menores y éstos sean víctimas indirectas de la violencia.

Niveles de intervención:

- Individual-familiar: seguimiento y apoyo al menor en su ámbito socioeducativo, y concienciación y motivación para acudir a recursos especializados en sus ámbitos naturales.
- Coordinación y complementación con los diversos profesionales de los ámbitos educativo y formativo-laboral.
- Grupal-comunitario integración social del menor en las actividades y proyectos comunitarios y/o grupales adecuados según la valoración multidisciplinar.

3.3.- SISTEMA DE INTERVENCIÓN EN RED:

La derivación y el seguimiento a servicios especializados se puede dar en cualquier momento del proceso a través de los distintos espacios de regularización. Los diferentes sistemas de servicios son los siguientes:

- Servicios específicos de intervención sobre violencia de género:
 - Oficina de Víctimas del Delito.
 - Institut Balear de la Dona.
 - Casas de acogida.
 - Teléfonos de apoyo psicológico.
 - Teasistencia para víctimas de género.
- Servicios de de salud:
 - Centros de salud y PAC.
 - Centro de Atención a las Drogodependencias (CAD).

-
- Unidad de Salud Mental (USM).
 - Unidad de Salud Mental Infanto-Juvenil (USMIJ).
 - Servicios específicos para menores:
 - Servicios de Protección al Menor y Atención a la Familia (SPMAF).
 - Centros socioculturales juveniles.
 - Equipos de Orientación Psicopedagógica: tanto de enseñanza primaria como secundaria.
 - Servicios de inserción socio-laboral:
 - SOIB: para la tramitación de la Renta Activa de Inserción.
 - IFOC.
 - Entidades no gubernamentales de inserción social y laboral.
 - Centros de actividades socioculturales.
 - Escuela de adultos.

Calvià, Enero de 2009

PROTOCOLO DE INTERVENCIÓN INTERDISCIPLINAR EN CASOS DE VIOLENCIA DE GÉNERO

ANEXO 1

INSTRUMENTO DE RECOGIDA DE INFORMACIÓN DEL TRABAJADOR SOCIAL MODELO DE ENTREVISTA

1.- DATOS DE LA VÍCTIMA

Datos personales de la víctima:

Nombre y Apellidos:

Fecha de nacimiento:

Edad:

Dirección:

Zona:

Teléfonos de contacto:

Nacionalidad:

En caso de extracomunitarios/as: situación legal en España:

- Irregular:
- Permiso de residencia.
- Permiso de residencia y trabajo:

Estado Civil:

- Casada.
- Pareja de hecho.
- Soltera.
- Separada legal.
- Separada de hecho.
- Viuda.

¿Convivencia actual con el agresor?

¿Tiempo de convivencia con el agresor?:

Entrada del caso:

- Directa:

¿Ha acudido alguna vez a servicios sociales municipales? (consulta siap)

- Expediente: si no

Derivación: ¿Qué servicio / profesional?

¿Se acompaña de informe?

Datos situación laboral

- Inactiva.
- Parada cobrando subsidio.
- Parada en búsqueda de empleo (inscrita en soib/ifoc) sin subsidio.

- ✓ Parada en búsqueda de empleo pero sin estar inscrita en oficina empleo.
- ✓ Ocupada, trabajando por cuenta ajena: fija/ fija-discontinua/ temporal.
- ✓ Ocupada cuenta propia: autónoma/ empresa con asalariados/ socio/a cooperativista.

Profesión (describir):

Datos situación de la vivienda. (*Situación actual de la residencia*)

- ✓ Sin vivienda.
- ✓ Alquiler a nombre de ella/ a nombre de la pareja/ a nombre de ambos:

Coste del alquiler:

- ✓ Propiedad : pagada / hipoteca.

Coste en caso de hipoteca:

Propiedad en gananciales / privativa:

- ✓ Otras situaciones:

Datos situación económica

- ✓ Ingresos mensuales actuales propios:
- ✓ Ingresos totales mensuales de la pareja:
- ✓ Procedencia de los ingresos: subsidio desempleo/ ayuda familiar/ RAI.

Nº de hijo/as a su cargo/ otras personas a su cargo.

Genograma:

- ✓ Identificación de los centros escolares de los menores escolarizados:
- ✓ Dependencia, económica, física, social, de las personas del núcleo de convivencia:

Red social de apoyo: familiar/ vecinal/ amistad.

- ✓ Quién conoce su situación de violencia. ¿Familiares/ profesionales?.
- ✓ Dispone de apoyo familiar en su entorno? padres/ suegros/ hermanos...:
Residen cerca. ¿En el municipio?. ¿En la CA? ¿Lugar?
Tipo de apoyo: emocional / económico /social.
- ✓ Apoyo social: amigos / vecinos:
¿Residen en el municipio? ¿En la CA? ¿Lugar?.
Tipo de apoyo:

2.- DATOS DEL AGRESOR

Datos personales.

Nombre y apellidos:

Edad:

Nacionalidad:

En caso de no comunitario: situación administrativa en España:

Relación de parentesco:

- ✓ Marido:
- ✓ Compañero / pareja de hecho:
- ✓ En caso de haber menores, padre biológico de los menores:
- ✓ Ex-cónyuge:
- ✓ Ex-pareja:
- ✓ Otros parientes: especificar.

Profesión:

Situación laboral:

- ✓ Inactivo.
- ✓ Parado cobrando subsidio.
- ✓ Parado en búsqueda de empleo sin subsidio.
- ✓ Ocupado, trabajando por cuenta ajena: fijo/ fijo-discontinuo/ temporal.
- ✓ Ocupado cuenta propia: autónomo/ empresa con asalariados/ socio/a cooperativista.

Otros datos relevantes.

Tiene armas en casa?:

Consumo de tóxicos:

- ✓ Alcohol
- ✓ Cocaína
- ✓ Otros: *especificar*:

Enfermedad mental (*diagnosticada*):

- ✓ En tratamiento en la actualidad?

Comportamiento agresivo fuera del hogar?.

Antecedentes como agresor en anteriores relaciones?

3.- DATOS SOBRE EL MALTRATO

Tipo del maltrato:

- ✓ Físico.
- ✓ Psíquico.
- ✓ Sexual.
- ✓ Varios.

Duración del maltrato.

- ✓ Cuándo fue la primera agresión
- ✓ Desde cuándo hay agresiones:

Frecuencia de los episodios violentos:

- ✓ Diaria, semanal, quincenal, mensual...

Ha recibido asistencia sanitaria:

Maltrato a los hijos:

Denuncia actual:

Se han regulado medidas:

Orden de protección :

Estas medidas se han solicitado o concedido o denegado.

Se han regulado medidas civiles: Cuáles:

- ✓ Guarda y custodia.
- ✓ Régimen de visitas – Punto de Encuentro Familiar.
- ✓ Pensión alimentos.
- ✓ Uso y disfrute de la vivienda.
- ✓ Otras:

Medidas penales:

- ✓ Orden de alejamiento (prohibición de aproximación y comunicación).
- ✓ Servicios de prestación a la comunidad.
- ✓ Prisión.
- ✓ Otras:

En caso de haber menores y haberse regulado régimen de visitas y una orden de alejamiento, ¿cómo se ha regulado el intercambio de los menores ?

4.- DEMANDA PLANTEADA

- ✓ Información.
- ✓ Ayuda psicológica.
- ✓ Orientación jurídica.
- ✓ Alojamiento temporal.
- ✓ Ayudas económicas.
- ✓ Otras.

Valoración profesional

Calvià,, 200

Trabajador/a Social Centro municipal de servicios sociales

L'Observatori Social com a instrument

d'anàlisi i planificació per a la inclusió social

■ Antònia Puigròs Rebassa

Sociòloga de la Direcció General de Planificació i Formació de Serveis Socials i membre de l'Observatori Social de les Illes Balears

La presa de decisions és un procés fonamental en la gestió de l'Administració pública. Els responsables polítics i tècnics, així com les entitats socials que participen directament o indirecta en l'Administració, han de menester informació vàlida i fiable, ajustada al seu entorn, per poder decidir partint de descripcions reals de la situació. Aquesta informació ha de servir tant per analitzar la situació com per avaluar les actuacions que es duen a terme.

Les administracions locals i autonòmiques disposen de gran quantitat d'informació procedent dels registres administratius, que correctament tractats es poden convertir en fonts secundàries ajustades a l'àmbit municipal. Però el cert és que la informació moltes vegades és dispersa i no està homogeneïtzada, fet que en dificulta enormement l'ús.

L'Observatori Social de les Illes Balears neix com a resultat d'un conveni de col·laboració entre la Conselleria d'Afers Socials, Promoció i Immigració i la UIB (2008) en matèria de ser-

veis socials i pretén donar resposta i resoldre aquesta mancança per tal de proporcionar la informació més adient en el procés de presa de decisions.

Els objectius de l'Observatori són els següents:

- a) Generar debat i informació entorn de les polítiques socials, la qualitat de vida i el benestar social de la població.
- b) Recollir i generar la informació necessària per millorar el coneixement de la situació social dels diferents sectors de població.
- c) Donar suport a la presa de decisions polítiques i tècniques en matèria de política social (seguretat social, mercat laboral, educació, salut, política d'ajuda a les famílies, exclusió social...)
- d) Recollir la informació necessària per fer el seguiment dels plans sectorials i per avaluar-los.

- e) Detectar situacions emergents per tal d'anticipar la resposta de l'Administració, i assenyalar els punts crítics de la realitat social de les Illes Balears.
- f) Proposar intervencions per millorar la qualitat de vida de la ciutadania de les Illes Balears.

Les activitats que ha desenvolupat l'Observatori Social de les Illes Balears durant aquest primer any s'han encaminades a:

- a) La confecció i el disseny de la pàgina web de l'Observatori: <http://www.uib.es/gi/osib/>
- b) L'elaboració d'un banc de dades "Social-Data" que integra informació sociodemogràfica, socioeconòmica i sociopolítica en els àmbits de les Illes Balears, de la resta de comunitats i d'Europa.
- c) L'edició de la primera publicació monogràfica sobre els diferents àmbits de la realitat social. El primer número s'ha centrat en l'anàlisi de la renda mínima d'inserció, amb el títol *Renda mínima d'inserció i la gestió del risc social*.

L'Observatori es dirigeix a un públic ampli:

- A investigadors i acadèmics de l'àmbit de les ciències socials.

- A professionals de les ciències polítiques i socials que treballen en el disseny i en l'anàlisi de polítiques públiques.
- A càrrecs polítics i administratius en temes de polítiques públiques, socials i econòmiques, per aportar-los arguments i anàlisis que els siguin útils.
- Als mitjans d'informació, per donar major visibilitat a la realitat social i constituir un punt independent en el debat públic.
- I a la ciutadania en general, per facilitar el coneixement i l'accés a la informació sobre la situació social en la que viuen.

En definitiva, la funció principal de l'Observatori és la de documentar i analitzar les intervencions públiques que en matèria de benestar social i qualitat de vida es desenvolupen en l'administració estatal, autonòmica i local, i comparar-les tant amb la situació d'Espanya com amb la dels països de la Unió Europea i estudiar les conseqüències que se'n deriven d'aquestes intervencions en les condicions i la qualitat de vida de la població.

Port@l Social

<http://portalsocial.uib.es>

Irene Mas Roig

Documentalista portal social

Centre de documentació en polítiques i serveis socials

Guies per a pares que volen prevenir l'alcoholisme, monografies sobre platges accessibles per a discapacitats, legislació sobre temes socials, llibres sobre la situació d'exclusió dels immigrants, un assaig sobre colles de joves llatins, monografies sobre civisme i convivència, treballs d'intervenció psicossocial, llibres especialitats per a tècnics de serveis socials, etc. És un mostra de tot el que podem trobar al nou portal web: PORTAL SOCIAL.

La finalitat del PORTAL SOCIAL és convertir-se en un centre de referència informatiu sobre temes socials a les Illes Balears. Es tracta d'un Centre de Documentació en Polítiques i Serveis Socials que es troba ubicat físicament a l'edifici Ramon Llull, al campus universitari de la Universitat de les Illes Balears

El PORTAL SOCIAL és un nou servei en línia creat pel Servei de Biblioteca i Documentació de la Universitat de les Illes Balears mitjançant un conveni de col·laboració entre aquesta institució i la Conselleria d'Afers Socials, Promoció i Immigració de l'any 2008. Després d'un any de feina interna de catalogació retrospectiva, noves adquisicions, recopilació d'informació especialitzada, etc., el PORTAL SOCIAL fou inaugurat oficialment el dia 22 d'abril de 2009 per l'Excel·lentíssima Rectora de la UIB, la senyora Montserrat Casas i l'Excel·lentíssima Consellera d'Afers Socials, la senyora Fina Santiago, que donaren el sus per obrir de bat a bat aquest portal social a tota la població balear.

El Centre de Documentació en Polítiques i Serveis Socials es troba situat a la planta baixa de l'edifici Ramon Llull de la Universitat de les Illes Balears i és accessible a la xarxa d'Internet a l'adreça <<http://portalsocial.uib.es>>, al qual podeu accedir-hi per qualsevol consulta.

La col·lecció disponible al centre de documentació ofereix:

- Una BIBLIOTECA IMPRESA de fons en paper, consultable mitjançant el catàleg, amb un total de 1.934 registres bibliogràfics.
- Una secció de BIBLIOTECA DIGITAL on s'han emmagatzemat tot tipus de recursos electrònics capturats a webs institucionals disponibles en format pdf a la xarxa d'Internet de temàtica social. Aquesta col·lecció digital s'ha iniciat amb 1.776 documents electrònics.
- I, en darrer lloc, per fer d'aquesta col·lecció un bona eina de treball per a tècnics i professionals del sector podem trobar l'accés a 35 bases de dades i a 343 REVISTES ELECTRÒNIQUES ESPECIALITZADES de caràcter científic i de temàtica social mitjançant l'accés al PORTAL SOCIAL.

En resum estam parlant d'una col·lecció que s'inicia amb 4.088 fons d'informació especialitzada de temàtica social des del portal web.

Els recursos informatius que ofereix el PORTAL SOCIAL mitjançant recursos documentals abracen les àrees socials més importants: discapacitats, immigració, dona, menors, família, dependència, drogues, serveis socials, etc. amb l'objectiu de convertir-se en un referent informatiu i documental per a tècnics, docents, estudiants i ciutadania en general.

Es tracta, doncs, d'una col·lecció especialitzada en polítiques i serveis socials accessible a tota la població i als professionals per mitjà d'un entorn web i de fàcil accés a través de la xarxa d'Internet, que s'ha complementat amb:

- un CANAL DE NOTÍCIES: se seleccionen diàriament notícies de caràcter social que poden ser interessants per a la comunitat de professionals del sector.

- una SECCIÓ DE NOVETATS BIBLIOGRÀFIQUES: on cada dia s'actualitza la llista a mesura que van arribant novetats bibliogràfiques al fons documental en paper.
- una SECCIÓ DE NORMATIVA: selecció de legislació estatal i autonòmica interessant de caràcter social.
- un SERVEI DE RECERQUES PERSONALITZADES: on els usuaris poden demanar informació que els sigui d'interès i els documentalistes poden fer enviaments de bibliografia especialitzada, articles, etc.
- ENLLAÇOS D'INTERÈS: selecció d'enllaços d'Internet estatals i autonòmics que puguin ser rellevants i destacables.

Tots els serveis s'ofereixen per fer d'aquest servei una forma d'accedir a la informació de manera unificada i pretén satisfer les necessitats informatives sorgides en temes socials. Podem parlar doncs de la primera bibliotec@ social de les Illes Balears, adaptada a les noves tecnologies de la informació i la comunicació que pretén facilitar l'accés a qualsevol persona des de qualsevol punt.

Aquest nadó informatiu que ja es coneix com a portal social té també un perfil a la xarxa social facebook i un blog (amb accés des del web) on s'exposen les encara incipients experiències que tenim, des de retalls de premsa, fotos de la inauguració, sessions formatives, etc. La finalitat és estar connectats amb la població interessada en els temes socials, ser un punt de trobada virtual entre professionals i donar així un contingut de qualitat informativa als serveis socials.

L'objectiu a partir d'ara és anar augmentant la col·lecció i mantenir el portal actualitzat i viu perquè sigui fàcil d'usar i satisfaci les necessitats d'informació dels nostres usuaris; donar al sector respostes informatives de qualitat i convertir-lo en un punt de

consulta clau per a la recerca d'informació social.

Així doncs, el Portal Social té les portes obertes a tota la població balear per a qualsevol qüestió informativa.

Requisits per a la presentació d'articles

1. Els temes dels articles han d'estar relacionats amb el treball social, la política social o els serveis socials.
2. Els articles a l'apartat de monografies han de tenir una extensió mínima de 4 pàgines i màxima de 20. L'extensió de la resta d'articles ha de ser d'un màxim de 8 pàgines, amb un interlineat d'1'5 punts.
3. Els articles s'han de presentar en suport informàtic (Word o RTF).
4. La lletra ha de ser Arial, de cos 9.
5. Les taules, els gràfics, els esquemes i les imatges s'han de presentar en un arxiu a part, indicant el lloc on s'ha d'inserir i les fonts per a la seva elaboració. S'han de presentar en format Excel.
6. Les notes a peu de pàgina s'han de numerar per ordre d'aparició en el text.
7. Quan se citin organismes o entitats mitjançant sigles, la primera vegada n'ha d'aparèixer el nom complet.
8. S'ha de presentar un breu resum de l'article, en un màxim de 10 línies i 5 paraules clau.
9. S'ha de fer constar si l'article és inèdit o, si s'escau, on s'ha publicat anteriorment parcialment o totalment. Si ja s'ha publicat s'ha d'acompanyar de l'autorització de l'entitat corresponent per a la possible reproducció en aquesta revista.
10. Les referències bibliogràfiques van al final de l'article, ordenades per ordre alfabètic i han d'ajustar-se a criteri o normativa internacionalment acceptada.
11. Els articles han d'anar acompanyats de les dades següents: nom i llinatges, DNI, adreça, telèfon, adreça electrònica, professió, responsabilitat o/i entitat.
12. Els articles s'han de trametre a l'adreça electrònica: articlesrevista@dgplafor.caib.es

L' incompliment dels requisits pot implicar no publicar l'article.

El Consell de Redacció de la Revista d'Afers Socials:

1. Es reserva el dret de rebutjar els originals que no jutgi apropiats i de proposar als seus autors modificacions i canvis quan ho consideri necessari.
2. S'encarrega de la correcció lingüística i de les proves d'impremta.
3. Notificarà la recepció de l'article a l'autor.
4. Emetrà als autors els certificats pertinents d'autoria.
5. No editen separates. L'autor rebrà un màxim de dos exemplars de la revista en que s'hagi publicat el seu article.

La Conselleria d'Afers Socials, Promoció i Immigració:

1. No es fa responsable de les opinions i valoracions que facin els autors dels treballs publicats. Els autors són els únics responsables de les seves opinions i de la propietat del text que es fa públic.
2. Els articles acceptats i publicats podran ser reproduïts per la Conselleria d'Afers Socials per diversos mitjans i formats. Els autors autoritzen aquest tipus d'ús en el moment que envien l'article.
3. Idioma dels articles: català o castellà.

Si estau interessats a rebre la revista, emplenau aquesta butlleta:

Revista d'Afers Socials

Butlleta d'inscripció

Nom i llinatges.....

Telèfon

Adreça.....

Població CP

Ocupació

Adreça electrònica.....

Vull rebre la revista:

en format pdf (per correu electrònic)

impresa

***Trameteu la butlleta d'inscripció a la Conselleria
d'Afers Socials, Promoció i Immigració:***

- Pl. de la Drassana, 4
- 07012 Palma
- revista@sgcaspi.caib.es

